

ZÁKLADY UZNÁNÍ CIZÍCH SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ V ČESKÉM A EVROPSKÉM PRÁVU

Seznam	LUBOŠ TICHÝ	7
1. Základy práva uznání cizích rozhodnutí		11
1.1. Podstata uznání, pojem a význam		11
1.1.1. Úvod a význam		11
1.1.2. Historický přehled a současná situace		13
1.1.3. Různé úpravy a úprava na právní republiky		19
1.2.1. ČSR 1939 a ZMRP		19
1.2.2. Stav po roce 1945		21
1.3. Základní analýza		23
1.3.1. Zájmy státu		23
1.3.2. Zájmy občanů		28
1.3.3. Mezinárodní právo		28
1.3.4. Mezinárodní právo veřejné		27
1.3.5. Některá základní procesní hlediska		28
1.4. Podstata uznání cizích rozhodnutí		31
1.4.1. Úvod a přehled		31
1.4.2. Dělení uznání		34
1.4.3. Poslední pravidlo uznání		35
1.4.4. Základní pravidla uznání		36
1.4.5. Předmět uznání		41
1.4.6. Účinky uznání a neuznání		46
1.4.7. Výkon rozhodnutí		51
2. Podmínky uznání		51
2.1. Úvodní poznámky		51
2.2. Právní moc a právní závaznost		53
2.3. Mezinárodní právní závaznost		56
2.4. Neprospěšnost věci		58
2.4.1. Účel a účelová ochrana cizích rozhodnutí jako právní závaznost		58
2.4.2. Přímé a nepřímé účinky v právu a právní		60
2.4.3. Úprava mezinárodního práva a legislativní změny		64
2.4.4. Věcná dohodnutí a zřízení nemoventium		67
2.4.5. Účinnost rozhodnutí		68
2.5. Úvodní poznámky		68
2.5.1. Úvodní poznámky		68

UNIVERZITA KARLOVA • PRAHA

© Luboš Tichý, Praha 1991

Recenzovali: prof. JUDr. Zdeněk Kučera, DrSc.
prof. JUDr. Irena Pelikánová, CSc.

ZÁKLADY UZNÁNÍ
CIZÍCH SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ
V ČESKÉM A EVROPSKÉM PŘÁVU

LUBOŠ TICHÝ

UNIVERZITA KARLOVA - PRAHA

OBSAH

Vysvětlivky některých termínů	7
Seznam literárních pramenů citovaných ve zkrácené podobě	8
Seznam použitých zkratk	10
1. Základy práva uznání cizích rozhodnutí	13
1. Podstata uznání, pojem a význam	13
1.1. Úvod a vymezení	13
1.2. Historický přehled a současná situace	15
1.2.1. Rakouská úprava a úprava za první republiky	19
1.2.2. OSŘ 1950 a ZMPS	19
1.2.3. Stav po roce 1989	22
1.3. Zájmová analýza	23
1.3.1. Zájmy stran	23
1.3.2. Zájmy státu	24
1.3.3. Hledisko ústavního práva	25
1.3.4. Hledisko mezinárodního práva veřejného	27
1.3.5. Některá základní procesní hlediska	28
1.3.6. Hledisko mezinárodního práva soukromého	31
1.4. Podstata, předmět a účinky uznání	33
1.4.1. Úvod a přehled	33
1.4.2. Důvod uznání	34
1.4.3. Povaha pravidel uznání	35
1.4.4. Zásady a povaha uznání	36
1.4.5. Předmět uznání	41
1.4.6. Účinky uznání a neuznání	46
1.4.7. Výkon rozhodnutí	51
2. Podmínky uznání	53
2.1. Úvodní poznámka	53
2.2. Pravomoc soudů a státní imunita	53
2.3. Mezinárodní pravomoc soudů	54
2.4. Nepravdivosti řízení	64
2.4.1. Účel a důvod ochrany zájmů druhé strany jako požadavek uznání	64
2.4.2. Přehled národních úprav a přístupů	65
2.4.3. Úprava Bruselské úmluvy a Luganské úmluvy	66
2.4.4. Vadné doručení a zhojení nedostatků	67
2.4.5. Bližší rozbor	68
2.5. Střet neslučitelných rozhodnutí	69
2.5.1. Úvod a přehled	69

2.5.2. Pojem neslučitelnosti podle Bruselské úmluvy a Luganské úmluvy.....	70
2.6. Veřejný pořádek	74
2.6.1. Pojem a funkce veřejného pořádku	74
2.6.2. Srovnávací přehled	75
2.6.3. Bližší rozbor	77
2.6.4. Zjišťování podmínek použití ordre public	80
2.6.5. Ordre public z hlediska Bruselské úmluvy	80
2.6.6. Vývoj a současný význam.....	81
2.7. Vzájemnost	82
2.7.1. Obecný úvod, srovnání a předmět	82
2.7.2. Podstata vzájemnosti	84
2.7.3. Výjimky ze vzájemnosti	86
2.7.4. Zjišťování vzájemnosti	87
2.7.5. Opouštění vzájemnosti	90
3. Způsob uznání, řízení	92
3.1. Úvod, historický přehled	92
3.2. Přehled národních úprav	92
3.3. Postup podle některých multilaterálních úmluv	94
3.4. Bruselská úmluva a Luganská úmluva	95
3.5. Řízení o uznání rozhodnutí podle národních úprav	95
3.6. Význam a vývoj	107
4. Otázky efektivního systému uznání	108
4.1.1. Charakteristika Bruselské úmluvy	108
4.1.2. Význam Bruselské úmluvy	109
4.1.3. Výklad úmluvy	110
4.1.4. Působnost úmluvy	111
4.1.5. Vztah k jiným úpravám	114
4.1.6. Právní povaha úmluvy	114
4.1.7. Význam úmluvy	115
4.2. Jiný příklad efektivního řešení - Luganská úmluva	115
4.2.1. Úvod	115
4.2.2. Shodná řešení a rozdílnosti ve stručném přehledu	116
4.3. Zvláštní předmět uznání podle Luganské úmluvy	117
4.3.1. Předběžná opatření	117
4.3.2. Přímá příslušnost k vydání a změny opatření předběžné ochrany	119
4.3.3. Právo rozhodné pro obsah a předpoklady a další náležitosti v rámci předběžné právní ochrany	119
4.3.4. Uznání a výkon předběžných opatření podle Luganské úmluvy	119
4.3.5. Zhodnocení	120
4.3.6. Soudní smíry, uznání žalob a vykonatelné listiny	120
4.4. Přístup k Luganské úmluvě a jeho následky.	122
4.4.1. Podmínky přístupu	122
4.4.2. Následky přístupu	122
4.4.3. Poměr k jiným mezinárodním smlouvám	123
4.4.4. Poměr ke speciálním úmluvám	123
4.4.5. Poměr k obecným úmluvám o příslušnosti (pravomoci) a výkonu rozhodnutí	124
5. Závěry	125
Summary	126
Zusammenfassung	128

VYSVĚTLIVKY NĚKTERÝCH TERMÍNŮ

Autonomní režim - způsob uznání upravený resp. uskutečňovaný podle zákonodárství určitého státu.

Bruselská úmluva - Úmluva o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, Brusel, 27.9.1968.

Haag I (Haagská úmluva I) - Úmluva o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem, Haag, 15.4.1958 (č. 14/1974 Sb.).

Haag II (Haagská úmluva II) - Úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti, Haag, 2.10.1973 (č. 132/1976 Sb.).

Haag III (Haagská úmluva III) - Úmluva o uznávání rozvodů a zrušení manželského soužití, Haag, 1.6.1970 (č. 131/1976 Sb.).

Luganská úmluva - Úmluva o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních, Lugano, 16.9.1988.

Mezinárodní pravomoc (pravomoc ve vztahu k cizině) - vymezení pravomoci orgánů daného státu konat řízení ve věcech se vztahem k cizině. Ve stejném smyslu používáme i termínu „mezinárodní příslušnost“.

Národní soud - soud členského státu mezinárodní úmluvy rozebírané v této práci.

Smluvní režim - způsob uznání cizího rozhodnutí upravený ve smlouvě uzavřené mezi státy.

Soud uznání - soud, před kterým probíhá proces uznání či bylo požádáno o uznání, nebo uznání bylo provedeno resp. odepřeno.

Soud původu (soud rozhodnutí, první soud) - soud, který vydal rozhodnutí, o jehož uznání se jedná.

Stát uznání - stát, před jehož soudy či jinými orgány se jedná nebo rozhodlo o uznání cizího rozhodnutí.

Stát rozhodnutí (stát vydání, stát původu) - stát, jehož soudy či jiné orgány vydaly rozhodnutí, o které se jedná.

SEZNAM LITERÁRNÍCH PRAMENŮ CITOVANÝCH VE ZKRÁCENÉ PODOBĚ

- Basedow - Basedow J., Europäisches Zivilprozessrecht - Allgemeine Fragen des europäischen Gerichtsstands und Vollstreckungsübereinkommens (GVÜ), in Handbuch des Internationalen Zivilverfahrensrechts, sv. I., Tübingen 1982
- Bleckmann - Bleckmann A., Zur Anerkennung ausländischer Verwaltungsakte im europäischen Gemeinschaftsrecht, JZ, 1985, str. 1072 an.
- Dashwood - Dashwood A., Hacon R., White R., A Guide to the Civil Jurisdiction and Judgements Convention, Deventer, 1986
- Gottwald - Gottwald P. (vyd.), Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung, sv. 1, Mnichov, 1992
- Jayme - Jayme E. (vyd.), Ein internationales Zivilverfahrensrecht für Gesamteuropa, Heidelberg 1991
- Kropholler - Kropholler J., Europäisches Zivilprozessrecht, Kommentar zum EuGVÜ, Heidelberg, 1991
- Kučera, Tichý I. - Kučera Z., Tichý L., Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním, komentář, Praha 1989
- Kučera, Tichý II. - Kučera Z., Tichý L., K některým otázkám uznání cizích rozhodnutí v ČSSR, Právník 1986, str. 722-737
- Martiny I. - Martiny D., Anerkennung ausländischer Entscheidungen nach autonomem Recht, in Handbuch des Internationalen Zivilverfahrensrechts, sv. III/1 Tübingen, 1984
- Martiny II. - Martiny D., Anerkennung nach multilateralen Staatsverträgen, in Handbuch des Internationalen Zivilverfahrensrechts, sv. III/2 Tübingen 1984
- Meier - Meier J., Besondere Vollstreckungstitel nach dem Lugano - Übereinkommen, in Schwander, str. 157, a násl.
- Meijers - Meijers E. M., L'histoire des principes fondamentaux du droit international privé à partir du moyen age, Rec. des Cours 49
- Neuhaus - Neuhaus P.H., Die Grundbegriffe des Internationalen Privatrechts, Tübingen 1976
- North, Fawcett - North P.M., Fawcett J.J., Cheshire and North's Private International Law, London 1992
- Riezler - Riezler E., Internationales Zivilprozessrecht und processuales Fremdenrecht, Tübingen 1949
- Schwander - Schwander I. (vyd.), Das Lugano - Übereinkommen, St. Gallen 1990

Steiner I. – Steiner V., Některé teoretické konceptce řešení otázky uznání a výkonu cizího rozhodnutí, ČMP, 1969, str. 239

Steiner II. – Steiner V., Úprava otázek uznání a výkonu cizích rozhodnutí v mezinárodních smlouvách, její vývoj, zásady a význam, ČMP 1969, str. 169 an.

Steiner, Štajgr – Steiner V., Štajgr Fr., Československé mezinárodní civilní právo procesní, Praha 1967

Szászy – Szászy I., International Civil Procedure, Budapest, 1967

Trunk – Trunk A., Die Erweiterung des EuGVÜ – Systems am Vorabend des Europäischen Binnenmarktes, Mnichov 1991

Wolff – Wolff M.K., Vollstreckbarerklärung, in Handbuch des Internationalen Zivilverfahrensrechts, sv. III/2, Tübingen 1984

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
AJCL	American Journal of Comparative Law
APP	Cour d'appel (fr.)
AWD	Auswärtiges Amt des Bundeskanzlers
BA	belgisches Abkommen
BC	Schweizerisches Bundesgesetz
BGE	Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichts
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGH	Bundesgerichtshof
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen
Caas	Cour de Cassation (fr.)
Ca it	Opisnički zakonik prijav v Italiji
Ca sw	Code civil (fr.)
Ca belg	Opisnički zakonik prijav v Belgiji
CPC	Code de procédure civile (fr.)
C proc sw	Code de procédure civile (fr.)
Class	Journal du droit international
Col L Rev	Columbia Law Review
FDGB	Einbürgerungsamt zum bürgerlichen Gesetzbuch - ungarischer Artikel 1. nomenklatura općina
ČMP	Časopis pro mezinárodní právo
Fam LR	Die und Familie Zeitschrift für das gesamte Familienrecht
GRUR	Gewerbliches Rechtswesen und Urheberrecht
Hav LJ Rev	Harvard Law Review
ILC	International and Comparative Law Quarterly
IPR	Internationales Privatrecht
Jds	Juristische Schulung
Law & Con	Law and Contemporary Problems
temp Prob	Law and Contemporary Problems
JG	Landgericht
MPZ	Mezinárodní právo soukromé
MPV	Mezinárodní právo veřejné
NJW	Neue juristische Wochenschrift
OLG	Oberlandesgericht
OR	Schweizerisches Obligationenrecht
OZ	Opisnički zakonik
OSR	Opisnički zakonik iad
P	Právník

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
AJCL	American Journal of Comparative Law
APP	Cour d' appel (fr.)
AWD	Aussenwirtschaftsdienst des Betriebsberaters
BA	Bulletin advokacie
BG	Schweizerisches Bundesgericht
BGE..	Entscheidungen des schweizerischen Bundesgerichts
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGH	Bundesgerichtshof
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen
Cass.	Cour de Cassation (fr.)
Cc it.	Občanský zákoník platný v Itálii
C. civ.	Code civil (fr.)
Cc belg.	Občanský zákoník platný v Belgii
CPC	Code de procédure civile (fr.)
C. proc. civ.	Codice di procedura civile (it.)
Clunet	Journal du droit international
Col.L.Rev.	Columbia Law Review
EGBGB	Einführungsgesetz zum bürgerlichen Gesetzbuche - uvozovací zákon k německému občanskému zákoníku
ČMP	Časopis pro mezinárodní právo
Fam.RZ	Ehe und Familie, Zeitschrift für das gesamte Familienrecht
GRUR	Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht
Harv.L.Rev	Harvard Law Revue
ICLQ	International and Comparative Law Quarterly
IPR	Internationales Privatrecht
JuS	Juristische Schulung
Law a. Con-temp.Prob.	Law and Contemporary problems
LG	Landesgericht
MPS	Mezinárodní právo soukromé
MPV	Mezinárodní právo veřejné
NJW	Neue juristische Wochenschrift
OLG	Oberlandesgericht
OR	Schweizerisches Obligationenrecht
OZ	Občanský zákoník
OSŘ	Občanský soudní řád
P	Právník

PO	Právní obzor
RabelsZ	Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht
Recueil des Cours	Académie de droit international, Recueil des Cours
Rev. Crit	Revue critique de droit international privé
Rivista	Rivista di diritto internazionale
RG	Reichsgericht - Německý říšský soud
RGZ	Entscheidungen des Reichsgerichtes in Zivilsachen
SGIP	Sovětskoje gosudarstvo i pravo
SMP	Studie z mezinárodního práva
SZ, PaZ,PP	Socialistická zákonost, Právo a zákonost, Právní praxe
ZGB	Schweizerisches Zivilgesetzbuch
ZföfR	Zeitschrift für öffentliches Recht
ZMPS	Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním č. 97/1963 Sb.
Zrvgl	Zeitschrift für Rechtsvergleichung

uznání cizích soudních rozhodnutí, tedy oblastí na pomezí práva civilního procesu a mezinárodního práva soukromého.

Snaží se proto kromě jiného použít historické metody a zejména využívat srovnávacího přístupu. Tak se hodí dobrá podoba institutu uznání, který je nepochybně výsledkem působení celé řady právních odvětví. Zejména právo ústavní, mezinárodní právo veřejné, stejně jako mezinárodní právo procesní a mezinárodní právo soukromé spoluvytvářejí význam a profilují legislativní podobu institutu uznání. Obsah tohoto institutu a jednotlivé předpoklady uznání jsou, i když mnohdy zprostředkovaně, výslednicí působení těchto rozdílných právních disciplín.

Je zřejmé, že uznání je určitou hranicí či naopak mostem mezi právními řádami a soudními systémy. Čím tak mezinárodní vztahy mezi jednotlivými systémy přesahujícími hranice více či méně intenzivnější, a to v závislosti na jejich průchodnosti. Je ovšem též zřejmé, že právo reaguje na politickoprávní situaci v jednotlivých státech.

Základem uznání jsou v podstatě dvě základní hodnoty: hodnota svobody právních poměrů bez ohledu na jejich vnitřní obsah a lokalizaci na straně jedné a hodnota ochrany (bezpečnosti) právních poměrů v určité oblasti na straně druhé. Je dále zřejmé, že ze předpokladů určitého standardu právního života lze dospět k velmi liberálnímu pojetí uznání, které reflektuje integrační proces zejména v Evropě.

Účelem této publikace je podat analýzu předpokladů pro nás nejvýznamnějších právních úprav uznání a základů jeho úpravy v ZMPS a úpravy Bruselské resp. Luganské úmluvy.

Protože jde o dílo historické, věcně omezenější pozornost ostatním, i když pro naši práci relevantním a instrumentálním, jakými jsou například Haagské úmluvy a dvoustranné dohod platné smlouvy o právní pomoci obsahující úpravu uznání. Rozborem těchto institutů jsme se zabývali na jiném místě.

Jich význam je omezenější. Haagské úmluvy jako otevřené mezinárodní smlouvy mají své specifika, která zřejmě ani v budoucnu nedozrají vězných zisek. Sotva tedy potřebují revizi. Mezinárodní dvoustranné smlouvy, které víří Českou republiku, vznikly za poměrů politicky rozděleného světa a obsahují obdobná řešení jako ZMPS. Proto je možné vztahovat je i pod výklad uznání podle této zákoně úpravy.

1. ZÁKLADY PRÁVA UZNÁNÍ CIZÍCH ROZHODNUTÍ

1. PODSTATY UZNÁNÍ, POJEM A VÝZNAM

1.1. ÚVOD A VYMEZENÍ

Předkládaná práce chce být především teoretickým základem práva uznání cizích soudních rozhodnutí, tedy oblasti na pomezí práva civilního procesu a mezinárodního práva soukromého.

Snaží se proto kromě jiného použít historické metody a zejména využívat srovnávacího přístupu. Tak se hodlá dobrat podstaty institutu uznání, který je nepochybně výsledkem působení celé řady právních odvětví. Zejména právo ústavní, mezinárodní právo veřejné, stejně jako mezinárodní právo procesní a mezinárodní právo soukromé spoluvytvářejí význam a profilují i legislativní podobu institutu uznání. Obsah tohoto institutu a jednotlivé předpoklady uznání jsou, i když mnohdy zprostředkovaně, výslednicí působení těchto rozdílných právních disciplin.

Je zřejmé, že uznání je určitou hranicí či naopak mostem mezi právními řádů a soudními systémy. Činí tak mezinárodní vztahy mezi jednotlivými systémy přesahujícími hranice více či méně intenzivními, a to v závislosti na jejich průchodnosti. Je ovšem též zřejmé, že právo reaguje na politickoprávní situaci v jednotlivých státech.

Základem uznání jsou v podstatě dvě základní hodnoty: hodnota svobody právních poměrů bez ohledu na jejich vnitřní obsah a lokalizaci na straně jedné a hodnota ochrany (bezpečnosti) právních poměrů v určité oblasti na straně druhé. Je dále zřejmé, že za předpokladu určitého standardu právního života lze dospět k velmi liberálnímu pojetí uznání, které reflektuje integrační proces zejména v Evropě.

Účelem této publikace je podat analýzu předpokladů pro nás nejvýznamnějších právních úprav uznání a základů jeho úpravy v ZMPS a úpravy Bruselské resp. Luganské úmluvy.

Protože jde o dílo teoretické, věnujeme omezenější pozornost ostatním, i když pro naši praxi relevantním instrumentům, jakými jsou například Haagské úmluvy a dvoustranné dosud platné smlouvy o právní pomoci obsahující úpravu uznání. Rozbořením těchto institutů jsme se zabývali na jiném místě¹.

Jejich význam je omezenější. Haagské úmluvy jako otevřené mezinárodní smlouvy mají svá specifika, která zřejmě ani v budoucnu nedoznají vážných změn. Sotva tedy potřebují revizi. Mezi státní dvoustranné smlouvy, které váží Českou republiku, vznikaly za poměrů politicky rozděleného světa a obsahují obdobná řešení jako ZMPS. Proto je možné vztahovat je i pod výklad uznání podle této zákonné úpravy.

¹Viz Kučera, Tichý II.

Tomuto zadání (postavení problému) odpovídá i členění (struktura) práce, která se skládá ze čtyř kapitol. První kapitola se zabývá hledisky, která zásadně formují právo uznání; jde vesměs o faktory mimo vlastní oblast práva uznání. Podává především historický pohled a analýzu vývoje uznání. Dále se snaží rozebrat tento institut z hlediska těch právních odvětví, která ho základním způsobem určují. Provádí proto analýzu z hlediska mezinárodního práva veřejného, ústavního práva, mezinárodního práva soukromého a mezinárodního práva procesního. Konečně se soustřeďuje na samotný institut uznání a jeho podstatu. Je totiž třeba pochopit jeho účel, funkci a vztah k jiným, i mimoprocesním kategoriím.

Kapitola druhá má za účel podat výklad vlastního obsahu a struktury pojmu uznání. Zaměřuje se proto na jednotlivé nástroje tohoto institutu tak, jak se vyvinuly v průběhu jeho fungování.

Třetí kapitola zkoumá způsob fungování institutu uznání. Zatímco druhá kapitola se pokouší odpovědět na otázku, co uznání je, třetí kapitola hledá odpověď na otázku, jak se uznání uplatňuje v praxi a jaké postupy jsou tomuto institutu adekvátní.

Čtvrtá kapitola analyzuje nejvýznamnější a zřejmě nejúčinnější mezinárodní systém uznání, kterým bezpochyby jsou Bruselská úmluva o soudní příslušnosti a výkonu cizích rozhodnutí a Luganská úmluva o soudní příslušnosti a výkonu cizích rozhodnutí.

Jednotlivé právní úpravy řeší otázky, za jakých podmínek je cizí rozhodnutí v tuzemsku uznatelné, neboli, kdy existuje povinnost rozhodnutí vydané v cizím státě uzнат. Tyto úpravy stanoví následky uznání a mimo jiné též význam neuznaného rozhodnutí.

Uznat cizí právní akt znamená přiznat mu pozitivní a nebo negativní právní následky. Cizí rozhodnutí jsou v tuzemsku respektována jen tehdy, jestliže jsou splněny všechny předpoklady pro jejich uznání a zároveň jim nestojí v cestě žádná překážka neuznání.

Jak jsme již vymezili na jiném místě², používá se výrazu „uznání“ v oblasti mezinárodního práva procesního ve dvou rozdílných významech. Předně lze tohoto výrazu použít pro označení určité činnosti soudu, resp. i jiného orgánu, zahrnující zkoumání podmínek pro nastolení možných účinků cizího rozhodnutí v tuzemsku. Protože jde v tomto smyslu o vystižení určitého procesu či řízení nebo určité činnosti trvající jistou dobu, bylo by přesnější používat nedokonavého vidu slovesa ve tvarech „uznávat“, popříp. „uznávání“. V jiném smyslu znamená „uznání“ stav, jehož se má uznáváním jako procesem dosáhnout. Je cílem a výsledkem uznávání. Uznání cizího rozhodnutí v tomto smyslu, jako určitý výsledek, znamená, že se cizímu rozhodnutí přiznávají určité právní účinky v oblasti tuzemského práva.

Výrazu „uznání“ používáme v obou smyslech, přičemž adekvátní smysl je patrný z kontextu.

Předmětem uznání je cizí rozhodnutí. Rozhodnutím je především akt aplikace práva vydaný státním orgánem, zejména soudem. To je typický a nejčtenější předmět uznání. Lze uzнат rozhodnutí i jiných (státních) orgánů nežli soudů, lze však uvažovat o respektování i právních úkonů (listin, apod.), které mají v cizině obdobné ná-

² Kučera, Tichý II., 725.

sledky jako rozhodnutí státních orgánů. Naši pozornost však soustřeďujeme na uznávání soudních rozhodnutí.

Uznání cizích rozhodnutí náleží svojí podstatou do širší oblasti, do kontextu respektování účinků cizích řízení (řízení v cizině), mezi nimiž hraje významnou úlohu uznání zahraniční litispence.

Výkonem cizího rozhodnutí rozumíme zrovnoprávnění cizího exekučního titulu s exekučním titulem tuzemským. Protože „zrovnoprávnění“ znamená uznání zahraničního titulu, budeme se výkonem cizího rozhodnutí zabývat jenom okrajově. Výkon cizího rozhodnutí se svou podstatou neliší od výkonu rozhodnutí tuzemského. Typickým institutem mezinárodního práva procesního je uznání cizího rozhodnutí. Povolení výkonu v sobě zahrnuje i uznání cizího rozhodnutí. Podle naší právní úpravy soudce před nařízením výkonu k cizímu rozhodnutí v majetkových věcech přihlédně a tím ho uzná³.

Význam uznání a výkonu cizích rozhodnutí vzrůstá. Nepochybně zásadním přelomem u nás bylo nastolení demokratického režimu v našem státě a další politické přeměny ve střední a východní Evropě a jinde ve světě. Tyto změny znamenají otevření hranic, liberalizaci obchodu a mezinárodního styku vůbec. Přispívají tak ke svobodnému a stále volnějšimu pohybu zboží, služeb, kapitálu a pracovních sil. Tento pohyb musí být logicky doplněn i režimem soudnictví ve vztahu mezi státy a tedy i odpovídajícím přístupem k uznání cizích soudních rozhodnutí. Mezinárodní právo soukromé se tak z dosud převážně akademické disciplíny stává praktickou oblastí práva a též právo uznání cizích rozhodnutí bude velmi frekvencované.

1.2. HISTORICKÝ PŘEHLED A SOUČASNÁ SITUACE

Otázka uznání cizího rozhodnutí je spjata se dvěma faktory: existencí státní (soudní) moci a mezinárodním stykem.

Uznání či neuznání cizího rozhodnutí bylo proto aktuální již v praxi antických civilizací. Řecké polis uzavíraly mezi sebou smlouvy o právní pomoci, kterými byly upraveny i některé dílčí aspekty uznání⁴.

Pravidla uznání jako neprávní kategorie však zřejmě ještě vyvinuta nebyla.

Ve srovnání s bouřlivým rozvojem a zásadním významem civilního práva nepřispěla římská kultura v oblasti uznání k rozvoji žádným výrazným způsobem. Rozhodnutí státu za hranicemi římského impéria nebyla prostě Římem brána na vědomí: nebyla ani uznávána, ani vykonávána⁵.

Od konce 12. století se v severní Itálii začínají objevovat místní kodifikace práva, tzv. statuta, která si nárokují působnost proti *ius commune*. Kladou se nové mezinárodněprávní a procesněprávní otázky. Platilo, že řízení (*litis ordinatio*) je ovládáno *lex fori*, naproti tomu rozhodnutí ve věci samé (*litis decisio*) se řídí hmotným právem, které se může od *lex fori* lišit. Uznání a výkon patřily k otázkám řízení či vedení sporu⁶.

³ Viz Kučera, Tichý I., 303.

⁴ Majoros, *Conventions I.*, 37 a nás.

⁵ Riezler, 58, Szászy, 55, Krémár, 71.

⁶ Meijers 615.

Uznání jako forma právní pomoci v širokém smyslu nevystupuje jako právní problém v dalším rozvoji právní kultury nikterak významně do popředí. Existence uznání byla chápána jako samozřejmost – uznání se prostě provádělo. Soudce, opíraje se o význam a působení některých římskoprávních ustanovení, pokládal uznání za svoji povinnost (viz *res iudicata pro veritate accipitur*)⁷.

Teprve vznik středověkých států narušil tuto právní maximu. Ve 13. století byly pak uznávány nejen písemnosti jiných měst, nýbrž na žádost zahraniční autority byla např. v Pise vykonávána cizí soudní rozhodnutí⁸.

Jedinou výhradou proti uznání cizího rozhodnutí byla ochrana tuzemského obyvatelstva. O tom svědčí smlouva uzavřená mezi Boloňou a Benátkami, zajišťující výkon rozhodnutí⁹.

Glosátoři a postglosátoři se zasloužili nejen o rozvoj mezinárodního práva soukromého, ale zejména o uznání cizích rozhodnutí. Tak např. Bartolus na rozdíl od Accursia přesvědčivě uznává, že např. jmenování poručníka soudem je zapotřebí i pro majetky ležící na cizích územích¹⁰.

Výkon cizích rozhodnutí je pro něho samozřejmou nutností. Mnohdy se však setkáváme se zajímavým fenoménem. Často totiž nebylo rozlišováno mezi rozhodnutím jako předmětem uznání a právním pravidlem jako důvodem k uznání. Nicméně i postglosátoři uznávali nutnost institutu uznání a na základě něho přiznávali extraterritoriální účinky takovým aktům jako bylo prohlášení zletilosti nebo jmenování poručníka či rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům¹¹.

Protože i v těchto případech byly účinky zákona a jednotlivého právního aktu (rozhodnutí) v podstatě totožné, nejevilo se uznání rozhodnutí jako samostatný, svébytný problém. Právní moc byla uznávána podle personálního statutu, příslušné byly úřady či soudy ve státě určeném podle právního řádu účastníků řízení.

Tak jak jednotlivé státy upevňovaly svojí suverenitu a jak se rozvíjelo mezinárodní právo veřejné, rozvíjela se i teorie uznání cizích rozhodnutí. Proto v 17. století vzniká zcela zákonitě otázka, z jakého důvodu a za jakých předpokladů má cizí rozhodnutí vyvolávat v tuzemsku právní účinky. Je nastolován problém suverenity a legitimacy státní moci. V důsledku suverenity státu, jak se tehdy dovozovalo, nemohou rozhodnutí jednoho suveréna sama o sobě nárokovat právní následky na území jiného suveréna. Takovéto nároky a jejich prosazování se děje cestou omezení suverenity jiného státu. Každý stát jedná v zásadě podle svého práva a ve svém vlastním zájmu¹².

Protože zájmy států se mohou dostávat do konfliktu a vést i ke škodám, je nutná spolupráce předcházející střetům. Uznání a výkon cizích rozhodnutí jsou proto za určitých okolností nutné a děje se „ob reciprocam utilitatem, et ex comitate“¹³.

Dochází ke vzniku a rozvoji mezistátních smluv či vnitrostátního (autonomního) zákonodárství, na základě něhož zaručená vzájemnost doplňuje zásadu *comity* (*comitas gentium*). Učení Johannese Voeta znamená však definitivní přelom. Tehdejší teorie

⁷ Ulpian, *Digesta*, I., 5, 25.

⁸ Neumeyer K., *Internationales Verwaltungsrecht*, II. díl, Mnichov 1927, 53.

⁹ Majoros, *Conventions* I, 11.

¹⁰ Meijers, 626.

¹¹ Meijers, 626.

¹² Matscher, *FS Schimma*, Berlin 1980, 268.

¹³ P. Voet, 78 dle Martiny I, 18.

a pak i soudní praxe je postavena na odlišném základě nežli tomu bylo doposud. Voet, reprezentant holandské školy, odůvodnil respektování zahraničního práva institutem comity¹⁴.

Aby rozhodnutí mohlo být uznáno, je zapotřebí, aby nabylo právní moci. S touto myšlenkou přichází Ulrich Huber a soudí, že panovník se má chovat mimo jiné tak, aby neporušoval suverenitu a právo jiného panovníka a aby neškodil svým občanům. Tato maxima zahrnovala též povinnost uznat civilní a trestní rozsudky cizího státu¹⁵.

Pozdější teorie se soustředily především na právní důsledky cizích rozhodnutí ve statusových věcech. Vycházelo se z toho, že vlastnosti osoby, které byly nabyty v jednom státě, mají být zachovány v původním rozsahu i v ostatních státech. Dochází i „k technickému rozvoji“ práva uznání a výkonu. Zahraniční rozsudky byly vykonávány na žádost, ve formě dopisu prvního soudu, tedy na základě úkonu, který má význam i v dnešní době. Soud rozhodnutí podle tehdejší praxe, např. na základě Codex Maximilianeus Juris Bavarici z roku 1753 (srov. Cap. 18 § 3), zaslal rozsudek soudu výkonu a požádal o výkon. Takovýto postup však předpokládal, aby podlehnoucí strana uznávala cizí jurisdikci. Dožádaný soud pak přezkoumal podle svého práva předpoklady výkonu rozhodnutí. Shledal-li podmínky pro výkon rozhodnutí, nařídil výkon podle svého vlastního procesního práva. Z té doby již pocházejí první autonomní kodifikace práva uznání (jako např. pruský procesní soudní řád – Kammergerichtsordnung z roku 1709)¹⁶.

K dalšímu rozvoji teorie a zejména praxe uznání a výkonu cizích rozhodnutí dochází v 19. století. Příznačný je pro tuto dobu význam připisovaný státnímu či veřejnému zájmu. Uznání a výkon cizího rozhodnutí je vlastně prosazením vůle cizího suveréna. Zájmy stran řízení na uznání rozhodnutí a tedy zájem na uznání právních následků stojí zcela jednoznačně ve stínu zájmů veřejných. Výkon a uznání cizího rozhodnutí ohrožovalo suverenitu vlastního státu. Proto také prorogace či derogace, tedy smluvní stanovení soudní příslušnosti, se staly nanejvýš podezřelými instituty¹⁷.

Institut comity, tak rozšířený a praktikovaný před stoletími, se vrací a zejména v některých německých státech přispívá ke zmirňování důsledků teorií převažujících na počátku 19. století. Sám Wächter, který v zásadě nehodlá respektovat cizí rozhodnutí, uznává, že z důvodu veřejnoprávního poměru a zájmu vlastního obyvatelstva je žádoucí, aby stát činil ze své pozice ústupky¹⁸.

Tak dochází k rozvoji teorie exequaturu neboli rekvisice (requisition). Ta ve svých důsledcích znamená, že uznání a výkon rozhodnutí předpokládá výslovné rozhodnutí vlastního suveréna. Přitom žádost o rekvisici se považovala za institut mezistátní právní pomoci mezi soudy stejné úrovně. Tato teorie tedy vychází z představy, že při uznání a výkonu cizího rozhodnutí je činný pouze soud rozhodnutí, který udílí příkazy cizímu soudu (soudu). Soud uznání pouze tyto příkazy provádí. Uznání a výkon rozhodnutí jsou formou právní pomoci. Z takovéhoho postupu je zřejmé, že stát vlast-

¹⁴ Lagarde, Rec. des cours 154, 115 n.

¹⁵ Yntema, FS Rabel I, Mnichov 1957, 523 n.

¹⁶ Martiny I, 15.

¹⁷ Von Bar II, 462.

¹⁸ Wächter, Über die Collision, AcP 24, 230.

ně neuznával účinky cizího rozhodnutí, nýbrž pouze převáděl a konkretizoval jejich jednotlivé aspekty při realizaci jednotlivých technických úkonů¹⁹.

Jak praxe, tak spolu s ní i doktrína zastávají v první polovině 19. století k uznání a výkonu cizích rozhodnutí velmi zdrženlivé stanovisko. Postoj vůči cizímu rozsudku je pln nedůvěry. Vlastní důvody takového postoje jsou rozdílné. Jednou je ponecháváno na vůli soudu nebo soudci původu rozhodnutí, aby prosadil svoji vůli v cizině, v jiném případě pak se důvod uznání a výkonu spatřuje v teorii comity. Jindy se ospravedlnění hledá v teorii nabytých práv. Pro soud uznání bylo typické přezkoumávání cizího rozsudku. Ve skutečnosti soud neuznával či nevykonával zahraniční rozsudek, ale rozhodnutí vlastního soudu. Ve statusových věcech byla příznačná teorie rozdělovací *jurisdictio a imperium*. Činnost soudu při výkonu zahraničního rozsudku byla zařazována k územně omezeným účinkům impéria. Naproti tomu *jurisdictio* přesahuje státní hranice. Osobní statut pak rozhodoval o tom, zda osoba byla způsobilá k právním úkonům, zda byla svobodná či ženatá, případně rozvedená. Při uznání rozsudku o personálním statutu se pak vycházelo z domovského práva dotčené osoby.

V 19. století se pravomocné rozsudky respektovaly, i když praxe nebyla zdaleka jednotná. Zatímco na počátku století převládala teorie comity, prosadila se v Anglii v 19. století „*Doctrine of Obligation*“. Obdobnou praxí prošly i americké soudy.

Ke konci 19. století však prodělala evropská praxe další významný vývoj. Německá kodifikace procesního práva z r. 1877 (ZPO) přinesla pozoruhodný pokrok. Konečně se z výkonu rozhodnutí vydělila právní pomoc a výkon bylo možno provést na základě žaloby na výkon, aniž by bylo zapotřebí nějaké zvláštní žádosti zahraničního soudu. Též klausule veřejného pořádku byla formulována velmi restriktivně. Především však zmizela nutnost přezkoumávání rozhodnutí (*révision au fond*). Při aplikaci německého civilního procesního řádu (ZPO) říšský soud definitivně oddělil uznání cizího rozsudku od jeho výkonu. Při uznání cizího rozhodnutí vycházel soud z respektování právní moci. Právní moc byla chápána jako hmotně-právní institut.

V poslední čtvrtině 19. století je mezinárodní procesní právo charakteristické velmi pozoruhodným a nakonec z valné části úspěšným úsilím směřujícím k úpravě ve formě mnohostranných úmluv. Institut mezinárodního práva konstatoval při svém zasedání v r. 1878 nutnost zlepšení mezinárodní regulace přijetím mezinárodní smlouvy sjednocující (v některých aspektech) národní právní řády. Toto úsilí bylo korunováno uzavřením Úmluvy o civilním řízení z r. 1905, která upravovala i uznání rozhodnutí o nákladech řízení. Snahy o multilaterální úpravu uznání však ztroskotaly. Uznání cizích rozsudků ve věci samé bylo na základě převažujícího mínění vyhrazeno dvoustranným mezistátním úmluvám.

Ve 20. letech pak začíná další éra dvoustranných mezistátních úmluv o uznání a výkonu rozhodnutí stejně jako o právní pomoci. Vývoj po 2. světové válce byl pak příznivě rozvojem Haagské konference o mezinárodním právu, který přinesl konkrétní výsledky v podobě několika mezinárodních smluv, zejména uzavřením Úmluvy o uznávání rozvodů a zrušení manželského soužití uzavřenou v roce 1970. Další multilaterální dohody byly uzavřeny v roce 1958 (Úmluva o uznání a vykonatelnosti roz-

¹⁹ Von Bar II, 403.

hodnutí o vyživovací povinnosti k dětem) a v roce 1973 (Úmluva o uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti).

Ke kvalitativnímu zvratu došlo na poli uznání rozhodčích nálezů uzavřením Úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů v roce 1958 a Evropské úmluvy o mezinárodní obchodní arbitráži v roce 1961.

V Československu znamená nová úprava v občanském soudním řádu z r. 1950, která nahradila úpravu rakouskou, v zásadě odlišný způsob autonomního uznání a výkonu cizích rozhodnutí.

Československo uzavřelo od konce 50. let do konce 80. let celkem 20 úmluv o právní pomoci, jejichž součástí je i uznání a výkon cizích rozhodnutí. Mnohé z těchto úmluv nebyly však v podstatě používány. Partnerské státy se rekrutovaly téměř výlučně z tzv. států socialistických a z rozvojových zemí.

Vrcholné stadium zaznamenalo pro institut uznání a výkonu v uzavření Bruselské úmluvy o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v r. 1968 a Luganské úmluvy o příslušnosti a výkonu cizích rozhodnutí uzavřené v r. 1988.

1.2.1. RAKOUSKÁ ÚPRAVA A ÚPRAVA ZA PRVNÍ REPUBLIKY

Rakouské právo neznalo úpravu institutu uznání jako samostatné právní oblasti, a ani dnešní Rakousko nemá výslovná ustanovení o uznání²⁰.

Uznání se provádí buď podle exekučního řádu anebo podle úprav statusových věcí. Tradičně však je v majetkových věcech rozhodnutí uznáváno neformálním způsobem bez vydávání exequaturu. U nás platila rakouská úprava uznání do roku 1950.

V době před druhou světovou válkou uzavřela první republika celou řadu dvoustranných smluv. Jejich předmětem byla však pouze rozhodnutí ve věci nákladů řízení. Předpoklady uznání byly relativně přísné, odpovídající tehdejšímu rozvoji uznávacího práva ve světě. Nepředvíдалo se žádné zvláštní řízení o uznání²¹.

1.2.2. OSŘ 1950 A ZMPS

Formální změnou v uznání cizích rozhodnutí u nás nebylo vydání zákona o mezinárodním právu soukromém a oblastním, nýbrž úprava obsažená v OSŘ z roku 1950. Zde (§ 636 – 647) se nachází úprava, na kterou pak navazovaly jak dvoustranné mezistátní úpravy uzavírané Československem, tak i úprava obsažená v ZMPS. Tento zákon se vyznačuje relativně podrobnou úpravou pozitivních a negativních předpokladů uznání; vychází z toho, že lze uznávat rozhodnutí jak majetková, tak ne-

²⁰ Blíže viz Hoyer H., Die Vollstreckung ausländischer Titel in: Österreichische Landesreferate zum 8. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung in Pescara 1970, Vídeň 1970. Matscher H., Zur Theorie der Anerkennung ausländischer Entscheidungen nach österreichischem Recht, Festschrift für Schima, Vídeň 1969, 265 – 286 a Matscher H., Einige Probleme der internationalen Urteilsanerkennung und -vollstreckung, ZZP 86 (1973), 404-440.

²¹ Jde o následující mezistátní smlouvy: Úmluva o vykonatelnosti rozsudků ve věcech občanských a obchodních s Italskou republikou z 6.4.1922, č. 127/1926 Sb., s doplňkem č. 128/1948 Sb., Úmluva o uznání a výkonu soudních rozhodnutí se Švýcarskou konfederací z 21.12.1926, č. 23/1929 Sb., Úmluva o uznání a výkonu soudních rozhodnutí se Španělským královstvím z 26.2.1927, č.19/1931 Sb., Úmluva o uznání a výkonu soudních rozhodnutí s Portugalskou republikou z 23.11. 1927, č.23/1931 Sb.

majetková (statusová), bez ohledu na orgán, který rozhodnutí v cizině vydal, jestliže by o nich mohly rozhodovat československé soudy.

Positivní předpoklady uznání spočívají v kontrole pravomoci cizích soudů, mající základ v promítání pravomoci. Další předpoklad spočívá v kontrole respektování zásady *audiatur et altera pars* při doručení účasti v předchozím řízení a právní moci předmětu uznání. Negativní předpoklady stanovené jako důvody odepření uznání spočívají v rozporu uznání s ustanovením mezinárodní smlouvy, v rozporu s veřejným pořádkem, který by mělo uznání právního vztahu, a v neexistenci záruky vzájemnosti. Bez ohledu na další předpoklady nezpůsobilé bylo *rationae materiae* rozhodnutí o prohlášení čs. občana za mrtvého.

Dalším znakem úpravy uznání podle OSŘ 1950 je možnost uznávání *de facto*, přičemž uznání znamená vzít v úvahu rozhodování cizího rozhodnutí, jako kdyby šlo o rozhodnutí zdejšího soudu. Obdobně jako současná úprava i OSŘ 1950 vychází z toho, že uznané rozhodnutí způsobuje nikoliv následky cizího rozhodnutí, nýbrž následky rozhodnutí zdejšího.

Zvláštní režim uznání obsahuje tento zákon obdobně jako ZMPS pro uznání cizích rozhodnutí v manželských věcech resp. věcech určení nebo popření otcovství. Ale i z tohoto zvláštního režimu existuje, obdobně jako v současném ZMPS, výjimka. Současná úprava měla totiž předchůdce v § 641 a 642 OSŘ 1950. Pravomocné rozhodnutí soudu cizího státu ohledně státních příslušníků tohoto státu (oba manželé a ve věcech určení a popření otcovství rodiče a dítě) mělo bez dalšího řízení stejné účinky, které má pravomocné tuzemské rozhodnutí za předpokladu, že uznání nebránil rozpor s veřejným pořádkem anebo s požadavky slušnosti. Poněkud přísnější režim měla rozhodnutí ve věcech jiného druhu. Taková rozhodnutí byla uznatelná jenom tehdy, jestliže byly splněny předpoklady spočívající v dodržení zásady „zrcadlového“ promítání pravomoci a současně uznání ani neodporovalo mezinárodní smluvní úpravě, ani nebylo vydáno v rozporu se zásadou *audiatur et altera pars* ve vztahu k účastníku, proti kterému se má rozhodnutí uznat uznání nesmělo být v rozporu ani s veřejným pořádkem anebo slušností.

Rozhodnutí, které se týkalo československého občana, však bylo možné uznat ještě za dalších - ztížených - podmínek. Bylo vyloučeno uznat takovéto rozhodnutí, jestliže skutkový základ nezjistil soud způsobem, který by v podstatě vyhovoval příslušným ustanovením československého práva a jestliže cizí rozhodnutí neposoudilo podle československého práva poměry, pro které toto právo podle svých ustanovení bylo třeba aplikovat. Výjimkou byly případy, ve kterých cizí právo použité jako skutkový základ bylo shodné s dotýcnými ustanoveními práva československého anebo bylo těmto ustanovením blízké. Obdobně jako současný ZMPS i OSŘ 1950 předvídal zvláštní řízení před nejvyšším soudem, u kterého na rozdíl od ZMPS mohli podat návrh na uznání kromě účastníků i soud v trestním nebo civilním řízení, generální prokurátor a dokonce každý, kdo prokázal právní zájem na tom, aby rozhodnutí bylo uznáno.

Hodnotíme-li předpoklady uznání zakotvené v OSŘ 1950, zjistíme, že ve srovnání se stavem současným, byl režim v té době přísnější. Předpoklad *audiatur et altera pars* ve srovnání se současným stavem přesahoval v podstatě rámec této maximy, když vyžadoval podmínky doručení jdoucí mimo faktickou ochranu účastníka.

Vzájemnost se vyžadovala pro všechny případy, nejen ve vztahu k československému občanu, ale též k československé právnícké osobě. Úprava z roku 1950 vylučovala uznat rozhodnutí o prohlášení československého občana za mrtvého a formulovala výhradu veřejného pořádku širěji než dnešní ZMPS. Zatímco dnes je předmětem možného rozporu s veřejným pořádkem výlučně samotné uznání, tehdy to byl právní poměr – předmět rozhodnutí, jenž mohl být v rozporu s veřejným pořádkem. Nejenom rozpor s veřejným pořádkem mohl mít za následek odepření uznání, nýbrž i požadavky slušnosti mohly způsobovat tyto negativní účinky. Tehdejší a současná úprava se lišily i v základních podmínkách uznání: tehdy nebyla dána způsobilost k rozhodnutí jenom v případech, ve kterých předmět uznání (rozhodnutí) mohl být ještě předmětem přezkoumání státu rozhodnutí. V současné době nelze za způsobilé uznání považovat ani rozhodnutí, které má za předmět právní poměr, o němž bylo již pravomocně rozhodnuto tuzemským orgánem anebo na území české republiky bylo uznáno pravomocné rozhodnutí orgánu třetího státu.

Současná úprava vymezuje poněkud odlišně ve srovnání s OSŘ 1950 i předmět rozhodnutí, a to ve dvou rovinách. Zatímco tehdy byl na jedné straně liberálnější pohled na postavení cizích orgánů, které vydaly rozhodnutí, na druhé straně v současné době rozsah uznání je širší v tom, že předmětem uznání mohou být i cizí notářské listiny a cizí soudní smíry.

Za současné úpravy se předmět uznávaných rozhodnutí dělí na věci majetkové a nemajetkové, přičemž věci nemajetkové se dělí na věci manželské a věci určení (tj. zjištění a popření) otcovství, a ostatní věci. Rozhodnutí v majetkových věcech se neuznávají zvláštním výrokem (exequatur) a československý orgán k takovému rozhodnutí přihlédne. Obdobný režim mají i nemajetkové věci kromě věcí manželských a věcí určení otcovství. Ve věcech manželských a určení otcovství se předvídá zvláštní řízení před nejvyšším soudem, jenž vydá zvláštní rozsudek o uznání za předpokladu neexistence shodného rozhodnutí o témže právním poměru, které by bylo pravomocné a jímž by bylo již cizí rozhodnutí uznáno. Dalšími předpoklady uznání jsou respektování zásady audiatur et altera pars prvním soudem a neexistence rozporu uznávaného rozhodnutí s českým veřejným pořádkem. Další způsob neformálního uznání se týká manželských věcí a věcí určení otcovství v případě, že jde o československé (nyní české) občany, přičemž uznání se uskutečňuje bez dalšího řízení.

Za období existence Československé republiky po druhé světové válce byla v oblasti uznání uzavřena celá řada dvoustranných a mnohostranných smluv. Zatímco úmluvy mnohostranné jsou specializované mají svůj režim a nepochybný důvod existence²², v oblasti dvoustranných smluv jsou předmětem uznání rozhodnutí ve věcech velmi širokého rozsahu. Předpoklady uznání jsou relativně striktní a sledují především ochranu veřejných zájmů, včetně předpokladu spočívajícího v souladu s veřejným po-

²² Uznání a výkon soudních rozhodnutí upravují tyto mnohostranné úmluvy:

- Úmluva o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem z 15.4.1958, č. 14/1974 Sb.
- Úmluva o uznávání rozvodů a zrušení manželského soužití z 1.6.1970, č. 131/1976 Sb.
- Úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti, z 2.10.1973, č. 132/1976 Sb.
- Úmluva o mezinárodní železniční přepravě (COTIF), z 9.5.1980, č. 8/1985 Sb.
- Úmluva o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě (CMR) z 19.5.1956 s č. 11/1975 Sb.

řádkem, resp. ochraně bezpečnosti státu. Příznačné je, že většina těchto smluv byla uzavřena s tzv. socialistickými státy²³.

Podstatnou výjimku představuje úmluva uzavřená s Francií²⁴ – jediná úmluva, která umožňuje uznávat rozhodnutí i v majetkových věcech ve vztahu k vyspělému státu západní Evropy.

1.2.3. STAV PO ROCE 1989

Třetím obdobím vývoje je doba tvorby nového právního řádu u nás po pádu totalitního režimu. Obecně je tato etapa charakterizována urputnou snahou o vybudování infrastruktury nezbytné pro demokratický vývoj a přechod k tržní ekonomice. Současně se projevuje nedostatek zkušeností a zejména adekvátního zájmu státu o tvorbu kvalitního právního řádu. Narušení tradičního vývoje se projevuje i v nekvalifikovaném přístupu k zákonodárství.

Tomu odpovídá situace v oblasti mezinárodního civilního procesu, který nebyl významně poznamenán dědictvím komunistického vývoje, a naopak obdobně jako i jiné právní oblasti upravující mezinárodní styk snesl mezinárodní měřítko, neboť reflektoval jak tradiční hodnoty, tak i mezinárodní vývoj. Proto zde dosud nedošlo ani k základním úvahám o dalším rozvoji. Naopak jediný legislativní počín, kterým je

²³ V účinnosti jsou stále následující mezistátní smlouvy:

- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských, rodinných a trestních s Rumunskou socialistickou republikou z 25.10.1958 č. 31/1959 Sb.
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských, rodinných a trestních uzavřená s Albánskou lidovou socialistickou republikou z 16.1.1959, č. 97/1960 Sb.
- Smlouva o úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních uzavřená s Polskou lidovou republikou dne 4.7.1961 č. 66/1962 Sb.
- Smlouva o úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních s MLR uzavřená 2.11.1961, č. 91/1962 Sb.
- Smlouva o úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních uzavřená se Socialistickou federativní republikou Jugoslávií, dne 20.1.1964, č. 207/1964 Sb.
- Smlouva o právní pomoci a úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních, uzavřená s Bulharskou lidovou republikou dne 25.11.1976 č. 3/1978 Sb.
- Smlouva o poskytování právní pomoci a o právních vztazích v občanských, rodinných a trestních věcech uzavřená s Mongolskou lidovou republikou dne 15.10.1976, č. 106/1978 Sb.
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských a trestních a o uznání a výkonu justičních rozhodnutí a o vydávání uzavřená s Tuniskou republikou 12.4.1979, č. 40/1981.
- Smlouva o vzájemné právní pomoci ve věcech občanských rodinných a trestních s Kubánskou republikou z 18.4.1980, č. 80/1981.
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských a trestních uzavřená s Afgánskou demokratickou republikou dne 24.6.1981 č. 44/1983 Sb.
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských a trestních s Kyperskou republikou 23.4.1972 č. 96/1983 Sb.
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských a trestních s Řeckou republikou z 22.10.1980 č. 102/1983.
- Smlouva o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských rodinných a trestních uzavřená se Svazem sovětských socialistických republik 12.8.1982 č. 95/1983 Sb.
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských a trestních s Vietnamskou socialistickou republikou z 12.10.1982 č. 98/1984 Sb.
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských a trestních s Řeckou republikou z 22.10.1980 č. 102/1983,
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských, rodinných a trestních s Alžírskou demokratickou a lidovou republikou z 9.12.1983, č. 17/1984.
- Smlouva o právní pomoci ve věcech občanských, rodinných a trestních se Syrskou arabskou republikou z 18.4.1984, č. 8/1986 Sb.

²⁴ Srovnej smlouvu o právní pomoci, uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních s Francouzskou republikou z 10.5.1984, č.83/1985 Sb.

smlouva o právní pomoci mezi Českou republikou a Slovenskou republikou²⁵, vybočuje z rámce celkového moderního rozvoje a má svůj myšlenkový a teoretický základ má v tužské normotvorbě padesátých a šedesátých let. Na tomto negativním hodnocení nemění nic skutečnost, že tato smlouva byla vynucena okolnostmi rozdělení společného státu.

Smlouva je charakterizována určitými antiliberálními tendencemi, které spočívají v tom, že smlouva:

- se nesnaží o vytvoření souběhu přímé a nepřímé příslušnosti,
- neodděluje statusové věci od věcí ostatních tak, aby vytvořila potřebnou jistotu pro další posuzování statusových právních poměrů,
- nerespektuje litispendenci v mezinárodním měřítku,
- jako důvod k odeprání uznání zná nejen veřejný pořádek, ale navíc ještě obranu spočívající ve veřejnoprávních prerogativách státu, kterými jsou svrchovanost a bezpečnost státu,
- předvídá dokonce uznávání rozhodčích nálezů v režimu uznání soudních rozhodnutí,
- předvídá zřejmě zvláštní výrok pro uznání.

Positivním rysem je zavedení režimu Haagských úmluv pro uznání rozhodnutí ve věcech rozvodu manželství a výživného a uskutečnění uznání a výkon předběžných opatření a výkon rozhodnutí o náhradách nákladů řízení.

1.3. ZÁJMOVÁ ANALÝZA

1.3.1. ZÁJMY STRAN

Zájem účastníků nalézaného řízení na uznání rozhodnutí je nepochybně prvořadý. Znamená, že strany se mohou právních následků rozhodnutí dovolat v cizině, vyvozovat z něho svá práva, domáhat se jeho výkonu apod. Naproti tomu neuznání znamená buďto definitivní ztrátu pozice a nebo přinejmenším nutnost znovu v jiném státě vést řízení, a to za předpokladu, že je tam dána příslušnost tamních soudů. Souběžné nebo společné zájmy stran jsou omezené; zpravidla převládají zájmy kontradiktorní. Společné zájmy jsou především tehdy, jestliže existuje shoda zájmů v samotném základu vztahu mezi stranami. Tato shoda může být dána existencí prorogační či derogací úmluvy. Může spočívat i v zájmu na vhodné úpravě osobního stavu, např. dosažení rozvodu manželství. Zájem na uznání mohou mít nepochybně i třetí strany, a to především ty, které jsou v nějakém právním vztahu s účastníky původního (nalézacího) řízení. Rozporné zájmy, které obvykle převládají, lze rozlišovat podle postavení strany na základě výsledku původního řízení. Zvítězivší strana má zájem na uznání rozsudku v cizině, neboť usiluje o prosazení svého nároku a nebo se tam hodlá dovolat rozhodnutí o osobním stavu. Tato strana má nepochybně zájem na liberálně formulovaných podmínkách uznání, tj. podmínkách umožňujících neefektivnější působení rozhodnutí ve státě jejich zájmů. Tato strana má ekonomický zájem na rychlém průběhu uznávacího řízení, na neformálním procesu, který nepřipouští pře-

²⁵ Viz Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o právní pomoci poskytované justičními orgány a o úpravě některých právních vztahů v občanských a trestních věcech č. 209/1993 Sb.

zkoumávání ve věci samé. Zájem podlehnoucí strany může být opačný. Má zájem na přezkoumávání rozhodnutí, na přísném a co možná nejformálnějším uznávacím řízení. Její zájem ústí v možnost podání určovací žaloby, která by zabránila možným účinkům původního rozhodnutí.

1.3.2. ZÁJMY STÁTU

Obdobně jako u zájmů stran liší se zájmy států. Rozsah a význam společných zájmů je značný. Mezi společné zájmy států patří zájem na podpoře mezinárodního styku a zájem na právní jistotě, z nichž každý bude s ohledem na jejich relativně samostatnou povahu a značný význam posouzen samostatně a velmi diferencovaně. Zájem státu na uznání plyne z povahy cizího rozhodnutí. Stát uznání je konfrontován s cizím právním aktem, který si činí nárok zasahovat do jeho mocenské oblasti. Uznání cizího rozhodnutí způsobuje bezprostřední právní účinky na tuzemské právní poměry nebo alespoň působí přímo na vnitrostátní řízení. Může mít účinky též na tuzemské řízení ve stejné věci. Protože jde o akt cizí státní moci, neskýtá cizí rozhodnutí bez dalšího záruky materiální spravedlnosti a právního státu, které představuje rozhodnutí vlastního soudu. Stát uznání se též cítí povolán chránit zájmy vlastního občana, zejména podlehnoucího ve sporu. Tyto zájmy převažovaly především na samotném počátku vývoje uznávacího práva, kdy se uznání též chápalo jako mimořádný zásah do vlastní státní suverenity.

Zájmy vlastního státu se však zdaleka nevyčerpávají v ochraně vlastních občanů a sotva lze mluvit o právnickém protekcionismu, který byl typický, až do poloviny tohoto století. Stát uznání má totiž zájem na mezinárodní spolupráci a podpoře mezinárodního obchodu a mezinárodního styku vůbec. Navíc stát uznání považuje z důvodu procesní ekonomie za důležité, aby jeho vlastní justice nebyla přetížena procesy v důsledku dvojího vedení nalézacího řízení. K takovému výsledku by mohla vést politika uznání nepřátelská.

Zájmy státu rozhodnutí sledují jednoznačný cíl. Jeho rozsudky, resp. rozsudky jeho soudů by měly být účinné v maximálně nejširším měřítku. Stát původu postupuje podle svého práva a má zájem na tom, aby se takovéto rozhodnutí se prosadilo bez ohledu na jeho hranice. Nepochybně se k tomuto zájmu druzí i hledisko finančních následků a prosazení tohoto rozsudku v cizině. Stát má zájem na tom, aby podle jeho rozsudku bylo vynucováno plnění, které bude přicházet z ciziny do tuzemska. Tento zájem však nelze přeceňovat.

Nepochybně velmi významnou roli hraje zde i hledisko zahraniční politiky včetně politiky právní. Zdá se, že doba, kdy státní suverenity byla pojímána jako zásadní a vedoucí hledisko, definitivně pominula. Zájmy na mezinárodní spolupráci včetně mezinárodního obchodu působí velmi účinně vůči vypjatému nacionalismu. V zájmu mezinárodního styku jsou prolamovány bariéry suverenity státu a státy jsou ochotny uznávat i akty soudní moci, přicházející od druhého suveréna. Tento proces je a musí být vzájemný. Jestliže jeden stát má zájem na uznání vlastních rozhodnutí v cizině, musí se tomu odpovídajícím způsobem chovat ve vztahu k rozhodnutím druhého státu. Existují celkem tři základní postupy, jak ovlivňovat politiku uznání cizích aktů práva. V první řadě to může být velkorysá politika vůči zahraničním rozhodnutím, která ne-

pochybně může vyvolat obdobné pozitivní reakce v jiných státech. Naproti tomu druhý možný přístup, spočívající v neuznávání cizích rozhodnutí vychází, ze záměru vyvolat tlak na cizí stát proto, aby změnil svůj dosud nepříznivý postoj k tuzemským rozhodnutím. Konečně se stát může snažit o uzavírání mezinárodních smluv, které upraví vzájemný poměr států k soudním rozhodnutím.

Řešení plynoucí z postoje na prvním místě a na místě posledním jsou zcela nepochybná a vývoj jim plně dává za pravdu. Druhé řešení může mít velmi sporné následky. Metoda nátlaku prostřednictvím neuznání cizích rozhodnutí může vést právě k opačné reakci nežli stát původně zamýšlel: spíše než k uznávání rozhodnutí se může cizí stát rozhodnout pro obdobnou taktiku, tedy pro odvetu, která může zablokovat uznání rozhodnutí přicházejících od prvního státu. Výsledkem je pat ve vztahu dotčených států²⁶.

Hospodářské zájmy hrají zcela rozhodující úlohu při uvažování o obecných kritériích státní politiky. V prvé řadě je podstatné, zda dotčený stát je v daném vztahu k druhému státu dlužníkem nebo zda je státem věřitelským. Pozice obou jmenovaných typů států z hlediska ekonomického dopadu mohou být protichůdné. Zatímco věřitelský stát má zájem na uznání svých rozhodnutí v cizině a sám je velmi liberální vůči zahraničním rozhodnutím u tuzemských soudů, dlužnické zájmy vedou k opačné politice. Protože uznání a výkon cizích rozhodnutí v tuzemsku proti tuzemským dlužníkům vede k odlivu kapitálu, může tato okolnost vést dlužnický stát ke stanovisku zásadního neuznávání cizích rozhodnutí. Z hlediska uznání je příznivější situace těch států, které vzájemně spolupracují a jejichž zahraniční obchodní bilance je vyrovnaná. Naproti tomu např. státy rozvojové nemají na uznávání rozhodnutí průmyslových států velký zájem. Nejsou proto ani členy mnohostranných úmluv o uznávání a výkonu rozhodnutí.

Pro integrační procesy je politika liberálního přístupu k uznávání součástí harmonizačního a integračního procesu vůbec. Výmluvným příkladem toho se přístupu je právě Bruselská úmluva.

Z hlediska vztahů k druhým státům existují tři systémy uznání rozhodnutí: dvoustranné mezinárodní úmluvy, mnohostranné mezinárodní úmluvy a autonomní, národní úpravy.

Tak jak vzrůstá význam prvních dvou pramenů práva, klesá význam národních úprav. Bilaterální úprava skýtá možnost výhodnějšího režimu pro ty státy, které se svým pojetím uznání rozhodnutí vzájemně podobají. Naproti tomu multilaterální úprava musí brát ohled na mnoho účastníků (států) a rozhodným faktorem je pak obvykle nejnižší standard jednoho z nich.

1.3.3. HLEDISKO ÚSTAVNÍHO PRÁVA

Ústavní právo ovlivňuje uznání a výkon cizích rozhodnutí v zásadě dvojitým způsobem: v prvé řadě musí být předpisy o uznání v souladu s ústavou. S ústavními požadavky však musí být konformní i zahraniční rozhodnutí, která jsou předmětem uznání a výkonu.

Pro uznání a výkon cizích rozhodnutí jsou v prvé řadě podstatná základní lidská práva. Jejich úprava se přímo dotýká některých podmínek a celkové úpravy uznání. Přitom si je třeba uvědomit, že pravidla uznání nejsou jakýmsi technickým či hodno-

²⁶ Basedow, 30 násl.

tové bezvýznamným souborem právních norem. Právě právní normy upravující uznání a výkon soudních rozhodnutí jsou v souboru v zásadě hodnotově neutrálních norem mezinárodního práva soukromého a procesního výjimečné neboť jsou charakteristické pro svoji hodnotovou náplň²⁷.

Úpravu uznání je tedy třeba poměřovat jednak jednotlivými principy ústavního práva, jednak ji srovnávat s celkovou koncepcí ústavně právních předpisů včetně úpravy lidských práv a základních svobod. Přezkoumávání ústavnosti se však vyznačuje určitými odlišnostmi ve srovnání s obdobnou metodou ve vztahu k ryze tuzemským předpisům. Mezinárodní zaměření pravidel uznání činí mechanické přenášení některých hodnotových kritérií na hlediska uznání mnohdy neupotřebitelným. Význam a rozsah ochrany lidských a základních práv je třeba velmi pečlivě vykládat a vycházet nejen z jejich znění, nýbrž i ze smyslu a účelu jednotlivých pravidel. Ústavně právní hlediska mohou pravidla uznání v některých případech ulehčit, v jiných zkomplikovat.

Zásada rovnosti

Zásada rovnosti přikazuje rovné (stejně) posuzovat stejně. To ovšem znamená hodnotit zahraniční úpravu, lišící se od úpravy tuzemské.

Státní příslušnost nemusí být nepřípustným diferenačním znakem. Samotné ústavy rozlišují podle státní příslušnosti. Rozlišování podle státní příslušnosti je nepřípustné tehdy, jestliže pro to neexistuje jednoznačný důvod.

Odlišné posuzování cizinců a tuzemců se děje zpravidla v oblasti statusových věcí. Mnohé státy, mezi nimi i Česká republika, vycházejí z výlučné pravomoci (příslušnosti) soudů případně jiných orgánů pro rozhodování v některých statusových věcech svých občanů. Toto pojetí samo o sobě není v rozporu ani s ústavou, ani základními lidskými právy. Je třeba ho respektovat i s ohledem na to, že kolísání právo stanoví státní příslušnost jako jeden z hraničních určovatелů.

Na druhé straně však není důvodu rozlišovat podle pohlaví. Takovéto rozlišování by bylo v rozporu s ústavou a tedy nepřípustné.

Jedním z dalších nepominutelných principů je zásada *audiatur et altera pars*, tedy princip povinnosti slyšení druhé strany. V souladu s ústavou není postup směřující k uznání cizího rozhodnutí možný bez respektování této zásady. To však neplatí pro případ některých předběžných opatření, kdy v rozporu s touto zásadou není žádoucí vyslechnout protistranu, neboť jinak by mohl být zmařen cíl předběžného opatření²⁸.

Na zahraniční rozhodnutí, která jsou předmětem uznání či výkonu, je třeba klást ústavně právní požadavky v modifikované míře. Ústavní právo platí pouze v tuzemsku. Nelze tedy z něho vyvozovat důsledky pro zahraniční úpravu, která je základem pro zahraniční rozhodnutí. Ústavou třeba měřit pouze důsledky, které má případné uznání či výkon cizího rozhodnutí pro tuzemsko. V tomto ohledu je třeba rozlišovat. Rozlišovacím kritériem bude vztah zahraničního rozhodnutí k tuzemsku. Čím intenzivněji budou tyto důsledky spjaty s poměry ve vlastním státě, tím přísněji je třeba

²⁷ Viz Ansary T., Variations on the Theme of Enforcement of Foreign Money Judgments, FS Wengler 1973 II, 71.

²⁸ Srov. Schütze R. A., Zur Anerkennung ausländischer Zivilurteile, JZ 1982, 636 an, judikáty uváděné Martiny, Martiny I, 83, pozn. 523.

uvedená měřítko aplikovat. V tomto ohledu je třeba brát v úvahu základní lidská práva, která budou mít význam i pro takové skutkové situace, jako např. právní poměry mezi cizozemci žijícími v tuzemsku. Hlavním nástrojem pro potírání výrazných odlišností, které by mělo cizí rozhodnutí od tuzemského ústavního práva, bude veřejný pořádek²⁹.

1.3.4. HLEDISKO MEZINÁRODNÍHO PRÁVA VEŘEJNÉHO

Do jaké míry a v jaké intenzitě se uplatní mezinárodní právo veřejné v tuzemských poměrech, a jaký vliv bude mít na uznání, závisí na přístupu tuzemského zákonodárce k mezinárodnímu právu. V těch státech, ve kterých normy mezinárodního práva veřejného jsou více či méně součástí tuzemského práva, mají hlediska mezinárodního práva veřejného přímý, výrazný vliv na uznání a výkon cizích rozhodnutí. Z pravidel mezinárodního práva veřejného, která jsou pro naši materii relevantní, je nejvýznamnější princip státní suverenity, z něhož plyne zákaz vměšování do vnitřních záležitostí států. Další významnou roli hraje zásada rovnoprávnosti států, stejně jako mezinárodní standard lidských práv.

Vztah uznání zahraničních rozhodnutí k suverenitě státu je problém, který do dnešní doby hraje rozhodující úlohu. I když neexistuje žádná obecně platná definice státní suverenity, převážně se však přijímá, že její podstatou je rozhodování o vnitřních a vnějších záležitostech státu, zahrnující oprávnění utvářet sociální, hospodářské a právní zřízení každého státu. Z pojmu státní suverenity vyplývá zákaz vměšování do vnitřních záležitostí cizího státu. Nepřípustné vměšování představuje i případ zpochybňování platnosti a legality právních aktů jednoho státu státem druhým, pokud se tyto akty omezují ve svých důsledcích na území státu, který je vydal, aniž by jinak porušovaly zásady mezinárodního práva veřejného³⁰.

Totální uzavření státu je však neudržitelné. Proto také striktní trvání na státní suverenitě ve všech jejích důsledcích bylo definitivně překonáno³¹. Nedovolené jsou pouze určité formy intervence, pro něž platí kritéria donucení, použití síly nebo postupu proti dobrým mravům v mezinárodním měřítku. Mezinárodní spolupráce a mezinárodní styk jsou v dnešní době nemyslitelné bez určité míry vzájemného ovlivňování.

Z principu státní suverenity plyne, že stát v zásadě rozhoduje, za jakých předpokladů budou jeho soudy rozhodovat. Na druhé straně státní suverenity omezuje teritoriální působení jeho právních aktů na jeho státní území. V zásadě tedy rozhodnutí soudu jednoho státu nepůsobí na území druhého státu. Protože neexistuje žádná vyšší moc, nemůže si stát nárokovat účinky svých rozhodnutí na území cizího státu. Uzná-li však stát zahraniční rozhodnutí, nevzdává se své vlastní státní suverenity. Jeho soudy rozhodují podle jeho práva, které stanoví předpoklady uznání s ohledem na účelnost tohoto postupu. I o těchto předpokladech má stát právo se svobodně rozhodovat. Soudce státu uznání uznává cizí rozhodnutí nikoliv proto, že mu to přikázal cizí suverén, nýbrž proto, že je přesvědčen o správnosti cizího rozhodnutí a svého vlastního

²⁹ Viz ad 2.6 níže.

³⁰ Wengler W., *Völkerrecht II*, Berlín 1982, 954 V.

³¹ Neuhaus, 72.

postupu. Z toho plyne, že přezkoumávání zahraničních rozhodnutí neznamená žádný nepřipustný zásah do soudnictví státu rozhodnutí.

Suverenita státu nezakládá ovšem mezinárodně právní nárok na uznání extraterritoriálních účinků jeho právních aktů. Ohledně rozsahu právních následků v druhém státě rozhoduje totiž výlučně právní řád druhého státu. Tento stát může převzít na základě uznání cizího rozhodnutí účinky zahraničního právního řádu, musí však o tom sám rozhodnout, že se tak stane. Samotné zkoumání cizích rozhodnutí na základě určitých předpokladů uznání cizích rozhodnutí nemůže suverenitu státu původu rozhodnutí nikterak ohrozit. Jde totiž výlučně o otázku, zda a za jakých předpokladů budou účinky cizího rozhodnutí působit na tuzemské právní poměry. Se zásadami mezinárodního práva veřejného není v rozporu postup soudu státu uznání, který uznávacím rozhodnutím změní účinky rozhodnutí cizího státu, které má být vykonáno v tuzemsku. Nakonec Haagské úmluvy takovouto možnost výslovně připouštějí.

Do dnešní doby neplyne z obecného mezinárodního práva veřejného povinnost státu uznávat a vykonávat rozhodnutí cizího státu v civilních věcech³². Pokud k tomu není stát zavázán mezinárodní smlouvou, je jeho věcí, jak bude tuto otázku posuzovat. Jenom ojedinělí autoři dovozují povinnost států veřejného uznávat cizí rozhodnutí. Tato povinnost má údajně spočívat na zásadě vzájemného respektování států³³. Uvádějí, že pokud neexistují zcela mimořádné a závažné důvody, které zpochybňují charakter samotného soudnictví cizího státu, není stát oprávněn nerespektovat tato rozhodnutí, a má povinnost rozhodnutí cizího státu uzнат.

V rozporu s touto argumentací stojí především důvody vycházející ze samotné státní suverenity. Tato zásada je nadřazena zásadě respektování cizích států, a proto např. přezkoumávání cizího rozhodnutí při úvaze o jeho uznání není s tímto principem v rozporu. Ani zvykové mezinárodní právo nemá žádná pravidla ohledně uznávání rozhodnutí. Povinnost uznání nelze dovodit ani z ustanovení o suverénní rovnosti států Charty OSN (čl. 2 odst. 1). Toto ustanovení neukládá státům povinnost spolupracovat ve formě vzájemného uznávání soudních a jiných rozhodnutí.

Nelze ani souhlasit s argumentací o tom, že koncepce základních lidských práv obsahuje povinnost státu vzájemně uznávat svá rozhodnutí, a to ani ve statusových věcech.

1.3.5. NĚKTERÁ ZÁKLADNÍ PROCESNÍ HLEDISKA

Základní otázkou v tomto ohledu je pravomoc (příslušnost) soudu. Především jde o mezinárodní pravomoc³⁴. Základem mezinárodní pravomoci je otázka, zda stát uznání připustí, aby stát rozhodnutí rozhodoval o dané věci anebo, zda si nárokuje toto rozhodnutí ve věci samé, neboť spadá do vlastní sféry jeho výlučné soudní pravomoci. Kromě některých specificky procesních hledisek je středem pozornosti otázka ochra-

³² Viz shodně Schlochauer F., *Anerkennung fremder Hoheitsakte*, 55, Szászy, I. 532, Dahm I 263, Nagel J. *Die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Urteile unter den westeuropäischer Staaten - Eine Zwischenbilanz*, DB 1969, 2323 an, Mayer P., *Droit international privé et droit international public sous l'angle de la nation de compétence*, Rev. crit. 68 (1979), 1-29, 349-388, Schütze, op. cit. v pozn. č. 21 zhora.

³³ Jde vesměs o starší díla jako např. Verbeek, *Niemeyers Z* 45, 5, 7, viz též Martiny I., 74.

³⁴ O mezinárodní pravomoci podrobněji viz 2.2 této práce. Třeba zdůraznit, že v tomto kontextu používáme slova „pravomoc“ a „příslušnost“ promiscue, viz též Vysvětlivky některých termínů vpředu.

ny žalovaného, vztah k předmětu rozhodování a k státu soudu rozhodnutí, a věcná souvislost mezi soudní pravomocí a mezinárodní pravomocí soudu.

Stát uznání přizná státu rozhodnutí příslušnost (pravomoc) tehdy, jestliže vyřízení věci rozhodnutím v soudním řízení považuje za věcně přiměřené. Věcná přiměřenost znamená především prostorový a územní vztah soudu rozhodnutí k předmětnému právnímu poměru. V tomto ohledu jsou rozhodující taková kritéria, jako bydliště, místo plnění a nebo státní příslušnost. Tato hlediska se týkají stanovení přímé příslušnosti (pravomoci) soud. Potenciální stát uznání je potenciálním státem rozhodnutí. Jestliže tedy stát rozhodnutí zakotví příliš rozsáhlou přímou příslušnost (pravomoc) a nárokuje si tak rozsáhlou mezinárodní pravomoc svých soudů, ohrožuje tato úprava uznání rozhodnutí jeho vlastních soudů. Musí počítat s tím, že jiný stát jeho rozhodnutí nemusí uznat. Nepochybně je obtížně možné obecně stanovit model úpravy pravomoci soudů jednotlivých států, neboť mimo jiné neexistuje žádný mezinárodně jednotný katalog soudních příslušností.

Ze shora uvedených úvah lze formulovat některé jednoznačné poznatky. Především je zřejmé, že státy při vydávání norem vymezujících pravomoc soudu a jiných justičních orgánů, jsou omezeny některými normami mezinárodního práva veřejného. Státy především nesmějí podřizovat své pravomoci některé subjekty (např. jiné státy, diplomatické zástupce jiných států apod.), jak to plyne ze zásady svrchované rovnosti států. Ze zásady nevměšování do vnitřních záležitostí druhých států tak plyne, že státy nesmějí postupovat tak, aby soudům a jiným orgánům přiznávaly oprávnění konat řízení v těch věcech, které spadají do okruhu vnitřních záležitostí druhého státu. Proto státy obvykle podrobují své pravomoci jenom ty záležitosti, které mají určitý vztah k jejich území. Státy si nepřisvojují pravomoc rozhodovat v těch věcech, kde je zřejmé, že jejich rozhodnutí nebude proveditelné, tj. uznatelné či vykonatelné (např. soud neprojednal dědictví, které je v cizině, po svém občanu, jestliže se takový majetek nevydává jeho orgánům ani se jeho rozhodnutím v těchto věcech nepřiznávají právní následky). V některých případech stanoví zákonodárce pravomoc svých orgánů jako pravomoc výlučnou. U nás je tomu např. v případech prohlášení našeho občana za mrtvého a nebo v případech projednání dědictví ohledně nemovitostí na našem území. V některých případech plyne výlučná pravomoc z povahy věci, jako např. u umožnění listiny vystavené v České republice. Skutečnost, že určitá věc spadá do tuzemské výlučné pravomoci, znamená překážku pro uznání cizích rozhodnutí v těchto věcech. Ani řízení vedené ve věci, která spadá do tuzemské výlučné pravomoci, nemůže samozřejmě být pro toto řízení překážkou věci zahájené. Konečně stát k vymezení pravomoci svých orgánů přistupuje i tak, že v některých případech, především s ohledem na pravidla mezinárodního práva, pravomoc svých orgánů vylučuje.

Z uvedeného též mimo jiné plyne úzká souvislost mezi režimem mezinárodní příslušnosti (pravomoci) a režimem uznání cizích rozhodnutí³⁵. K zajištění uznatelnosti svých rozhodnutí v cizině může stát přispět několikerým způsobem. Především k tomu mohou sloužit speciální předpisy pro řízení o skutkovém vztahu s cizím prvkem. Tak např. mohou procesní řády stanovit přísnější požadavky pro zkrácená řízení či vydání předběžných opatření, jestliže žalovaný má bydliště či sídlo v zahra-

35 Viz Kučera, Tichý II., 217, 218.

ničí. Jde především o předpisy zajišťující procesní práva žalovaného. Tyto předpisy mohou např. stanovit zvláštní přísnější režim pro doručování apod., jak to ostatně činí např. úmluva o doručování písemností v cizině z r. 1965 (viz čl. 15 odst. 1)³⁶.

Zajištění řádného procesu

Každý stát má zájem na tom, aby se mohl ujistit, že u soudu státu rozhodnutí proběhlo před vydáním rozhodnutí řádné řízení. Pro tento účel je stát vybaven kontrolou spočívající v systému podmínek a předpokladů uznání cizího rozhodnutí. Liberalizace této kontroly není vždy lehkým úkolem, neboť řízení u soudu státu rozhodnutí probíhá podle tamních procesních pravidel a bez věcného přezkoumávání rozhodnutí je uznání projev velké důvěry zahraniční justici. Je obecně přijímaným předpokladem, že stát soudu uznání činí na uznávané rozhodnutí zásadně obdobné nároky, jako kdyby šlo o jeho vlastní rozhodnutí.

Mnohdy však je třeba nároky na kvalitu rozhodnutí a řízení mu předcházející omezit. Mezi jednotlivými státy existují velmi podstatné rozdíly, neboť procesní standardy jak pro soudy, tak pro strany řízení se velmi odlišují. Pravidly stanovícími předpoklady a podmínky uznání se zajišťuje určitá úroveň (dolní mez) rozhodnutí a řízení předcházejícího tak, aby se neohrozila zásada mezinárodní spolupráce a respektování suverenity cizího státu.

Pravidelnost řízení znamená v první řadě zajištění určitého standardu pro procesní strany. Žalovanému musí být poskytnuta možnost řádného slyšení zahrnující možnost řádného uplatnění jeho práv. Též při doručování osobních písemností musí být dodržena zásadní pravidla zaručující minimální přípravu žalovaného. Nepochybně určitá odchylka od standardů státu uznání je nutná.

Neznámá rozhodnutí

Platí zásada, že tuzemský soud by neměl odpírat uznání cizího rozhodnutí jen proto, že takovéto rozhodnutí je ve formě neznámé tuzemskému právnímu řádu. Naopak platí, že pokud kvalifikace těchto právních aktů jako soukromoprávních rozhodnutí je možná, je třeba cizí rozhodnutí bez ohledu na jeho formu zařadit do režimu uznávaných cizích rozhodnutí. Důvodem pro to jsou obtíže spočívající v odlišnostech organizace justice. Tak např. rozhodnutí o výživném vydané správním úřadem může vyvolat otázky o způsobilosti jeho uznání. Jiné odchylky pramení z rozdílnosti hmotného práva. Ani v tomto ohledu nejsou výlučně rozhodující pojmy či instituty tuzemského hmotného práva. V zásadě i rozhodnutí např. o rozluce či rozvodu od stolu a lože je třeba posuzovat podle jeho hmotněprávních následků a podle možností³⁷ je uznávat obdobně jako jim nejbližší instituty tuzemského práva.

Následky, které připisují právní řády rozhodnutím státních orgánů vykazují společný rys závaznosti. Jinak se však mnohdy velmi odlišují. Jestliže takové rozdíly existují mezi státem rozhodnutí a státem uznání, je třeba zjistit, zda obsah a rozsah ná-

³⁶ Viz Úmluva o doručování soudních a mimosoudních písemností v cizině ve věcech občanských a obchodních, uzavřená v Haagu 15.11. 1965, č. 85.

³⁷ V tomto ohledu považují opačný, nikoli však autoritativně presentovaný názor (viz Kučera, Tichý II., 726), za překonaný.

sledků je třeba posuzovat podle právního řádu státu uznání a nebo státu rozhodnutí. Existují vážné pochybnosti o tom, zda právní řád státu uznání může např. omezovat materiální právní moc. Obecně však platí, že právo státu uznání musí činit určitý kompromis mezi oběma právními řády. O tom blíže v následující kapitole (ad 2).

1.3.6. HLEDISKO MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO

Mezi právními normami uznávacího práva na straně jedné a kolisními normami mezinárodního práva soukromého existují přirozeně paralely, neboť oba druhy norem se aplikují na právní vztahy s cizím prvkem. Tuzemský soudce používá zahraniční hmotné právo jenom v té míře, v jaké mu to předepisuje jeho mezinárodní právo soukromé. Též uznání se uskutečňuje prostřednictvím *lex fori*. Stejně jako aplikace zahraničního práva na základě kolisních norem tuzemských rozšiřuje právní účinky zahraničního právního řádu na vlastní území, rozšiřuje se působení cizího práva v důsledku uznání cizích rozhodnutí.

Určitá další podobnost spočívá v tom, že je třeba vždy zjišťovat, která rozhodnutí, resp. které cizí právní řády mohou mít v tuzemsku právní následky. Proto mezinárodní právo soukromé odkazuje na právní řád, který má nejtěsnější vazbu k určitému skutkovému stavu. Obdobně v mezinárodním právu procesním je právní řád, který je nejbližší určitému zahraničnímu rozsudku, právním řádem státu rozhodování (*lex fori*). Zda soudy státu rozhodování směji v určité věci skutečně rozhodnout, závisí na jejich mezinárodní pravomoci (viz výklad v předchozí části).

Mezi mezinárodní pravomocí a navázáním na rozhodné právo existuje velmi úzká souvislost, která se projevuje i v tom, že stejní hraniční určovatelé se používají jak pro mezinárodní pravomoc, tak pro otázky použitelného práva (tzv. souběh). Další podobnost lze nalézt v aplikaci zásady veřejného pořádku, která slouží k zabránění určitých nepřipustných vlivů na právní poměry v tuzemsku.

Na druhé straně nepochybně existují značné rozdíly mezi oběma obory práva. Zřejmě nejdůležitější odlišnost spočívá v tom, že při použití zahraničního práva na základě rozhodného navázání je třeba aplikovat jenom určitá pravidla, určité normy. Rozhodnutí samo však zůstává stále v rukou tuzemského soudce. Při uznání cizích rozhodnutí takovouto volnost tuzemský soudce zdaleka nemá. Přijímá produkt cizího soudu jako jakousi hotovou věc (*fait accompli*), kterou může buďto převzít nebo ji odmítnout.

Pozitivní právo vychází obvykle ze skutečnosti, že uznání cizích rozhodnutí odvisí zpravidla na použití „správného“ práva.

Soud neuznává rozhodnutí proto, že cizí soudce použil při rozhodnutí jeho hmotné právo. Právě tak platí zásada, že uznání je třeba odmítnout, jestliže soud rozhodnutí použil podle svého mezinárodního práva soukromého jiné zákony než ty, které by býval použil podle svého kolisního práva soud státu uznání. Jako obrana proti zahraničnímu právu tedy zůstává hmotněprávní *ordre public*. To nepřináší žádné těžkosti v rozhodnutí na plnění. Jestliže však soud svým rozhodnutím založil či ukončil určitý právní poměr (konstitutivní rozhodnutí zejména v statusových věcech), je mnohdy diskutabilní, zda tento právní poměr bude trvat v tuzem-

sku, jestliže se řídí, a to i podle tuzemského pojetí, zahraničním právem. Tato otázka je aktuální zejména u osvojení.

Jestliže naopak v cizině je zrušen určitý právní vztah, který z hlediska tuzemského nikdy neexistoval, je pak sporné, zda takovéto rozhodnutí může být vůbec uznáno. Jestliže např. v zahraničí je rozvedeno manželství, které v důsledku formálních nedostatků pro tuzemsko nebylo nikdy uzavřeno, odporuje tuzemskému posuzování uznat takové rozhodnutí, neboť takovéto manželství pro tuzemského soudce nikdy neexistovalo. V důsledku uznání rozvodového rozhodnutí by mohly nastat takové následky, které tuzemský soud, protože vychází z neexistence manželství, nemůže nikdy připustit. Nutným předpokladem rozhodnutí je existence manželství. Jestliže tento předpoklad chybí, musí uznání vždy selhat.

Vnější harmonie v rozhodování

Vnější neboli mezinárodní harmonie (soulad) rozhodování znamená, že při používání cizího práva se tuzemský soudce snaží o soulad s praxí v cizině. Jinak totiž vznikají kulhající právní poměry, které jsou právně účinné pouze v jednom státě. Tato rozhodovací harmonie vyžaduje z hlediska mezinárodního práva procesního, aby soudy různých států rozhodovaly pokud možno stejně. Princip stejného rozhodování, platí též pro právo uznávání. Jeho dosažení závisí v prvé řadě na tom, do jaké míry jsou konformní rozhodovací procesy státu uznání a státu rozhodování.

Odlíšným či rozporným rozhodnutím a jim předcházejícím procesům se zabrání, jestliže v tuzemsku se budou akceptovat zahraniční rozhodnutí resp. řízení a nebude se v téže věci rozhodovat. Vzájemné uznávání rozhodnutí je též předpokladem a zároveň důsledkem mezinárodní právní jistoty, která snižuje nebezpečí kulhajících právních poměrů nebo neslučitelných rozhodnutí. Důležitý rys v právu uznání je tzv. favor recognitionis. Právní praxe i teorie podporovaly harmonii rozhodování zejména v interlokálních vztazích³⁸.

Této tendenci by nejspíš odpovídalo, aby uznávání cizích rozhodnutí nebyly stavěny do cesty žádné překážky, a aby neexistovaly žádné formální podmínky uznání. Takové maximalistické a extrémní řešení se samozřejmě neexistuje. Stav blížící se výsledku sledovanému maximou mezinárodní harmonie rozhodování bude dosažen tehdy, jestliže soud uznání se bude opírat o předpoklady, které již vyžadovalo nalézací řízení v cizině.

Ani mezinárodní smlouvy upravující uznání neskýtají bez dalšího nějaké pohodlné přímočaré řešení. Skutečná harmonie v rozhodování v oblasti mezinárodní příslušnosti může být zaručena nejspíše mezinárodními smlouvami, které mají podobu tzv. convention double. Tento typ smluv upravuje jak mezinárodní příslušnost, tak uznání cizích rozhodnutí. Lze proto zaručit, že smluvní státy v rozsahu působnosti těchto smluv rozhodují stejně a zabraňují vzniku kulhajících právních poměrů. Naopak convention simple neupravuje soudní pravomoc a umožňuje při uznání přezkoumávání rozhodnutí i podle jiných kritérií než těch, která jsou základem rozhodnutí prvního soudu.

³⁸ Viz Kučera, Tichý I., 306.

Mezinárodní harmonie rozhodování je tedy chápána stále intenzivněji jako výzva adresovaná státu uznání. Zajištění intenzivního působení v nalézacím řízení a úsilí o minimalizaci konfliktů velmi jednoznačně tendují k velkorysosti při posuzování příslušnosti (pravomoci).

Uznání zahraničních rozhodnutí by bylo nemyslitelné bez rovnosti soudů. Je třeba akceptovat, že namísto vlastních soudních instancí budou činné zahraniční soudy. Jejich rozhodování plní stejné funkce jako činnost tuzemských soudů. Rozhodnutí jsou v zásadě zaměnitelná. Stát uznání se ovšem nemůže zřici požadavku definovat základní předpoklady uznání, jakožto principy vlastního soudního systému.

Kontrola kolisním právem

Zahraníční soudce je právě tak vázán svým vlastním kolisním právem, jako je svým vlastním právem vázán i tuzemský soudce. Proto se tedy množí hlasy, které se přimlouvají za opuštění tohoto hlediska pro oblast uznávání zahraničních rozhodnutí. Zájem na použití správného právního řádu lze sledovat též v tom, že stát uznání si v určitých záležitostech nárokuje monopol rozhodování (monopol soudnictví), jako např. před časem Rakousko³⁹, které vyžadovalo výlučnou příslušnost pro statusové věci tuzemců a vylučovalo uznání zahraničních rozhodnutí. Mělo tím být zajištěno, že dotčené statusové věci budou posuzovány pouze podle tuzemského práva. Na druhé straně existují názory, že široce pojatá nepřímá příslušnost může vést k úpadku samotného tuzemského mezinárodního práva soukromého⁴⁰.

Jestliže se v zahraničí respektuje příslušnost soudu, vyjadřuje se tím též vyjadřuje pozitivní postoj k použití toho právního řádu, který tento cizí stát považuje za vhodný. Odlišné posouzení skutkového stavu zahraničním soudem se bude přijímat v zájmu zahraničního rozhodnutí a v zájmu bezkonfliktního mezinárodního právního styku.

Též význam tzv. ordre public lze v důsledku posuzování soudního rozhodnutí sledovat jenom s malou nadějí na potěšující výsledky. Požadavek respektování tuzemských kolisních norem jakožto součásti tuzemského veřejného pořádku se oprávněně neprosadil⁴¹.

Veřejný pořádek může zaručovat jenom standard, který chrání zájmy jedinců a zájmy společnosti. Kontrola prostřednictvím kolisního práva a režimu veřejného pořádku představují dva paralelně působící systémy.

1.4. PODSTATA, PŘEDMĚT A ÚČINKY UZNÁNÍ

1.4.1. ÚVOD A PŘEHLED

Vymezení uznání jakožto právního pojmu je vesměs ponecháno judikatuře a nauce. Žádná právní úprava tento institut nevymezuje.

³⁹ Viz § 81 č. 3 EO ve znění před rokem 1983. Toto ustanovení bylo zrušeno civilněprocesní novelou z roku 1983.

⁴⁰ Srov. např. Neuhaus P.H., *Der Schweizer IPR - Entwurf - Ein internationales Model*, *RabelsZ* 1979, 277, Siehr K., *Zum Entwurf eines schweizerischen Gesetzes über das IPR*; *RIW* 1979, 729 an., von Overbeck A., *La compétence internationale directe et indirecte dans les project de la loi suisse sur le droit international privé*, *FS für Zweigert*, Mnichov 1981, 307.

⁴¹ Vitta E., *Rec. des Cours* 162 (1979 I), str. 115 an.

Základní otázkou práva uznání je, zda účinky zahraničního rozhodnutí se mohou uskutečňovat v tuzemsku. Stát uznání má několik základních možností. Předně může připustit uznání bez jakýchkoliv předpokladů. Může se tak stát v určitém speciálním řízení. Druhá možnost spočívá v tom, že stát uznání stanoví jednotlivé předpoklady, ale nevyžaduje formální řízení o uznání. Třetí možnost představuje uznání za určitých předpokladů a dodržení určitého specifického řízení. Konečně čtvrtá možnost je negativní: stát se může rozhodnout neuznávat zahraniční rozhodnutí vůbec. Jednotlivé národní úpravy se vyvinuly v rámci těchto možností. Tak např. podle holandského práva nebylo možno uznávat cizí rozhodnutí v majetkových věcech, ledaže to umožňovala mezistátní smlouva⁴².

Podle právních řádů bývalých socialistických států zaujímal takovýto zásadní postoj Sovětský svaz ve vztahu k rozhodnutí v majetkových věcech. Též skandinávské státy neprojevovaly pozitivní postoj k zahraničním rozhodnutím o majetkových právech, která bylo možno vykonat ve Švédsku nebo v Norsku pouze na základě mezistátní smlouvy⁴³.

Věcné přezkoumávání každého jednotlivého rozhodnutí, tzv. *révision au fond*, se stává stále řidčím. Samotná kolébka tohoto způsobu přístupu k cizím rozhodnutím, francouzská judikatura již v roce 1964 v rozhodnutí *Munzer*⁴⁴ opustila svoji dosavadní praxi. Obdobně se zachovalo i soudnictví v Lucembursku⁴⁵ a Belgii⁴⁶.

Obdobně by bylo možné hodnotit a kategorizovat jednotlivé přístupy podle národních a mezinárodních (smluvních) úprav. Předně je však zapotřebí rozebrat některé základní kategorie práva uznání.

1.4.2. DŮVOD UZNÁNÍ

Nejprve je třeba si postavit otázku, proč jsou cizí rozhodnutí vůbec v tuzemsku uznávána. Ukazuje se, že především státní, ekonomické ale i soukromé zájmy, jsou důvodem pozitivního postoje vůči cizím rozhodnutím (viz shora ad 1. 3).

Teorie, které byly zastávány v minulosti, jsou překonány. To platí např. ohledně představy uznání ve formě akceptace smlouvy mezi stranami, neboť je zřejmé, že zejména ve sporném řízení není možno očekávat, aby účastníci neschopní se dohodnout ve věci samé mezi sebou uzavírali smlouvu o uznání rozhodnutí soudu mimo stát vlastního řízení⁴⁷.

Obdobný osud potkal i stanovisko Diceyho a Pilleta⁴⁸, jejichž teorie byly založeny na předpokladu nabytých práv. Podle těchto teorií rozsudek a nárok v něm obsažený představuje příkaz k uznání.

⁴² Srov. čl. 431 a čl. 985 *Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering* cit dle Martiny I., 118.

⁴³ Cit. Martiny I, 118.

⁴⁴ Viz *Cass.7.1.* 1964, podle Goldman, *Rev. crit.* 53, 344.

⁴⁵ Viz *Cour sup.* 25.3. 1969, dle *Clunet* 98, 153.

⁴⁶ Viz *Cass. Za.* 3. 1973, podle Martiny I., 118.

⁴⁷ Srov. Dicey/Morris op. cit. v pozn. č. 1037 an.

⁴⁸ Viz Pillet, 425, Dicey, 251.

Ani přístupy vyvinuté v anglické judikatuře⁴⁹ nejsou přijatelné. Zahraniční rozsudek je určitou povinností, kterou musí každý splnit, včetně soudu jiného státu (doctrine of obligation). Na jiná řešení spočívající v teorii comity, stejně jako i americkou teorii res judicata (res judicata doctrine) jsme poukazovali v úvodu⁵⁰.

Problematika uznání představuje určitý výsek z celého komplexu soukromého práva. Uznání a aplikace cizího práva vykazují celou řadu společných rysů, nejsou však totožné. Tuzemský soudce nerozhoduje, nýbrž uznává: zahraniční akt není zákon, nýbrž procesní úkon, který provokuje mnohé právní otázky a který má konkrétní individuální následky. Mezi pravidly použití cizího práva a pravidly uznání cizích rozhodnutí je třeba rozlišovat. Přesto je třeba využít uvedených paralel mezi mezinárodním právem soukromým a procesním. I v mezinárodním právu procesním je nutno vycházet z rovnocennosti právních řádů.

Procesně právní úpravy jednotlivých států a jejich využívání jsou zaměnitelné v tom smyslu, že vyhovují nejen ve svém výsledku, ale i ve svých metodách určitým standardům. Státy, respektující nutnost vzájemné spolupráce, vycházejí nejen z rovnocennosti a rovnoprávnosti svých právních řádů, ale také ze stejného zacházení se svými právními akty včetně rozhodnutí soudních orgánů.

Můžeme tedy shrnout, že uznání cizích rozhodnutí je výsledkem působení rovnocennosti právních řádů, mezinárodní spolupráce států a vzájemnosti za účelem zachování ochrany poskytnuté právním vztahům vydanými rozhodnutími.

1.4.3. POVAHA PRAVIDEL UZNÁNÍ

Předpisy o uznání patří k mezinárodnímu civilnímu procesu a civilnímu procesnímu právu vůbec. Právo uznání se přirovnává ke kolisnímu právu procesního charakteru⁵¹.

Na první pohled je zřejmé, že ve svém celku se předpisy o uznání orientují na tuzemsko. To proto, že jde o procesní normy ovládané zásadou lex fori. V tomto ohledu se otázka konfliktů a tudíž ani otázka aplikace jiného než tuzemského práva neklade. Zde ovšem při zkoumání charakteru těchto norem nemůžeme zůstat stát.

Vlastní kolisněprávní charakter uznání je totiž zřejmý teprve tehdy, jestliže nahlížíme hlavní důsledek uznání, totiž extrateritoriální následky. Právní norma, které jsou podřazeny následky zahraničního rozhodnutí, má totiž do určité míry charakter kolisní normy. Zejména v těchto státech, kde se uznáním rozumí uskutečnění následků zahraničního rozhodnutí, je nepochybně zřejmé, že dochází k aplikaci zahraničního práva. Jak uvidíme z dalšího rozboru jednotlivých předpokladů uznání, má jí jednotlivá ustanovení i v našem právním řádu kolisněprávní charakter. Charakteristickým případem je ustanovení § 37 odst. 1 ZMPS ve spojení s ustanove-

⁴⁹ Viz např. ve věci *Godard v. Gray* (L.R. 6Q B. 139, 1870) se k tomu uvádí: „Where a court of competent jurisdiction has adjudicated a certain sum to be due from one person to another, a legal obligation arises to pay that sum, on which an action of debt to enforce the judgement may be maintained“. Tato teorie se orientuje výlučně na individuální zájmy žalovaného a činí tak absolutní otázku vzájemnosti. Sotva ji však lze použít pro uznání rozhodnutí ve statusových věcech.

⁵⁰ Je zřejmé, že samotná skutečnost právní moci rozhodnutí neznamená bez spolupráce států právo či povinnost uznání.

⁵¹ Srov. Basedow, 57 an, Vitta E., *Rec. des Cours* 162 (1979 I) 113, *Martiny I.*, 124.

ním 85 odst. 1 OSŘ. V rámci těchto předpisů lze pak rozlišovat mezi jednostrannými kolisními normami, které vymezují pouze výlučnou příslušnost a úplnými kolisními normami, které upravují situace, v nichž jsou podle tuzemské koncepcce příslušné zahraniční soudy. Právě tak jako kolisní norma mezinárodního práva soukromého odkazuje např. na *lex causae*, odkazuje norma o příslušnosti na určité fórum. Předpisy o nepřímé pravomoci neodkazují na cizí právo, nýbrž samy rozhodují o otázce příslušnosti.

Zahraniční rozhodnutí konkretizují ve své podstatě aplikaci práva. Soud státu uznání je v takovém případě vyzván, aby pokračoval v tomto postupu. Proto lze právní předpisy o uznání označovat jako sekundární kolisní právo. Toto označení je na místě též proto, že předpisy o příslušnosti obsahují často termíny vlastní hmotnému právu, jako např. místo plnění apod. Z těchto důvodů při rozhodování o příslušnosti zpravidla existuje dilema volby mezi posouzením těchto pojmů podle *lex causae* a podle *lex fori*. V moderním uznávacím právu jsou tyto obtíže zmírňovány či vyloučeny (např. v článku 28 odst. 3 Bruselské úmluvy).

I jiná ustanovení uznávacího práva jako např. právní norma, která stanoví jako jeden z důvodů odepření uznání veřejný pořádek, se řadí též do oblasti kolisněprávní.

Systematicky však náleží normy uznávacího práva k procesním pravidlům. Jako právní normy procesního charakteru náleží do oblasti veřejného práva. Jejich předmětem je rozsudek soudu cizího státu, tedy akt cizího suverénního subjektu. Předmětem vlastního rozhodnutí jsou však soukromoprávní poměry.

1.4.4. ZÁSADY A POVAHA UZNÁNÍ

Východiska a rozhodující pravidla

Jak už shora řečeno, stát uznání stanoví, za jakých podmínek a podle jakých pravidel zajistí platnost či účinky zahraničnímu rozhodnutí. Účinky cizího rozhodnutí se tedy neuskutečňují samy od sebe nebo v důsledku samotného rozhodnutí. Rozhodnutí se respektuje v důsledku určitého aktu či projevu vůle státu, kde má působit. Tento akt či příkaz k uznání může být různého druhu, různé povahy a může mít různé formy. Předně lze uvažovat o projevu vůle ve formě určitého rozhodnutí v konkrétní věci. Existuje však též uznání *ipso iure* na základě splnění určitých zákonných podmínek, aniž by k tomu bylo zapotřebí určitého formálního rozhodnutí státu uznání⁵².

Povaha uznání – procesněprávní či kolisněprávní

Lze soudit, že alespoň do určité doby a v určité formě převládala ve světě teorie tzv. kolisněprávního rozhodnutí neboli teorie *lex causae*, zvaná též hmotněprávní teorie. Tato teorie na rozdíl od dnes převládající nauky o procesněprávní povaze uznání vycházela z toho, že vedle procesního uznání existuje ještě uznání podle kolisního práva, ohledně něhož rozhoduje *lex causae*. Základ této myšlenky spočívá v tom, že zejména statusové právní poměry vznikají, mění se a zanikají jakožto důsledkem určitých přirozených pochodů, jakými jsou narození či smrt, anebo v důsledku

⁵² Viz výklad shora ad 1.4.1.; příkladem může být § 65 a § 67 ZMPS.

rozhodnutí o vzniku právních poměrů, jakým je např. uzavření manželství nebo naopak ukončení těchto poměrů, jakým je např. rozhodnutí o rozvodu. Tyto postupy by měly být posuzovány stejným způsobem a podřízeny určitému právu. Skutkový základ uznání je posuzován podle právního řádu, na který odkazuje kolisní norma. Rozhodující je tedy navázání podle *lex causae*, kterým je ve statusových věcech státní občanství účastníků⁵³.

Důsledkem tohoto pojetí je uznávání rozhodnutí, která byla vydána ve státě *lex causae*. Tak dochází k podstatnému zjednodušení věci. Z hlediska předpokladů uznání může v těchto věcech nastat odepření uznání jenom z důvodu veřejného pořádku. Jestliže tedy však je uznáváno rozhodnutí třetího státu, je pro jeho uznání rozhodující stanovisko *lex causae*. Rozhodnutí lze tedy uznávat tehdy, jestliže je uznatelné též podle *lex causae*⁵⁴.

Tak např. rozvod manželství je uznatelný, jestliže rozvodový rozsudek, vydaný ve třetím státě, by byl uznán podle práva občanství manželů. Tato teorie se však do důsledku nikdy neprosadila⁵⁵.

Uznání na základě zákona a vliv autonomie vůle

V zásadě platí, že uznání se děje ze zákona, a stranám o něm nepřísluší rozhodovat. Účastníci se nemohou dohodnout o uznání s účinky pro třetí osoby, ani nemohou takovýto postup vyloučit. Vychází se dále z předpokladu, že normy upravující uznání jsou kogentní a pozice soudu výlučná. Nicméně existují určité důvody, které tento zásadní přístup poněkud modifikují. Tvrzení, že je výlučnou věcí zákonodárce, do jaké míry a v jakém rozsahu a za jakých předpokladů bude uznávat v tuzemsku cizí rozhodnutí, neplatí zcela. Je sice správné, že pouze národní zákonodárce stanoví pravidla stanovící, kdy bude rozhodnutí uznáno, a že strany nemohou závazně domluvit zásady uznávání a „provádět“ uznání. Jinou věcí však je, do jaké míry jsou předpoklady uznání konstruovány jako donucující nebo dispositivní právní normy. To je předmětem následujícího výkladu.

Pro otázku dispositivnosti uvedených norem je rozhodující, do jaké míry tyto předpisy slouží státním zájmům a do jaké míry jsou tyto právní normy spíše určeny pro ochranu zájmu stran. Významný může být vliv rozhodování účastníků na otázku mezinárodní (nepřímé) příslušnosti či pravomoci. Podle jednoho mínění⁵⁶ se podlehnoucí účastník nemůže vzdát např. zkoumání příslušnosti, které se děje vesměs z úřední povinnosti. Obecně lze soudit, že nejenom přímá příslušnost soudu může být předmětem dohody jako např. tzv. prorogace či derogace (viz § 37 odst. 3 ZMPS), nýbrž předmětem rozhodování stran může být i nepřímá příslušnost.

⁵³ Srov. např. Raape L., *Staatsangehörigkeitsprinzip und Scheidungsakt*, 1946, 47.

⁵⁴ Srov. Neuhaus H.P., *Um die Reform des deutschen internationalen Eherechts*, Fam RZ 1962, 415 an.

⁵⁵ Důkazem je celá řada shodně negativních stanovisek soudní praxe i teorie. Např. možno uvést často citovaná rozhodnutí německých soudů: RG z 22.6.1931, RGZ 133; Bay ObLG z 21.1.1975, Bay Oblg 2 1975, 44; Z kritických stanovisek teorie lze uvést např. Lorenz E., in *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, I. vyd. 1983, VII. sv. k čl. 17 ÉGBGB, 75; Gamillscheg, in *Staudinger Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Teil 3, 1973, k § 3282 PO post. č. 93 an aj.

⁵⁶ Viz např. Riezler, 524 nebo Szászy, 531.

Strany mohou ovlivnit podmínky uznání tím, že zhojí určité procesní nedostatky a vzdají se tak právní normou stanovené vlastní ochrany. Všeobecně se připouští možnost, aby se žalovaný vzdal požadavku řádného obeslání a slyšení. Tím, že dobrovolně vstoupí do řízení, zhojí závadu v doručování a vyloučí právní důvod odepření uznání (rozpor se zásadou *audiatur et altera pars*).

Bylo by možno připustit i určitý zásah do povinné kolisní kontroly prováděné soudem. I zde se účastníci, zejména žalovaný, mohou jednostranným prohlášením domoci zhojení případného kolisního nedostatku a dosáhnout neprovádění kontroly vůbec.

Naproti tomu lze sotva připustit zásah účastníků do povinné kontroly z hlediska veřejného pořádku. Konec konců tento důvod nechrání jenom účastníky. Právě tak nelze připustit dispoici ve vztahu k požadavku vzájemnosti.

Doposud byla řeč ohledně možnosti působení autonomie vůle na předpoklady či požadavky uznání. Zjišťujeme nyní, do jaké míry je možné dosáhnout uznání dohodou stran. Zprvu lze dovozovat, že stejně tak jako se nelze vzdát režimu přezkoumávání cizího rozhodnutí *en bloc*, nelze dohodou stran způsobit v tuzemsku účinky cizího rozhodnutí, které mohou být vyvolány pouze na základě rozhodnutí tuzemského soudu. Strany však mohou uzavřít dohodu ohledně právního vztahu, který je mezi nimi sporný a nejasný i pro soud uznání a který je základem cizího rozhodnutí. To je nesporně stejný důsledek, kterého mohou dosáhnout ještě před rozhodnutím samotným nebo velmi pravděpodobně v řízení o tomto rozhodnutí v cizině. Jestliže to připouští tuzemské hmotné právo, má dohoda stran dosažená po právní moci rozsudku v cizině přednost před rozsudkem, i když by rozsudek nakonec byl uznán. Jde v tomto případě o hmotněprávní smír, novaci *apod.* Jak již řečeno, pro připuštění následků takovéto úmluvy či jiného dvojstranného aktu účastníků rozhodného hmotněprávního poměru, stejně jako pro posouzení možného konfliktu s původním rozsudkem, je rozhodující *lex causae* (v době uznání).

Doba uznání

Dobou uznání rozumíme časový okamžik, od kterého lze v tuzemsku očekávat působení účinků uznaného rozhodnutí. Protože ve většině případů se takové uznání děje v zásadě neformálně, tedy nikoliv ve formalizovaném procesu a v podobě zvláštního rozhodnutí, není okamžik uznání vázán na formální ukončení určitého řízení. Podstatné je pouze, že jsou splněny předpoklady uznání a že neexistují žádné důvody odmítnutí uznání. Tímto okamžikem je zpravidla doba vydání uznaného rozhodnutí. Ve výjimečných případech může tímto okamžikem být pozdější doba. O takovou situaci může jít zejména tehdy, jestliže předpoklady uznání nastaly později, např. proto, že požadavky uznání byly zmírněny. Jiným pozdějším okamžikem může být doba, kdy vzniklo určité relevantní spojení mezi původním rozhodnutím a státem uznání. Takovýmto okamžikem může být např. získání bydliště osoby vázané tímto rozsudkem v tuzemsku. V tomto případě je otázka vzniku následků vázána na vznik určitých rozhodných okolností v tuzemsku. Jinak ve většině případů neformálních uznání lze vycházet z toho, že každé rozhodnutí vydané v cizině splňující předpoklady uznání *ipso jure*, je již okamžikem vydání rozhodnutí potencionálně uznatelné. Tyto skutečnosti mohou nastat v časově libovolném odstupu od vydání

rozhodnutí v cizině. Předpoklady uznání pak budou zjišťovány jednotlivě pro každý individuální případ. Opět by pak mělo platit, že toto rozhodnutí bylo uznáno ex tunc tj. vydáním v cizím státě a platí v tuzemsku od té doby. I zde však lze připustit dohodu účastníka dotčeného hmotněprávního vztahu, která může stanovit dobu působení cizího rozhodnutí jinak.

K obdobnému závěru ohledně doby rozhodné lze dospět i v případě formálních řízení o uznání. Tak např. v případě řízení o uznání před nejvyšším soudem podle § 67 ZMPS vzniká pochybnost o otázce, který okamžik je rozhodný pro existenci ostatních předpokladů pro uznání, v daném případě především českého občanství účastníka řízení. Z několika časových určení, vydání cizího rozhodnutí, okamžiku nabytí právní moci, doby podání návrhu na zahájení řízení o uznání či doby vydání uznávacího rozsudku, je třeba za rozhodný okamžik považovat okamžik vydání cizího rozhodnutí, o jehož uznání jde. K takovému závěru je možno dospět i z důvodů použití § 68 odst. 1 citovaného zákona ohledně cizích rozhodnutí, která se uznávají bez dalšího řízení, byli-li všichni účastníci v rozhodné době příslušníky státu, o jehož rozhodnutí jde. To také odpovídá smyslu ustanovení § 154 odst. 1, 167 odst. 2 a 170 odst. 1 OSŘ⁵⁷.

Zánik a změna uznání

Uznání jako takové nemůže prakticky zaniknout, neboť rozhodnutí o něm může sotva být předmětem opravných prostředků. Tato představa je konformní s převládající názorem⁵⁸.

Naproti tomu je myslitelná situace, že původní rozhodnutí ve státě jeho vydání zanikne. Může se tak stát tehdy, jestliže byl proti rozhodnutí podán mimořádný opravný prostředek. Odpadnutím původního rozhodnutí, odpadá i samotná existence uznání. Podstatné je zjistit, jaké jsou důsledky odpadnutí či zániku původního rozhodnutí, zejména zda plně zaniknou jeho právní účinky; je neúčinné od doby svého vydání a nebo od jiného tj. pozdějšího časového okamžiku.

O změně uznání lze uvažovat tehdy, jestliže se změni právní úprava v samotném státě uznání. Lze uvažovat např. o zpřísnění obsahu veřejného pořádku, významná je otázka odpadnutí poskytování vzájemnosti apod. Uznání nebude mít účinky tehdy, vztahuje-li se uznávací akt na opakující se nebo trvalé plnění z původního uznávaného rozsudku⁵⁹.

Okamžikem účinnosti změny nastanou ve státě uznání pro uznané rozhodnutí odpovídající následky: rozhodnutí bude zčásti a nebo zcela bez právních následků v tuzemsku.

Uznání a změna uznaného rozhodnutí

V zásadě platí, že uznáním se zajišťují právní účinky uznaného rozhodnutí jednou pro vždy. V této souvislosti však existují určité výjimky vyvolané rozhodnutími, které vynucují určité přizpůsobení na změnu poměrů jak tomu je např. u opětuji-

⁵⁷ Viz Kučera, Tichý II., 728, 729.

⁵⁸ Viz např. Riezler, 515.

⁵⁹ Viz též bezprostředně následující výklad.

cích se plnění. V zásadě je třeba akceptovat změny v uznaném rozhodnutí tak, jak byly přijaty ve státě, v němž bylo původní rozhodnutí vydáno. V této souvislosti vznikají více méně jenom technické otázky. Je zřejmé, že nelze uznávat změněné rozhodnutí, když před tím bylo uznáno rozhodnutí původní např. ve věci výživného, renty ap. Na druhé straně není zapotřebí, aby byl akt, kterým bylo uznáno první rozhodnutí, rušen. Rozumí se samo sebou, že byl překonán novým uznávacím aktem. Obdobně platí i pro uznání ipso facto.

Zvláštní poměry nastávají tehdy, jestliže v důsledku mimořádných opravných prostředků bylo původně uznané rozhodnutí změněno. Zvláště citlivou materií je uznávání rozhodnutí ve statusových věcech, jakou je např. otcovství. Zejména v těchto případech musí soud státu uznání znovu zkoumat podmínky uznání a brát v úvahu okolnost, zda z důvodu veřejného pořádku není nutné uznání nového rozhodnutí odepřít.

Částečné (dílčí) uznání

Obecně platí základní myšlenka, že zahraniční rozhodnutí, které sestává z několika relativně samostatných částí, je v zásadě dělitelné a každá z jeho částí může být posuzována jako relativně samostatné rozhodnutí. To lze nepochybně připustit v autonomním (národním) uznávacím právu (např. podle české úpravy). Výslovně takové řešení dovolují některé mezinárodní úmluvy (článek 42 BU, článek 1 odst. 2 Haag II., článek 3 Haag III. apod.).

Hledisko relativní samostatnosti části rozhodnutí se řídí především podle *lex causae* dotčeného právního vztahu. Jestliže tuzemský soud dojde k závěru relativní samostatnosti, zkoumá pak předpoklady uznání u každé části původního rozhodnutí samostatně. Budeme se dále věnovat jednotlivým otázkám tohoto problému.

Dělitelnost

Nejsložitější je otázka možnosti dílčího uznání s ohledem na dělitelnost původního rozhodnutí. V zásadě lze původní rozhodnutí pokládat za dělitelné tehdy, obsahuje-li několik samostatných výroků, které mají samostatný obsah a mohou být případně samostatně vykonány, neboť se týkají různých předmětů. Obecně se uznává horizontální a vertikální dělitelnost rozhodnutí. Horizontální dělitelnost se týká rozsahu zahraničního rozhodnutí. Z tohoto hlediska se rozhodnutí dělí na jednotlivé výroky, které stojí vedle sebe, navzájem relativně nezávisle. O vertikálním dělení do samostatných částí mluvíme tehdy, jestliže některým výrokům neodpovídá některá část odůvodnění a naopak. Tak např. jestliže je osoba určena jedním rozhodnutím nejprve otcem dítěte a posléze jiným rozhodnutím je pro dítě vyměřeno výživné, pak druhé rozhodnutí předpokládá otcovství, aniž je tato skutečnost obsažena ve výroku.

Složitější problémy vznikají právě v otázce kombinací rozhodnutí ve statusových a dalších věcech, a jejich následků. Jestliže např. je uznáno rozhodnutí ve statusové věci, avšak rozhodnutí na ně navazující není uznáno, nevznikají žádné podstatné problémy: je-li uznáno rozhodnutí o rozvodu manželů, a na druhé straně např. z důvodu nedostatku vzájemnosti odepřeno uznání rozhodnutí o výživném mezi manželi, nevytváří tento stav žádné zvláštní právní problémy. Obdobná situace může nastat např. v kombinaci uznání otcovství a výživného. Nepochybně v obou případech lze o výživném znovu rozhodnout ve stá-

tě uznání. Jestliže však ztroskotá uznání ve statusové věci, bylo by možné posuzovat z hlediska uznání zcela samostatně rozsudek ve věci výživného. Oproti tomu by bylo možné zastávat stanovisko, že v tomto případě v důsledku neuznání statusového rozsudku jako např. ve věci rozvodu manželství nelze uznat ani rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o výživném. Zde je třeba rozlišovat. Jestliže v daném případě přichází v úvahu postup ve věci samé podle lex causae státu vydání rozhodnutí či třetího státu, lze prvnímu řešení přisvědčit a uznat rozhodnutí pouze ve věci výživného, aniž by statusová věc musela být nezbytně uznána. Ani takovéto řešení však není bez problémů, neboť stát uznání bere přes výslovné neuznání statusový rozsudek na vědomí, jako kdyby byl uznán.

1.4.5. PŘEDMĚT UZNÁNÍ

Úvod a historický přehled

Otázka předmětu uznání byla a je předmětem určité diskuse. Positivní úpravy svědčí o velmi rozdílném přístupu⁶⁰.

Především proto, že některé z nich definují předmět uznání. I v případech právních úprav, které definují předmět uznání, dochází mnohdy k nejasnostem, neboť s ohledem na mezinárodní dosahy těchto úprav mohou zákonodárci či tvůrce mezinárodní úmluvy jen sotva myslet na všechny možné případy. V této otázce nás zajímají především otázky rozhodnutí, předmětu rozhodování a konečně druhů orgánů, které rozhodnutí vydaly. V nových, zejména multilaterálních úmluvách jsou tyto otázky řešeny v rámci působnosti těchto úmluv.

Pokud jde o samotné rozhodnutí, vycházejí některé pozitivní úpravy zásadně z právní moci aktů aplikace práva. Tak např. v Rakousku je pro uznání požadována právní moc jako součást rozhodnutí (§ 79, 80 EO). Ke stejnému řešení se přiklání i švýcarská úprava a praxe⁶¹. Podle francouzského pojetí musí zahraniční rozhodnutí být ve státě vydání účinné a vykonatelné⁶². Právní moc se nevyžaduje (!). Naproti tomu v Belgii se vyžaduje, aby předmět uznání (cizí rozhodnutí) dosáhl formální právní moci (passée en force de chose jugée, čl. 570 odst. 2 C. J.)⁶³. Stejná situace je v Itálii⁶⁴.

Též v Portugalsku⁶⁵ platí, že rozhodnutí musí nabýt právní moci podle práva státu, kde bylo vydáno. V Anglii může být zahraniční rozhodnutí v zásadě uznáno a vykonáno, jestliže je konečné (final) a závazné (conclusive)⁶⁶. Takový stav je dán tehdy, jestliže rozhodnutí nemůže být již napadeno žádnými opravnými prostředky. Formální právní moc však není podmínkou. Odlišnosti platí v některých právních odvětvích, např. u rozhodnutí o výživném. Podle právní úpravy a praxe v USA⁶⁷ je cizí rozhodnutí uznatelné, jestliže je konečné (final), závazné (conclusive) a vykonatelné (enforceable). Pojem rozhodnutí je určován podle rozhodných úvah ve spolkovém státu uzná-

⁶⁰ Viz Martiny I., 211, Szászy 563 an.

⁶¹ Cit Martiny I., 211.

⁶² Cit Mayer, č. 356; viz též Volken P., in: IPRG Kommentar, Curych 1993. Předpokladem, i když nikoliv výslovně zmíněným (viz čl. 25 IPRG), je konečnost cizího rozhodnutí.

⁶³ Cit dle Martiny II., 211.

⁶⁴ Viz pozitivní úpravu, jak to vyplývá z čl. 797,67 Podrobněji o tom Martiny I., str. 252.

⁶⁵ Cit dle Martiny I., 212.

⁶⁶ Viz North, 435.

⁶⁷ Podrobněji o tom Martiny I., str. 252.

ní i s ohledem na zahraniční právo. V zásadě lze uznat i rozhodnutí vydaná správními orgány.

Rozhodnutí vydaná v řízení adhézním, kterým se myslí rozhodování o nárocích poškozeného v rámci trestního procesu, jsou uznatelná jakožto soukromoprávní rozhodnutí v mnoha státech jako např. Francii, Belgii, Turecku a dalších⁶⁸

Pojem rozhodnutí, otázky kvalifikace

Právní řád státu uznání rozhoduje o otázce, zda se jedná o rozhodnutí, která jsou uznatelná. Tento právní řád stanoví určité měřítko, podle kterého se zahraniční akty posuzují jako předmět uznání. Nepřesvědčivé jsou názory o tzv. dvojí kvalifikaci⁶⁹.

Podle tohoto učení je třeba posuzovat zahraniční akt jak podle práva státu rozhodnutí, tak podle práva státu uznání. Tato teorie směřuje dva pojmy v jeden. Zatímco podle práva státu uznání je třeba kvalifikovat, zda cizí rozhodnutí lze formálně posuzovat jako předmět uznání, je právní řád státu rozhodnutí určující pro otázky působení či účinků uznávaného aktu aplikace práva.

Podle většiny právních řádů, včetně práva českého, jsou způsobilá uznání především všechna rozhodnutí, která s konečnou platností rozhodla v daném řízení o určité otázce. Rozdílné definice obsažené v platném právu neprozrazují nutně rozdílnost ve věcném posouzení, nýbrž svědčí spíše o formálních a terminologických diferencích.

To, co je třeba považovat za rozhodnutí, vyplývá z obsahu rozhodného aktu aplikace práva. Je nepodstatné, jak zahraniční soud označuje své rozhodnutí (judgment, Urteil apod.). Důležité je, že toto rozhodnutí odpovídá tuzemskému rozhodnutí ve věci samé. O rozhodnutí lze tedy uvažovat i tehdy, jestliže zahraniční rozhodnutí má označení „decret“, „ordonnance“, „Beschluss“, „Verfügung“ apod. Je dále nepodstatné, zda takové rozhodnutí bylo vyhlášeno kolegiálním orgánem nebo zda o věci rozhodl jediný soudce. V zásadě jsou uznání způsobilá i taková rozhodnutí, která byla vydána v určitém sumárním řízení anebo v řízení, které se obešlo bez formálního dokazování, jako jsou platební rozkazy, upomínací usnesení apod. Je lhostejno, zda se jedná o rozhodnutí na plnění či statusové rozhodnutí a nebo o určovací rozsudek⁷⁰.

V mezinárodním právu procesním je rozhodující lex fori. Každý soud se totiž řídí vlastním procesním právem. Soudce státu rozhodnutí nemá v řízení jinou možnost nežli aplikovat svoje vlastní procesní právo. Zahraniční rozhodnutí je tedy produkt cizího řízení. Toho je si stát uznání vědom a v zásadě nemá při uznání oprávnění přezkoumávat aplikaci procesního práva soudem státu rozhodnutí. Soud státu uznání je však oprávněn provádět vlastní kvalifikaci procesních pravidel, podle kterých soud cizího státu rozhodnutí vydal. Jestliže o jedné věci rozhodoval soud státu rozhodnutí ve sporném řízení, může soud státu uznání postupovat podle pravidel směrodatných pro uznání rozhodnutí v nesporném řízení apod. Čím navzájem bližší jsou jednotlivé

⁶⁸ Podle Martiny I., 213.

⁶⁹ Viz Schütze R.A., Die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Zivilurteile in der BRD als verfahrensrechtliches Problem, Bonn 1960, 289.

⁷⁰ Srovnej přehled uváděný Martinym, Martiny I., 210 an.

procesní řády, tím jednodušší je uznání a výkon rozhodnutí a o to též velkorysejší mohou být řešení v bilaterálních (resp. mnohostranných) úmluvách.

Názor převládající v literatuře relativně⁷¹ velmi striktně odlišuje rozhodnutí, jakožto akty aplikace práva, od občanskoprávních úkonů. Posledně jmenované v zásadě nejsou způsobilé uznání. Jsou tedy z definice vyloučeny. Přesto však v naší literatuře se objevují velmi liberální názory. Připouštějí např., že by bylo u našeho soudu patrně schůdné umožnit dosažení uznání takového občanskoprávního úkonu, jestliže by o jeho uzavření účastníci sepsali notářskou listinu⁷²

Tato notářská listina by však měla mít kvality notářské listiny ve smyslu § 63 ZMPS. Tento trend lze jen uvítat. Odpovídá i vývoji v mezinárodním měřítku. Tak např. Bruselská i Luganská úmluva činí veřejné listiny předmětem uznání a výkonu (viz čl. 50).

Spornější otázkou je, zda uznatelnými jsou jen rozhodnutí ve věci samé, anebo zda předmětem uznání mohou být i procesní akty aplikace práva, které jsou vydávány v průběhu řízení. Většina právních řádů se přiklání k odmítnutí uznávat procesní rozhodnutí⁷³. Negativní postoj mají i proto, že tato rozhodnutí nejsou způsobilá nabýt právní moci.

Naopak zjištění, že např. některý z procesních předpokladů podle práva jeho země není splněn, soudce uznávacího soudu v zásadě nezajímá. K takovému nerozhodným skutečností patří i otázky, zda účastníci řízení jsou procesně způsobilí, zda je dána žalovatelnost nároku, o němž soud rozhodl apod. Způsobilé uznání je i rozhodnutí, kterým byla zamítnuta žaloba pro promlčení nároků procesním rozhodnutím, neboť promlčení bylo podle lex fori kvalifikováno ve státu rozhodnutí jako procesní institut. Takovéto rozhodnutí odpovídá podle převážného počtu kontinentálních právních řádů rozhodnutí ve věci samé a je z tohoto důvodu způsobilé uznání.

Jestliže zahraniční rozsudek obsahuje více rozhodnutí s rozdílným skutkovým základem, je při uznání třeba o každém takovémto rozhodnutí rozhodnout samostatně. Tato okolnost je zřejmá především z výroku takovéhoto rozhodnutí.

Uznání rozhodnutí ve věci samé se vztahuje i na výrok o nákladech řízení. Rozhodnutími způsobilými uznání jsou rozhodnutí o ustanovení opatrovníka, nákladech soudního úředníka apod. Ve většině evropských právních řádů lze uznat též rozhodnutí, jimiž byla žaloba zamítnuta. V každém případě to platí pro rozhodnutí ve věci samé, jehož právní moc brání novému řízení v této věci. Mnohdy činí obtíž rozlišovat mezi zpětvzetím žaloby a vzdáním se žaloby. V prvním případě jde o procesní úkon, který ukončuje zahájené řízení, zatímco v druhém případě jde o materiálně právní úkon, který vede k rozhodnutí ve věci samé⁷⁴.

Rozhodnutí ve druhé věci je způsobilé uznání. Takováto rozhodnutí je třeba posuzovat jako rozhodnutí ve věci samé.

Další vlastnost předmětu uznání je působení následků na právní poměry ve státu uznání. Mluvíme o účinnosti rozhodnutí. Neúčinné jsou především paakty, tj. rozhodnutí, která byla vydána osobami nemajícími soudní nebo jinou státní moc ani roz-

⁷¹ Viz přehled podaný Martiny I., 210-214, a dále 215-220.

⁷² Srov. Kučera, Tichý I., 306, 306.

⁷³ Viz Geimer J., Grundfragen der Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Urteile im Inland, JuS 1965, 475 an 16, Martiny I., 220.

⁷⁴ To je možné podle německého práva, ale též podle práva Francie. (srov. Martiny I., 223).

hodnutí neúčinná pro neplatnost rozhodnutí apod., a která nemohou být předmětem uznání. Ten však mohou tvořit rozhodnutí, která tyto neúčinné projevy nahradila.

Mluvíme-li o konečných, neboli definitivních rozhodnutích, máme na mysli rozhodnutí, která nabyly právní moci. Mnohdy formální právo nepožaduje, aby uznávané rozhodnutí nabylo formální právní moci: uznány mohou být rozsudky, které ještě právní moci nenabyly. V zásadě však je právní moc předpokladem uznání rozhodnutí. Konečně je rozhodnutí tehdy, jestliže nemůže být napadeno v procesu opravným prostředkem, který by způsobil pokračování řízení. Mnohdy se však argumentuje tím, že předpokladem uznání je, aby cizí rozhodnutí nabylo též materiální právní moci. Obecně totiž platí, že materiální právní moc není totožná s formální právní mocí⁷⁵.

Na druhé straně u nových rozhodnutí nedochází k nabytí materiální právní moci vůbec. I když účelem uznání je přenést závazné právní následky na právní poměry státu uznání, je třeba spokojit se s rozhodnutím bez materiální právní moci tehdy, jestliže podle práva státu rozhodnutí materiální právní moc chybí nebo má jinou funkci než ve státě uznání. Mnohdy se také stane, že účinky uznaného rozhodnutí nemají tu závažnost jako účinky rozhodnutí tuzemského⁷⁶.

Provizorní rozhodnutí

Provizorní rozhodnutí, tj. ta, která nenabyly právní moci, jsou rozhodnutími předběžnými a v zásadě nejsou schopna uznání. Výjimky jsou stanoveny především v samotném pozitivním právu. Některé smlouvy o uznání obsahují úpravu uznání předběžných rozhodnutí, jako je tomu v čl. 2 a 3 Haagské úmluvy I. Jiným příkladem je pak čl. 25 BÚ, který právní moc nevyžaduje vůbec. O tom pojednáme podrobně dále⁷⁷.

Podle autonomních právních úprav však v těchto případech nelze zpravidla provést uznání. Důvodem je, že takovéto rozhodnutí není způsobilé výkonu a netřeba tedy ohrožovat právní jistotu. Navíc se v daném případě nejedná v striktním slova smyslu o akt aplikace práva jako nadaný státní autoritou. Přesto je možné a současně nutné určité výjimečné řešení. Podle obsahových kritérií tuzemského právního řádu je třeba rozpoznat nutnost uznání těchto nehotových právních aktů. Tak tomu bude u předběžných opatření, zejména sloužících k zajištění nároků. Takováto rozhodnutí tedy nebudou u nás způsobilá uznání.

V zásadě nejsou způsobilá uznání ani rozhodnutí mezitímní, která mají především procesní význam. Nezpůsobilá uznání jsou též rozhodnutí s výhradou. Tak jsou označovány akty aplikace práva např. odsouzení žalovaného pod podmínkou, že ve stejné instanci bude rozhodnuto o jeho námitkách proti rozhodnutí. Taková rozhodnutí nejsou konečná, a jsou proto nezpůsobilá uznání.

Řešení Bruselské úmluvy a Luganské úmluvy

Obě úmluvy se vyznačují tím, že „odklánějí“ výklad předmětu uznání od autonomních národních úprav členských států a snaží se o maximálně „přátelské“ pojetí uznání. To je zřejmé z důvodových zpráv k oběma úmluvám.

⁷⁵ Viz mimo jiné Habscheid, W.J., Randvermerke im Geburtenbuch aufgrund ausländischer gerichtlicher Entscheidungen, Fam RZ 1981, 1145.

⁷⁶ Příklady u Matschera, 175, pozn. č.20 zhora.

⁷⁷ Srov. kapitulu čtvrtou.

Jen ve výjimečných případech je možné vycházet z národního práva. Podle obou úmluv platí, že pokud soud státu rozhodnutí určil, že jde o věc občanskoprávní či obchodní, pak tuto kvalifikaci nemůže soud státu uznání přezkoumávat. Za podstatný znak netřeba považovat požadavek, aby se rozhodnutí vztahovalo na právní poměr s cizím prvkem. I rozhodnutí o ryze tuzemských právních poměrech jsou právě tak dobře uznatelná jako rozhodnutí v nadnárodních (mezinárodních) věcech.

Obě úmluvy obsahují definici „rozhodnutí“, kterým se rozumí rozhodnutí vydané soudem smluvního státu bez ohledu na jeho označení, jako „rozsudek“, „usnesení“ či „příkaz k výkonu“, včetně usnesení o určení nákladů. Způsobilá rozhodnutí jsou i rozhodnutí trestních soudů v adhézních řízeních, rozhodnutí správních soudů a rozhodnutí v nesporném řízení, pokud nejsou výslovně vyloučena podle čl. 1 odst. 2 č. 1⁷⁹ úmluv.

Za rozhodnutí však lze považovat též rozhodnutí správních úřadů, jde-li o rozhodnutí v občanskoprávních věcech. To platí v případě rozhodnutí o výživném, vydaného dánským správním úřadem⁷⁹.

Protože však musí u obou těchto úmluv jít o rozhodnutí státních soudů a nikoliv rozhodnutí rozhodců, nelze uznat rozhodnutí ani soudů církevních, ani (evropského) Soudního dvora či Ústřední komise pro záležitosti plavby na Rýně ve Štrasburku⁸⁰.

Je běžné uznávat též rozhodnutí vyhotovená ve zkrácené formě, zejména rozhodnutí pro zmeškání nebo rozhodnutí bez odůvodnění, příp. předběžné opatření⁸¹.

Procesní smíry nejsou rozhodnutími ve smyslu BÚ, ale jsou uznatelné podle čl. 61 stejně jako veřejné listiny⁸².

Obě úmluvy umožňují uznat též předběžná rozhodnutí. Též předběžně vykonatelná rozhodnutí a též v určitém smyslu a rozsahu předběžná opatření mohou být uznány podle třetího oddílu obou úmluv. Rozhodnutí Soudního dvora vylučuje uznání předběžných opatření v poměrně širokém rozsahu, neboť právě předběžná opatření typická svým momentem překvapení znemožňují řádné slyšení žalovaného. Žalobce proto musí uvážit, do jaké míry mu záleží na dosažení uvedeného momentu překvapení a současně uvážit možné potíže při uznání či výkonu v druhém členském státu.

Ryze procesní rozhodnutí jsou v zásadě vyloučena z uznání. Je to zřejmé ze zprávy Schlossera⁸².

Tak např. francouzské „ordonnance de référé expertise“ (tedy mezitímní procesní rozhodnutí) není podle názoru Soudního dvora vykonatelné.

⁷⁹ Kropholler, 256.

⁷⁹ Srov. Schlosserova zpráva k BÚ z 9.10.1978, Ú.I. EU z 5.3.1979, č. 59/a 71-151, č. 68 (dále cit. též „Schlosser“).

⁸⁰ Cit. podle Kropholler, 258.

⁸¹ Kropholler, 258.

⁸² Srov. bod č. 187 této zprávy.

⁸³ Autonomní úpravy se k soudním smírům staví velmi diferencovaně. Rozhodná by měla být kvalifikace těchto projevů vůle podle právního řádu, podle něhož byly smíry schváleny či vydány. Jestliže jsou podle práva státu vydání způsobilé výkonu, pak by v zásadě nemělo nic stát v cestě, aby byly řádným předmětem uznání v jiném státě.

Soud či jiný orgán

Otázku, zda jde o příslušný orgán, soud či jinou odpovídající instituci, je třeba posoudit podle *lex fori* státu uznání. Zásada rovnoprávnosti platí jen pro instituce, které je možné z hlediska *lex fori* státu uznání považovat za soudy. Akty cizích institucí, které sice podle cizího právního řádu představují soudy, ve smyslu *lex fori* státu uznání však soudy nejsou, není možno považovat za rozhodnutí, která by bylo možno uznat. Informace o tom, zda jde o soud, podá úpravu soudní organizace příslušného právního řádu. Je tedy nutná určitá dvojí kvalifikace a dvojí pozitivní odpověď je nutná pro kladné posouzení způsobilosti uznání rozhodnutí daného orgánu. Nelze ovšem požadovat, aby cizí soudní moc byla organizována jako soudní moc státu uznání. Především nelze požadovat, aby soud státu rozhodnutí byl nadán pravomocí, které na takovou instituci klade ústavní právo státu soudu uznání. Lze ovšem na druhé straně požadovat, aby soudce měl příslušné vzdělání a aby byla zaručena jeho nezávislost. Proti takovým rozhodnutím, která jsou neúnosná v zásadních ohledech, např. proto, že byla vydána pod nátlakem, slouží výhrada veřejného pořádku.

1.4.6. ÚČINKY UZNÁNÍ A NEUZNÁNÍ

Úvod

Teritoriální omezení rozhodnutí státních orgánů na území jednoho státu je důvodem existence institutu uznání. Hlavním cílem uznání je proto umožnit působení rozhodnutí (tj. jeho právních následků), které má ve státě vydání i v cizině.

Účinky rozhodnutí se rozumí právní následky, které právní akt způsobuje. Specifikem práva uznání je otázka následků aktu aplikace práva vydaného orgánem moci jednoho státu ve státě druhém. V rovině hmotného práva by problémy vznikat neměly. Rozhodující je právní řád, který soud při rozhodování použil. Konec konců práva a povinnosti z právního vztahu, o němž soud rozhodl, by měly být v rozhodnutí konkretizovány natolik, že při uvažování o jeho účincích by neměla vznikat potřeba posuzovat objektivní právo. Právní následky v rovině materiálního práva by totiž měly být vymezeny v samotném rozsudku.

Základní otázkou je implementace těchto následků. O tom však nerozhoduje hmotné právo právního řádu použitého v rozhodnutí, nýbrž procesní právo státu uznání.

Otázka účinků zahraničních aktů je však dodnes sporná. Znamená uznání, že daný akt cizího státu má v tuzemsku stejné právní účinky jako ve státě vydání a nebo má účinky jako obdobný akt vydaný tuzemským orgánem? První přístup lze označit jako přenášení účinků (následků), druhý pak přízpůsobení účinků (následků). Mnohdy se zdá, že dochází vlastně ke kumulaci obou právních řádů v tom smyslu, že na jedné straně právní akt nemůže mít ve státě uznání účinky, které jdou dál než zamýšlel soud rozhodnutí, na druhé straně ve státě uznání mohou být zpravidla cizímu rozhodnutí přiznány nanejvýš takové právní následky, jaké vyvolává tuzemské rozhodnutí. To konec konců platí jak pro procesní následky, jakými jsou právní moc a vykonatelnost, tak i pro právní následky jiného charakteru, jako jsou např. statusové a konstitutivní následky a následky pro skutkový stav. Poznamenejme jenom pro úplnost, že naše pozitivní právo vychází z přízpůsobení

následků, neboť zahraniční rozhodnutí mají za podmínek v zákoně stanovených stejné právní účinky jako pravomocná rozhodnutí tuzemská (viz § 68 a 65 ZMPS). To je ovšem mezi pozitivními úpravami, názory v nauce, jakož i v soudní praxi jednotlivých států výjimečné⁸⁴.

Přehled možných přístupů

Při posuzování přenášení či přizpůsobení účinku je třeba si uvědomit, že tato otázka je v zahraničních právních úpravách, v teorii i judikatuře často velmi nejasná. Zejména komplikovaná je v těch státech, kde uznání cizího rozhodnutí předpokládá exequatur⁸⁵.

Zaměříme se především na otázku materiální právní moci jako nejpodstatnější aspekt uznání. Jestliže totiž právní moc není respektována, dochází k závažným poruchám v mezinárodním právním styku.

Rozhodující část rakouského exekučního řádu (§ 79 a následující) neobsahuje pojem uznání výslovně, předpokládá ho však, jak to vyplývá z celé koncepce a zejména z některých jiných ustanovení (viz § 81). V každém případě již tento předpis z roku 1896 zakotvuje uznání cizího rozhodnutí. Zásadní přístup k účinkům uznaného rozhodnutí je však sporný, jeho subjektivní a objektivní hranice jsou v rakouském právu dodnes vágní, nejasná je otázka, zda se účinky mají poměřovat podle práva státu rozhodnutí či státu uznání. Přesto však je třeba vysledovat určité kompromisní řešení, spočívající v tom, že zásadně se rozhodující účinky připisují právnímu řádu státu vydání rozhodnutí, jsou však určitým způsobem korigovány právním řádem státu uznání⁸⁶.

Ve Švýcarsku však není jednoznačně nesporná situace s ohledem na právní úpravu, jež ponechává tuto otázku teorii a praxi. Právní následky tedy mezi účastníky jsou posuzovány podle právního řádu státu vydání rozsudku, zčásti však podle práva státu uznání⁸⁷.

Ve Francii přiznávají ipso iure účinky pouze statutárním a konstitutivním rozsudkům. Takováto uznání rozhodnutí mají postavení pravomocných cizích rozhodnutí (jugement de plein droit). Naproti tomu rozhodnutí v majetkových věcech se, jak již uvedeno, vyžadoval zásadně do r. 1964 exequatur. Bylo diskutabilní, zda před udělením exequaturu musela nabýt právní moci. Avšak ani uznání, ani exequatur nepřeměňují zahraniční rozhodnutí v tuzemská rozhodnutí. Zahraniční rozhodnutí zůstává stále zahraničním aktem aplikace práva. Ohledně účinků vykonávaného rozsudku však existuje stále nejistota. Ostatně je rozdíl mezi pouhým potvrzením následků rozhodnutí cizího státu a přístupem, podle něhož zahraniční rozhodnutí získává právní moc podle francouzského práva, a to v hranicích práva soudu prvního stupně. Rozsah právní moci je v prvé řadě omezen právem státu rozhodnutí. Zahraniční rozsudek nezpůsobuje více následků nežli má podle práva státu, kde byl vydán. Objektivní a subjektivní meze právní moci se určují podle tohoto práva⁸⁸.

⁸⁴ Srov. přehled uváděný Martinym, *Martiny I.*, 164 an.

⁸⁵ Srov. např. přehled u Martinyho (*Martiny I.*, 171).

⁸⁶ Srov. Hoyer ., op. cit. zhora, 47, 51; jinak ovšem argumentuje Matscher H., FS Schima, op. cit. zhora, 274.

⁸⁷ Volken (Volken P., *Kommentar*, 259) uvádí, že nejde ani o jeden případ neomezeného pojetí. Ve Švýcarsku se používá „kontrolované přenášení účinku“ státu rozhodnutí.

⁸⁸ Cit podle *Martiny I.*, 165 a Mayer P. op. cit. zhora č. 385, 387, 404, 379, 380.

V Itálii převládá pojetí⁸⁹, podle něhož zahraniční rozhodnutí, které bylo uznáno (delibacním) rozsudkem italského soudu, má následky italského rozsudku. Zahraniční rozhodnutí se tedy nepřenáší na tuzemsko, ale představuje pouze předpoklad delibace. Právní moc nastávala až exequaturem⁹⁰.

Podle holandského práva nebyla zahraniční rozhodnutí v majetkových věcech v tuzemsku vykonávána⁹¹.

Podle common law je zahraniční rozhodnutí na plnění v penězích vykonáváno na základě žaloby na zahraniční rozsudek (action upon the foreign judgment). V tomto případě tedy nezáleží na právní povaze zahraničního orgánu⁹², nýbrž důležitý je charakter samotného rozhodnutí. V podstatě lze uznat i rozhodnutí zvláštních soudů zejména soudů církevních nebo soudů zřízených při burzách.

Vztah k rozhodnému právu

I když zahraniční rozhodnutí upravuje závazným způsobem určitý právní poměr, omezují se právní následky nastalé podle práva státu rozhodnutí na rozhodnutí samotné a nepůsobí nad jeho rámec. Jestliže se pak v tuzemsku posuzuje právní poměr, pro který je zahraniční rozhodnutí rozhodnutím předběžným, je třeba výsledek takového rozhodnutí v rámci rozhodných právních otázek převzít.

Uznání rozhodování soudů v konkrétním případě závisí na tom, zda vykonávají státní soudnictví. Pokud tomu tak není, jako tomu je u soudů rozhodčích, nelze toto rozhodnutí uznat jako soudní rozhodnutí, nýbrž jako rozhodnutí jiné, např. rozhodnutí rozhodčích soudů, a to podle speciálních ustanovení k tomu určených (viz mezinárodní smlouvy o uznání rozhodčích nálezů).

Podle úpravy v Bruselské úmluvě a v Luganské úmluvě lze shodně kvalifikovat rozhodující orgány jako soudy; jiné orgány členských států nelze považovat za orgány vydávající uznatelná rozhodnutí⁹³.

Rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních

Pro kvalifikaci tohoto znaku je podle převládajícího mínění rozhodný právní řád státu uznání. Myslitelná však je i kvalifikace podle práva státu rozhodnutí. Komplikované by naopak bylo řešení dvojitou kvalifikací. Právní úpravy obsažené v úmluvách, zejména pak v moderních mnohostranných úmluvách obsahují autonomní kvalifikaci.

Obchodní věci je třeba obvykle podřadit pod širší pojem „věci civilní či soukromoprávní“. Pro posouzení těchto věcí bude nepochybně rozhodující stanovisko materiálního práva. Jestliže o některých věcech se rozhoduje v řízení správním, avšak jde podle lex causae o občanskoprávní poměry, je rozhodnutí v těchto věcech způsobilé uznání.

„Civilní věci“ či „věci soukromoprávní“ by měly zahrnout rozhodnutí i např. ve věcech kartelového práva či ve věcech práva soutěžního. K tomuto řešení se kloní nejen anglosaská, ale i kontinentální praxe⁹⁴. Naproti tomu je třeba vyloučit veřejnoprávní

89 Viz Martiny I., 165.

90 Svor. podle Martiny I., 165.

91 Srov. přehled u Martiny I., 166.

92 Viz North, Fawcett 428.

93 Srov. Kropholler, 259 an.

94 Srov. mj. Martiny I., zejména 224 an, Kropholler.

nároky, i když o nich rozhodovaly civilní soudy státu rozhodnutí. Takovými případy jsou např. rozhodnutí ve věcech daní, ve věcech poplatků a různých příspěvků. Způsobila uznání nejsou ani rozhodnutí z mezinárodního práva veřejného⁹⁵.

Rozhodnutí ve věcech konkursního práva nespádají mezi věci civilní či obchodní. Podle většiny evropských právních řádů je nelze uznat podle obecných pravidel uznání. Lze však uznat rozhodnutí, resp. řízení o konkurzu, jestliže by tak stanovila mezi-
státní či vnitrostátní úprava mezinárodního konkursu⁹⁶.

Některé záležitosti ve věci nesporného řízení zejména ve věcech osobního stavu mají zvláštní režim. Záležitosti, o nichž bylo rozhodováno ve věcech nesporných, nepředstavují podle většiny právních řádů zvláštní právní kategorii. Kvalifikaci těchto věcí je třeba provést podle mezinárodního procesního práva státu uznání. Naproti tomu je nerozhodné, jakou právní povahu těmto věcem přisuzuje právo státu rozhodnutí. Takovéto řešení je především nutné z praktických důvodů, protože většina států nevyděluje z civilních věcí jako zvláštní kategorii věci nesporného řízení, neboť takovýto druh procesu ani mnohde není znám. Kritéria zjištění nesporného řízení nejsou však příliš jasná. Bude se jednat o obsahové aspekty řízení. Nepochybně půjde o tyto věci tehdy, jestliže se nejedná o právní spor. Nejsprávnější bude vycházet z funkce a z předmětu zahraničního právního aktu.

Věcná působnost Bruselské úmluvy a Luganské úmluvy

Obě úmluvy se týkají uznání ve věcech občanských a obchodních, nikoli rozhodnutí ve věcech veřejnoprávních. Tak veřejnoprávní „obchodní věci“ jako např. rozhodnutí obchodního rejstříku či obdobné instituce nespádají do působnosti úmluvy. Naproti tomu se obě úmluvy uplatní tam, kde se použije veřejného práva např. při rozhodování o předběžných otázkách.

Pojem „občanských věcí“ je třeba vykládat podle judikatury Evropského soudního dvora ve smyslu kontinentálního práva. Z toho plyne, že opět není zapotřebí se přiklánět k právnímu řádu některého z členských států, nýbrž je nutné dát přednost smluvní kvalifikaci. Mnohdy bude činit potíže vymezení hranice mezi právem veřejným a soukromým právem, jehož je obchodní právo subkategorií. Tak tomu bude zejména tehdy, jestliže je třeba aplikovat právo státu, které dělení na soukromé a veřejné nezná, jako je tomu ve Velké Británii a Irsku. Centrální otázku, zda bylo jednáno vrchnostensky, je třeba však zodpovědět s přihlédnutím k právu státu orgánu rozhodnutí. Podle rozhodnutí Soudního dvora existují určité způsoby soudního rozhodování, které v důsledku charakteru právních poměrů existujících mezi stranami, a nebo s ohledem na předmět právního sporu, nevylučují správní věci z předmětu působnosti úmluvy⁹⁷.

Též podle formy jednání je třeba velmi diferencovaně posoudit i činnost veřejných hospodářských podniků ve smyslu čl. 90 Smlouvy o ES. O výkon vrchnostenských oprávnění půjde a o soukromoprávní úkony se nebude jednat tehdy, jestliže mezi stra-

⁹⁵ Srov. Martiny I., 241 an.

⁹⁶ Matérie uznání ve věcech konkursu pro svá specifika není předmětem této práce.

⁹⁷ Viz rozsudek SD, T.P.R. 1975, 854.

nami převládají typicky veřejnoprávní formy jednání tj. jde zpravidla o poměr subordinace.

Pro druh řízení jsou rozhodující hmotněprávní kritéria určující charakter poměru mezi účastníky řízení. Rozhodnutí ve věcech nesporného řízení patří do režimu úmluvy. Ve věcech veřejnoprávních sporů (správního soudnictví) platí v podstatě totéž, co bylo uvedeno v případě autonomního (národního) práva. Podle stálé judikatury SD jsou rozhodnutí v těchto věcech z důvodu povahy vztahu mezi účastníky či předmětu sporu vyloučeny z věcné působnosti BÚ⁹⁸.

Ze zvláštních oblastí civilního a obchodního soudnictví si zaslouží pozornost výživné a žaloba na kontrolu všeobecných obchodních podmínek. V obou případech se jedná o civilní záležitosti, v nichž je možné rozhodnutí uznat. Též rozhodnutí ve věcech mořského práva je pokryto úmluvami. Úmluvy výslovně vylučují některé právní oblasti. Důvod je zřejmý. Zejména nemajetkové věci jsou typické tím, že mnohdy jsou vzdáleny autonomii stran a platí pro ně spíše nesporné řízení, ale především národní veřejný pořádek, který by se měl starat o ocenění rozdílu v materiálním právu a v kolisním právu jednotlivých států. Smlouvy tedy vylučují z uznání a (výkonu) věci osobního stavu, způsobilost k právním úkonům, zákonné zastoupení, majetkové manželské věci a právo dědické. Mezi věci osobního stavu patří především platnost uzavření manželství, zrušení manželství, úmrtí osoby, osobní stav nezletilých osob včetně rozhodnutí o právu výchovy po rozvodu, respektive rozchodu rodičů, způsobilost k právním úkonům stejně jako zákonné zmocnění duševně choré osoby, státní občanství nebo pobyt osoby, právo výchovy nebo dozoru nad dětmi bez ohledu, zda se tak bude dít v rozvodovém řízení, poručenském a nebo jiném procesu.

Naproti tomu jsou předmětem smluv rozsudky ve věcech výživného, rovněž i rozhodnutí v manželských majetkových věcech.

Analýza problémů

Přenášení právních následků do státu uznání znamená, že pro účinky rozhodnutí je rozhodné právo státu, kde bylo rozhodnutí vydáno. Právní následky jsou jakoby přenášeny do státu uznání. Uznáný akt má stejné právní následky a právní význam jako podle právního řádu státu rozhodnutí. Toto stanovisko, jak již uvedeno, ve světě převládá. Dozvalo vyjádření v některých pozitivních úpravách bilaterálních smluv, je zastáváno v převážné míře názorů pro režim Bruselské úmluvy a reprezentuje je celá řada nejvýznamnějších právních řádů v Evropě.

Opačný přístup, spočívající v přizpůsobení následků znamená, že zahraniční rozhodnutí je třeba ve svých důsledcích ztotožnit s tuzemským rozsudkem. Zahraniční rozhodnutí je jakoby přeměněno v rozhodnutí tuzemského orgánu. Tento přístup, který je zřejmě ve značné menšině, považuje uznání za udělení či propůjčení právních následků rozhodnutí státem uznání uznanému rozhodnutí. Cizímu rozhodnutí jsou tedy uděleny právní účinky tuzemského rozsudku. Základem tohoto přístupu je myšlenka ekvivalence; soud státu uznání uznává cizí rozhodnutí jakožto akt rovnoprávný tuzemskému rozhodnutí. Z toho pak resultují význačné implikace. Jestliže zahraniční rozhodnutí je zrovnoprávněno, pak se tak děje proto, aby odpovídalo tuzemským

⁹⁸ Srov. rozsudek SD ze 16.12.1980, 814/79, Holandsko v. Rüffer, cit. dle Kropholler, 49.

představám o soudním rozsudku. Zda se však v daném případě jedná o rozsudek, je třeba posoudit podle práva státu uznání. Totéž platí pro procesní význam rozsudku. Právo státu uznání je důležité nejen pro vykonatelnost, ale i pro právní moc rozhodnutí.

Proti této teorii lze argumentovat především takto: nejdůležitějším nástrojem proti jakékoli diskriminaci zahraničních rozhodnutí není úsilí po jejich tuzemském ekvivalentu, nýbrž uznání jejich zásadní rovnoprávnosti a uznání stejné hodnoty pro všechny právní řády. Tento cíl se dosahuje v právu uznání tím, že vztah k cizině se bere v úvahu a má se tak dosáhnout mezinárodně stejného zacházení. Zahraniční rozhodnutí bylo vydáno v souladu s procesními prostředky státu rozhodnutí. Proto by bylo protismyslné, jak argumentují zastánci teorie přenášení právních následků, přikládat takovému rozhodnutí později jiné právní následky, nežli v původním řízení. Teorie přizpůsobení (zrovnoprávnění) vede sice v rámci jednoho státu k rovnosti tuzemského a cizozemského rozhodnutí, jinak má za následek nerovnost.

1.4.7. VÝKON ROZHODNUTÍ

Pojem prohlášení vykonatelnosti (nařízení výkonu) lze chápat jako státní vrchnostenský akt, kterému je propůjčena, a to tuzemským rozhodnutím (titul), vlastnost vykonatelnosti v tuzemsku. Označení pro tento akt jsou rozličná. V souvislosti s francouzskou terminologií se mluví příležitostně i nadále o exequátoru, jinde, zejména v některých smlouvách, je řeč o nařízení výkonu rozhodnutí, jiným termínem pro tento pojem je prohlášení výkonu zahraničních rozhodnutí. Přitom je třeba si uvědomit, že prohlášení vykonatelnosti není aktem výkonu rozhodnutí⁹⁹.

Výkon rozhodnutí je státní mocí vykonávané uspokojení či zajištění nároku. Nezbytným předpokladem výkonu rozhodnutí je vykonatelný titul. Rys tuzemského rozhodnutí, spočívající v realizaci na základě státní moci, však zahraničnímu rozhodnutí chybí, neboť tato vlastnost se omezuje na stát, v němž bylo takovéto rozhodnutí vydáno. Poukaz na cizí státní subjekt by byl v rozporu s požadavkem a principem mezinárodního práva veřejného, spočívajícím v respektování suverenity cizího státu.

Bezprostřední následování příkazu k výkonu rozhodnutí i v případě zahraničního aktu státní moci tuzemskými orgány je sice možné, ve skutečnosti však se tato koncepce prosadila pouze v některých státech, včetně bývalého Československa. Ve většině států musí být zahraničnímu titulu rozhodnutím soudce přiznána vykonatelnost pro tuzemsko. V zásadě takovýto postup vede k tomu, činit prohlášení vykonatelnosti závislým na různých předpokladech, zejména na uznání.

Nařízení vykonatelnosti či prohlášení vykonatelnosti propůjčuje zahraničnímu titulu způsobilost být předmětem výkonu rozhodnutí. Není a nemůže být ani řízením, ani výsledkem řízení směřujícím k nucenému výkonu rozhodnutí. Prohlášení výkonu rozhodnutí či nařízení výkonu zahraničního rozhodnutí se vyvinulo z institutu uznání. Některé právní řády zpočátku vůbec tyto dva instituty nerozlišovaly. Teprve poznání, že uznání rozhodnutí může mít též jiné následky než výkon, mělo za následek rozlišení předpokladů uznání na straně jedné a předpokladů nařízení výkonu rozhodnutí na straně druhé.

⁹⁹ Viz např. Volken P., in: IPRG - Kommentar, 297.

Způsobilost výkonu rozhodnutí

V mnohých právních řádech se rozlišuje mezi vykonatelností v užším a širším slova smyslu¹⁰⁰.

Ve druhém případě se vykonatelností myslí způsobilost titulu být základem pro zásahy orgánů výkonu. Vykonatelnost v užším slova smyslu naproti tomu lze chápat jenom při rozhodnutích na plnění.

Možný je i určitý zásah do povinné kolisní kontroly prováděné soudem. I zde se účastníci, zejména žalovaný, může jednostranným prohlášením domoci zhojení případného kolisního nedostatku a dosáhnout neprovádění kontroly vůbec. Naproti tomu lze sotva připustit zásah účastníků do povinné kontroly z hlediska veřejného pořádku. Konec konců tento důvod nechrání jenom účastníky.

Doposud byla řeč ohledně možnosti působení autonomie vůle na předpoklady či požadavky uznání. Na základě tohoto působení lze dovozovat, že stejně tak jako se nelze se souhlasem vzdát režimu přezkoumávání cizího rozhodnutí en bloc, nelze dohodou stran způsobit účinky cizího rozhodnutí v tuzemsku, kterých může být dosaženo pouze rozhodnutím tuzemského soudu. Strany však mohou dosáhnout dohody ohledně právního vztahu, který je základem cizího rozhodnutí. To je nesporně důsledek, kterého mohou dosáhnout ještě před rozhodnutím samotným a nebo velmi pravděpodobně v řízení o tomto rozhodnutí v cizině. Jestliže to připouští především tuzemské hmotné právo, má takováto úmluva stran dosažená po právní moci v rozsudku v cizině přednost před tímto rozsudkem, i kdyby byl tento rozsudek nakonec byl uznán. Jde v tomto případě o hmotněprávní smír, novaci apod. Jak již bylo řečeno, pro připuštění následků takovéto úmluvy či jiného dvojstranného aktu účastníků hmotněprávního poměru a pro posouzení možného konfliktu s původním rozsudkem, je rozhodující *lex causae*.

¹⁰⁰ Wolff, 26 an.

2. PODMÍNKY UZNÁNÍ

2.1. ÚVODNÍ POZNÁMKA

Organizace soudnictví (soudní moci) včetně stanovení podmínek uplatnění soudních rozhodnutí vyplývá ze státní suverenity. Existují-li rozdílné soudní systémy, je zřejmé, že jednotlivé státy nemohou bez dalšího považovat rozhodnutí orgánu cizího státu za vlastní. Tyto skutečnosti jsou imanentní státní suverenitě a budou-li existovat různé státní útvary, bude existovat i určitá forma kontroly cizích rozhodnutí.

Státy proto vytvořily určitý režim podmínek, za kterých cizí rozhodnutí platí v zemi. Tyto podmínky mají různou povahu, jsou v jednotlivých úpravách rozdílně formulovány a jsou různě používány. Použití těchto podmínek je předmětem další části, v níž se zabýváme procesními hledisky. Podmínky, za nichž jsou rozhodnutí uznávána, reflektují do značné míry základní hodnoty a zájmy jednotlivých států. Jednotlivé státy jsou oprávněny stanovit si libovolné podmínky resp. předpoklady uznání. Vývoj v této oblasti znamená, že mnohé z těchto podmínek v jednotlivých státech mají velmi podobnou formu a charakter. Někdy jsou dokonce identické. K tomuto stavu napomáhá i režim mezinárodních smluv. Zásadně je lze formulovat pozitivně, což znamená, že za splnění určitých požadavků bude cizí rozhodnutí uznáno, anebo negativně, což znamená formulaci těchto podmínek jako překážek uznání a důvodů pro neuznání cizích rozhodnutí (odepření uznání).

Budeme se v dalším zabývat rozбором jednotlivých podmínek, jak jsou obsaženy v pozitivních úpravách. Účelem není podat pouhý přehled o režimech uznání, nýbrž spíše provést rozbor jejich podstaty, stanovit vazbu k hodnotám, které sledují, a jsou jimi podmíněny, jakož i zjistit jejich fungování zejména srovnáním praxe a teorie, a stanovit určitý režim, který by respektoval námi zvolená kritéria uznání cizích rozhodnutí.

2.2. PRAVOMOC SOUDŮ A STÁTNÍ IMUNITA

Pravomoc se týká též otázky, do jaké míry určité druhy osob mohou být stranami řízení. Týká se to především strany žalované. Až do 19. století a částečně i poté, platila zásada absolutní státní imunity v řízení nalézacím a vykonávacím. V novější době se učení o absolutní imunitě státu, nejen z důvodů vzrůstající státní hospodářské činnosti, do určité míry omezilo. Současně se ovšem znásobily snahy o sjednocení institutu imunity v mezinárodním měřítku. Proto také byly uzavřeny Vídeňská úmluva o diplomatických stycích v roce 1961 a Vídeňská úmluva o konzulárních stycích v roce 1963¹⁰⁰

¹⁰⁰ Viz u nás jejich publikace pod č. 157/1964 Sb., resp. č. 32/1969 Sb.

Z dalších úprav státní imunity zaslouží pozornost Smlouva o imunitě jednotek NATO z roku 1959 a konečně i Smlouva o jednotném určování pravidel imunity státních lodí z roku 1966. Požadavek způsobilosti být žalovanou stranou, který může být formulován jako překážka uznání z důvodu chybějící pravomoci soudu rozhodovat o některých osobách, zejména státu, není zpravidla v jednotlivých právních řádech zvláště kodifikován. Je tomu tak proto, že tento problém je upraven obecným mezinárodním právem zakotveným v mezinárodních smlouvách. Překážku uznání v tomto směru však znají prakticky všechny státy. Některé z nich ji formulují v jiných zákonech, jako tomu je ve Velké Británii (State Immunity Act z roku 1978) nebo ve Spojených státech, kde platí Foreign Sovereign Immunity Act z roku 1976.

Soudnictví (*facultas jurisdictionis*) je odvozeno ze státní suverenity a zahrnuje vrchnostenské oprávnění vykonávat spravedlnost na určitém teritoriu. Rozsudek, který poškozuj normu mezinárodního veřejného práva upravující otázky imunity, nemůže být uznán.

Sporná může být otázka o tom, kdy se státní imunita vztahuje na státní podniky. Podle převládajícího mínění požívají právně samostatné právnické osoby soukromého práva státní imunity ve velmi omezeném měřítku¹⁰¹.

Na území některých států nepožívají státní imunity vůbec. Podle některých názorů je za potřebí zkoumat druh činnosti a úkoly takového podniku při rozhodování o rozsahu státní imunity¹⁰².

I když soud rozhodl v rozporu s imunitou, neznamená to, že by jeho rozhodnutí nemělo být uznáno bez dalšího. Požadavku imunity se lze dodatečně vzdát. Tak např. jestliže se cizí stát výslovně podrobí soudu státu rozhodnutí, je soud oprávněn rozhodnout o žalobě proti němu¹⁰³.

Dobrovolné podrobení se soudní moci znamená vzdání se imunity a tedy i oprávnění soudu v záležitosti rozhodnout. Vzdání se imunity se týká jak případů, v nichž cizí stát vystupuje jako žalobce, tak případů, kdy se jako žalovaný výslovně soudům podrobí. I tehdy, jestliže se stát bezvýhradně ale mlčky podrobí řízení jako žalovaný, aniž se však výslovně vzdá práva imunity, může soud ve věci rozhodnout. Dotčený stát může rozpor s mezinárodním právem veřejným dodatečně zhojit tím, že jej pardonuje. Lze tak uvažovat o dodatečném podrobení se soudní pravomoci cizího státu.

Důležité je uvažovat i rozhodný okamžik, kdy se soudní pravomoc vyžaduje. Soudní pravomoc musí existovat nejpozději v okamžiku vydání rozhodnutí. Jestliže např. pravomoc byla dána na počátku řízení a pak dodatečně odpadla, není rozhodnutí způsobilé uznání. Změny této okolnosti po vydání rozhodnutí s výjimkou dodatečného zhojení nedostatku soudní moci, jsou bez významu.

2.3. MEZINÁRODNÍ PRAVOMOC SOUDŮ

Podmínka spočívající v dodržení mezinárodní pravomoci soudu je jedno z nejdůležitějších kritérií uznání cizího rozhodnutí. Národní úpravy rozlišují především dvě základní otázky. Především rozlišují, zda otázka mezinárodní příslušnosti

¹⁰¹ Srov. Martiny I., 269.

¹⁰² Srov. Martiny I., 268.

¹⁰³ Srov. Kučera, Tichý I., 265.

budou rozhodovat podle práva státu rozhodnutí či práva státu uznání, anebo zda požadavek mezinárodní příslušnosti má odpovídat oběma právním úpravám. Na druhé straně se rozlišuje mezi pozitivní a negativní úpravou příslušnosti. Obě z nich se mohou kombinovat. Pozitivní systémy stanoví vlastní pravidla o nepřímé pravomoci soudu, podle nichž zahraničním soudům přísluší určitá kompetence (pravomoci). Dodržení těchto pravomocí pak soud státu uznání přezkoumává. Negativní systémy úprav požadují pouze, aby zahraniční rozhodnutí neodporovalo přímé pravomoci vlastních soudů. Nepředepisují však žádná kritéria pro nepřímou příslušnost soudu rozhodování.

Např. Rakousko a Německo mají pozitivní systém¹⁰⁴. Zahraniční rozhodnutí bude v Rakousku uznáno jedině tehdy, jestliže soudy státu rozhodnutí byly příslušné podle úpravy mezinárodní soudní pravomoci. Jestliže tento požadavek není splněn, uznání je zmařeno.

Těž Švýcarsko zná pozitivní systém. Na zahraniční soud se vztahuje zákonná podmínka příslušnosti, zakotvená v pozitivním právu. Současný švýcarský systém nesleduje model zakotvený v předchozí úpravě spočívající v promítání tuzemské příslušnosti do rozhodování zahraničního soudu¹⁰⁵.

V Portugalsku¹⁰⁶ je uznáno cizí rozhodnutí tehdy, jestliže bylo vydáno soudem, který byl příslušný podle pravidel o mezinárodní pravomoci podle portugalského práva. Příslušnost zahraničního soudu na základě principu promítání je dodržena tehdy, jestliže v opačném případě by byl příslušný portugalský soud.

Podle úpravy v Itálii je mezinárodní příslušnost soudu státu rozsudku přezkoumávána podle zásad o příslušnosti zakotvených v italském právu.¹⁰⁷

Těž francouzské právo požaduje mezinárodní pravomoc soudu státu rozhodnutí. Uznání je vyloučeno, jestliže byla dána výlučná pravomoc francouzských soudů.¹⁰⁸ Příslušnost soudu rozhodnutí musí být dána podle rozhodné právní normy o příslušnosti. V mnohém však není jednota. Zčásti se považuje za dostačující, aby byla dána mezinárodní pravomoc podle práva soudu rozhodnutí. U francouzského žalobce nebo žalovaného je dána příslušnost francouzského soudu vždy. Tohoto privilegia, které může bránit v uznání zahraničního rozhodnutí, se lze ovšem výslovně nebo mlčky v řízení u soudu prvního stupně vzdát.

Belgické právo¹⁰⁹ nezná zvláštní ustanovení o příslušnosti. Požaduje pouze, aby soudce státu rozhodnutí nebyl příslušný jenom pouze podle státní příslušnosti žalobce.

V Anglii¹¹⁰ se též rozlišuje podle druhu soudnictví. V případě rozhodnutí in personam, a u rozhodnutí, v nichž jde především o rozhodnutí na zaplacení určité peněžité částky, je příslušnost dána především tehdy, jestliže se žalovaný zdržoval obvykle ve státě rozhodnutí. Stačí však, že žalovaný byl u soudu přítomen. U rozhodnutí in rem musí – aby cizí rozhodnutí mohlo být uznáno – být podle většiny právních úprav zahraniční soud mezinárodně příslušný podle tuzemských zákonů, které se promítají do cizí úpravy.

¹⁰⁴ Srov. § 80 EO Rakouska a § 328 ZPO Německa.

¹⁰⁵ Viz IPRG, čl. 23, 24, Švýcarska.

¹⁰⁶ Viz čl. 1096 lit. c, C.proc.civ. Portugalska.

¹⁰⁷ Viz 797 I. Nr. 1 C.proc.civ.Itálie.

¹⁰⁸ Art. 14 C.civ. a Art. 15 C.civ.

¹⁰⁹ Viz Čl. 570 II.Nr. 3 Code Judiciaire.

¹¹⁰ Cit. dle Martiny I., 285.

Jestliže byl stát rozhodnutí příslušný podle norem akceptovaných ve státě uznání, existuje určitá domněnka, že též ostatní průběh řízení odpovídal rozumným procesním standardům. Podle tuzemského práva pak není v zásadě zkoumáno, zda zahraniční stát byl podle svého vlastního práva příslušný, nýbrž jde výlučně o to, zda byla příslušnost (pravomoc) dána podle tuzemských norem státu uznání. Pravidla ohledně mezinárodní pravomoci k rozhodování mají tak dvojí funkci: nerozhodují jen, kdy soudy určitého státu rozhodují ve věci samé, nýbrž též, podle kterých předpokladů jsou zahraniční rozhodnutí v tuzemsku uznávána. Zda soud státu rozhodnutí použil tuzemskému právu odpovídající normu, je naproti tomu naprosto lhostejné. Jestliže zahraniční soud vycházel z mezinárodní pravomoci, která je státu uznání neznámá, nebo bral v úvahu tzv. exorbitantní mezinárodní pravomoc, pak uznání přichází v úvahu jenom tehdy, jestliže současně není splněna podmínka jiného tuzemského předpisu pro příslušnost. Ukazuje se však problematickým, jestliže stát uznání nezná mezinárodně obvyklé a věcně správné vymezení soudní příslušnosti (pravomoci), nýbrž jestliže využívá sám tzv. exorbitantních příslušností (pravomocí). V prvním případě je uznání cizího rozhodnutí odepřeno jakožto málo přesvědčivé, v druhém případě neserióznost mezinárodně exorbitantní soudní příslušnosti je zesilována uznáním cizího rozhodnutí.

Pro způsobilost rozhodnutí k uznání, je důležité, aby soudy státu rozhodnutí byly mezinárodně příslušné a konkrétní soud byl místně příslušný podle tuzemského práva. Pokud tuzemské právo nezná zvláštní pravidla o mezinárodní příslušnosti, je třeba přiměřeně používat pravidel o příslušnosti místní.

Mezinárodní příslušnost není dána v případech, ve kterých si tuzemský stát nárokuje výlučnou mezinárodní příslušnost, a nebo jestliže by si podle tuzemského práva byl příslušný třetí stát, za předpokladu, že by tento stát nenárokuje výlučnou příslušnost a akceptuje příslušnost státu rozhodnutí.

Podle převládajícího názoru¹¹¹ je mezinárodní příslušnost založena zásadně na procesních navázáních a nikoliv na použití tuzemského věcného práva (tzv. princip souběhu). Jestliže různá navázání odkazují k různým právním řádům, má žalobce volbu státu, ve kterém uplatní svůj nárok. Tuto volbu může řádně orientovat podle procesních a hmotné právních následků. Obdobně nezávisí příslušnost k uznání na tom, které hmotné právo cizí soud použil.

Příslušnost soudu uznání je třeba zásadně přezkoumávat nezávisle na zjištění soudu rozhodnutí. Na příklad pouhé tvrzení příslušnosti, které vedlo k vydání rozsudku pro zmeškání, nezakládá žádnou příslušnost k uznání. Strany mohou v řízení o uznání tvrdit nové skutečnosti a přinášet nové důkazní prostředky k tomu, aby prokázaly příslušnost k uznání.

Rozhodující okamžik pro existenci příslušnosti k uznání respektive odpovídajících navazovacích skutečností je doba podání žaloby v zahraničí. Pozdější odpadnutí skutečností, které zakládají příslušnost, nemá význam s ohledem na důvody, které jsme uvedli.

Podle Bruselské úmluvy, se otázka pravomoci (příslušnosti) nezkoumá¹¹²

¹¹¹ Viz Martiny I., 303, Szászy 123, Riezler 251 an., dále argumenty a rozhodnutí uváděné Martinym I., 304, pozn. 1946.

¹¹² Kropholler, cit 275.

Nezkoumá se ani forma příslušnosti zejména místní příslušnost. To vyplývá z taxativního výpočtu důvodů odmítnutí uznání v člancích 27 a 28. Tuzemský soud jednoho členského státu nemůže odmítnout uznání rozsudku jiného členského státu proto, že v daném případě byl příslušný jiný soud v jeho státě. Zda soud státu rozhodnutí dovedl svoji příslušnost z Bruselské úmluvy a nebo dospěl k tomu podle svého autonomního národního práva, je z hlediska uznání nerozhodné. Nerozhoduje, zda se tak stalo v důsledku nesprávných skutkových zjištění a nebo chybnou aplikací práva. I tehdy, jestliže soud rozhodnutí rozhodoval podle Bruselské úmluvy nebo jestliže při žalobě proti občanu jiného členského státu vycházel z exorbitantní příslušnosti autonomního práva, je podle jasného znění článku 28 a téměř jednomyslného názoru v literatuře jednoznačný důvod k uznání resp. není důvod k odmítnutí uznat cizí rozhodnutí.¹¹³

Jestliže soud státu rozsudku nesprávně použil článku 1 Bruselské úmluvy, je pochybné, zda takovéto rozhodnutí musí přijmout soud státu uznání. Naproti tomu neexistence příslušnosti vede ve smyslu mezinárodního práva veřejného zcela jasně k odmítnutí rozhodnutí.

Je vyloučeno věcně přezkoumávat uznávané rozhodnutí. Tato zásada je zdůrazněna v článku 28 odst. 3. Předpisy o příslušnosti nepatří k ordre public ve smyslu článku 27 odst. 1. , a proto ani při zcela jasných porušeních nesmí být příslušnost prvního soudu, s odvoláním na ordre public přezkoumávána. Zúžení ordre public není však bezděčné a nemůže vyvolávat pochybnosti potud, pokud evropské státy ve svém autonomním právu mají zakotvenou exorbitantní příslušnost, která je používána ve vztahu k občanům nečlenských států úmluvy.

Mnohdy se navrhuje ustanovení článku 27 odst. 3 druhá věta vykládat rozšiřujícím způsobem. Toto ustanovení nemá být používáno, jestliže ve vztahu k osobě s bydlištěm mimo společenství je použita exorbitantní příslušnost. Tím by byla otevřena možnost neuznávání rozhodnutí podle článku 27 odst. 1. Nejlepší řešení by proto spočívalo ve vyloučení exorbitantní příslušnosti z právních řádů smluvních států.

V článku 28 odst. 1 jsou taxativně vypočteny výjimky ze zákazů přezkoumávání mezinárodní pravomoce. Další výjimku obsahuje přechodné ustanovení článku 54 odst. 2. Protože jde o výjimky taxativní, neplatí ve výjimečném případě protokol I. nebo rozhodnutí o výživném, která jsou vydávána ve spojitosti s řízením ve statusových věcech. Nejde dále o výjimku, jestliže soud státu rozhodnutí přehlédl rozhodčí úmluvu a nebo přehlédl dohodu stran o soudní příslušnosti (prorogaci).

Výjimky ve prospěch předpisů o příslušnosti třetího, čtvrtého a pátého oddílu úmluvy jsou odůvodněny ve zprávě Jenarda^{113a} tím, že tyto příslušnosti v právních řádech šesti původních členů Evropského společenství náleží buďto ke kogentním předpisům nebo dokonce představují veřejný pořádek. Přesto však existují pochybnosti ohledně oprávněnosti této výjimky ve prospěch zájmů pojišťoven a spotřebitelů. Ve svých důsledcích tato výjimka, která se týká těchto dvou skupin věcí, nepůsobí přesvědčivě. Odepření uznání se může opírat o to, že soud rozhodnutí pochybil při určení místní příslušnosti. Úmluva se však vztahuje k mezinárodnímu právnímu styku

¹¹³ Kropholler, 231, 275.

^{113a} Jenard, 27.

a chce uvolnit volný pohyb rozhodnutí a nikoliv naopak budovat překážky uznání prostřednictvím národního práva.¹¹⁴

V důsledku zvláštního významu výlučných příslušností, u nichž jsou často dotčeny veřejné zájmy, musí soud uznání přezkoumávat, zda soudce při vydávání rozhodnutí přihlížel k článku 16 úmluvy. Tento předpis, který zakotvuje mezinárodní příslušnost, tak činí pouze pro soudy členských států a nikoliv států nečlenských. Soudce ve státě uznání se musí zcela jednoznačně postavit za výlučnou pravomoc soudu svého státu a nebo jiného členského státu zakotvenou v článku 16. Naproti tomu by bylo již nepřipustně rozšiřujícím výkladem článku 28 odst. 1, jestliže by se podle tohoto předpisu přezkoumávalo též zrcadlové použití článku 16 s ohledem na akceptování výlučné pravomoci ve třetím státě. S ohledem na jednoznačnost a přímočarost použití článku 16 je při jeho neaplikaci vyloučeno zásadně uznat rozhodnutí nečlenského státu. V rámci výlučné pravomoci stran (společností a vůbec právnických osob) podle článku 16 č. 2 může vzniknout konflikt proto, že sídlo či bydliště se určuje jinak ve státě rozhodnutí podle článku 53 a odlišně se určuje tato skutečnost ve státě uznání. Jestliže se skutečné sídlo na straně jedné a „právní“ sídlo na straně druhé liší, rozhoduje místo skutečného sídla. Proti tomu se ovšem namítá, že porušení článku 16 č. 2 není dáno, protože soudce státu prvního souhlasil s mezinárodní pravomocí na základě svého odlišného pojetí sídla podle článku 53. Konflikt může být podle článku 21 a v něm zakotvené zásadě priority řešen též v tom smyslu, že se prosadí nejprve vydané rozhodnutí, a druhý stát je musí uznat i vzdor vlastní mezinárodní pravomoci.

Úprava pravomoci ve statusových zejména manželských věcech

V manželských věcech existují zvláštní přístupy a tomu odpovídající též speciální úpravy pravomoci. Vychází se při tom z pobytu či domicilu a též mnohdy státního občanství účastníků. Je obecně rozšířenou tendencí zakotvit výlučnou pravomoc pro tuzemské soudy, která pak brání do značné míry uznávání zahraničních rozhodnutí. Tato tendence však již dnes doznala značného zeslabení a nelze ji považovat za obecně převládající.

Tak v např. Rakousku¹¹⁵ byla již do značné míry výlučná pravomoc rakouských soudů pro rozvod tuzemských občanů překonána. Podle současné úpravy je rozhodující zrcadlové rozšíření mezinárodní pravomoci soudu rozhodnutí. To je dáno tehdy, jestliže alespoň jeden z manželů byl občanem státu rozhodnutí nebo žalovaný měl obvyklý pobyt v tomto státě.

Švýcarsko¹¹⁶ požaduje též v manželských věcech mezinárodní pravomoc soudu prvního stupně. Zahraniční rozhodnutí ve věcech rozvodu manželství či rozluky se uznávají tehdy, jestliže ve státě bydliště nebo obvyklého pobytu anebo v domovském státě jednoho z manželů bylo dosaženo rozhodnutí či takové rozhodnutí bylo uznáno v jednom z těchto států. Nicméně rozhodnutí o rozvodu, které bylo vydáno ve státě, ke kterému přísluší jenom žalobce, není jednoznačné. Naopak je požadováno, aby v okamžiku podání žaloby měl přinejmenším jeden z manželů bydliště nebo trvalý pobyt v tomto státě a žalovaný je neměl ve Švýcarsku.

¹¹⁴ Jenard, zpráva k čl. 28.

¹¹⁵ Cit Martiny I., 329.

¹¹⁶ viz čl. 65 IPRG a k tomu Volken P., in IPRG - Kommentar, 489 an.

Ve Francii¹¹⁷ postačí příslušnost společného domovského státu manželů k tomu, aby rozhodnutí bylo uznáno. I ve Francii se totiž prosazuje myšlenka, že národní soudce je „přirozeným soudcem“ manželů.

Holandský zákon¹¹⁸ o kolisní úpravě rozvodu z roku 1981 požaduje sice zásadně nepřímou příslušnost soudu prvního státu, nicméně tuto příslušnost jasně nevymezuje. Nemá v úmyslu, aby soudce státu uznání se nechal vést pravidly vlastní přímé příslušnosti, nýbrž aby se orientoval podle mezinárodního standardu, podle zásady favor divortii a článku 2 Haagské úmluvy o uznání rozvodů a zrušení manželského soužití z roku 1970.

Švédské právo¹¹⁹ je velmi velkorysé. Vychází totiž z příslušnosti podle práva státu rozhodnutí a spokojuje se s určitým rozumným vztahem ke státu rozhodnutí, i když tento vztah je dán na základě jiných důvodů.

Naproti tomu Norsko¹²⁰ vyžaduje bydliště a nebo státní příslušnost jednoho z manželů v státu rozhodnutí; uznává však rozhodnutí třetích států, a to bez těchto požadavků.

V Anglii¹²¹ vychází judikatura z „real and substantial connection“, kterýžto znak je třeba splnit pro posouzení příslušnosti zahraničního soudu.

V USA¹²² platí mezi jednotlivými státy Uniform Divorce Recognition Act, který vychází z domicilu stran jakožto základu příslušnosti soudu. Jinak však je pro uznání zpravidla požadováno, aby přinejmenším jedna strana byla domicilována ve státu rozhodnutí.

Základy pojmu mezinárodní pravomoc (příslušnost)

Soudní pravomoc je oprávnění soudů svěřené mu zákonem rozhodovat a provádět řízení jako orgán určitého státu.¹²³

Předpokládá určité vymezení vůči pravomoci jiných státních orgánů a též vůči pravomoci orgánů cizích států.¹²⁴ Ve druhém případě mluvíme o mezinárodní soudní pravomoci (příslušnosti).¹²⁵

Dále je třeba rozlišovat přímou a nepřímou pravomoc. Příslušnost tuzemských soudů rozhodovat o právních vztazích s cizím prvkem se označuje jako přímá rozhodovací pravomoc. Jde o mezinárodní pravomoc v nalézacím řízení. Naproti tomu v případě uznání zahraničních aktů se jedná o nepřímou pravomoc neboli také o pravomoc k uznání. Jde tedy v zásadě o dodatečné přezkoumávání mezinárodní pravomoci zahraničních soudů. Rozdíl mezi oběma kategoriemi je patrný. Každý stát může bezprostředně určovat pouze pravomoc svých soudů a jiných orgánů a nikoliv pravomoc zahraničních institucí. Právní normy upravující nepřímou pravomoc se orientují proto jenom na tuzemského soudce respektive správního úředníka. Rozhodují, zda je třeba

¹¹⁷ Viz Basedow J., Die Anerkennung von Auslandscheidungen, Frankfurt 1980, 18.

¹¹⁸ Viz Basedow, op. cit. v předchozí poznámce 20.

¹¹⁹ Martiny I., 328.

¹²⁰ Viz předchozí pozn.

¹²¹ Viz Basedow, op. cit. v pozn. č. 36

¹²² Srov. Martiny I., 340.

¹²³ Cit. Steiner, Štajgr, 242.

¹²⁴ Viz Kučera 2., Mezinárodní právo soukromé, Praha 1980, 284, Kučera, Tichý I., 285.

¹²⁵ Srov. Kučera, Tichý I., 221 an.

ba cizí stát nebo vůbec cizinu považovat za příslušné. Zahraniční soud nepochybně aplikuje svoje vlastní právo. Stát uznání může pravomoc ciziny reflektovat zprostředkovaně v rámci a na základě předpokladů uznání. Proto se také mluví o zprostředkované pravomoci soudu státu rozhodnutí.¹²⁶

Důvod a účel zkoumání pravomoci

Nepřímou pravomoc (příslušnost) určuje zákonodárce podle přiměřené dělby úkolů soudnictví mezi jednotlivými státy¹²⁷.

Uznání tedy závisí na právních normách ve státu uznání. Jestliže soud státu uznání má nepřímou příslušnost, je dán základní předpoklad uznání rozhodnutí. Přezkoumávání příslušnosti je otázkou, do které se projektují všechny zájmy a hlediska, která hrají roli při uznání cizích rozhodnutí. Přezkoumání má dvě roviny, pozitivní a negativní. V současné době směřuje přezkoumávání k otázce, zda sporný případ byl přikázán tuzemskému soudu bez výjimky a výlučně, takže pro činnost zahraničních soudů by nezůstal žádný prostor. Z toho se podává, že otázka zájmů přímé a nepřímé pravomoci není úplně totožná. Uznání cizího aktu znamená, že je prolomen monopol soudní ochrany, který si stát uznání nárokuje pro svoje území, a to ve prospěch uskutečňování cizí soudní moci. Vlastní oblast soudnictví zabezpečuje stát uznání v své řadě výlučnou mezinárodní pravomocí. Stanovení výlučné pravomoci má zajistit, že určité právní poměry nebo nároky mezi stranami budou rozhodovány pouze jeho soudy. Výlučnost však nemůže být odůvodněna pouze ochranou stran a přístupem k soudu. Účel zkoumání příslušnosti je dán ochranou (nepřímých) státních zájmů. Tyto veřejné zájmy zajišťují dodržování určitých společenských, obchodních a sociálněpolitických zásad, na kterých je postaven tuzemský právní řád, a které by měly být tuzemskými soudy prosazovány. Samozřejmě, že každou výlučnou pravomoc nelze tímto způsobem odůvodnit. Výlučnost ve věcech manželských slouží v své řadě ochraně účastníka, který má obvyklý pobyt v tuzemsku. Výjimkou je případ, dohody stran ohledně výlučné mezinárodní příslušnosti.¹²⁸

Konstrukce nepřímé příslušnosti jako promítání vlastní právní normy o příslušnosti

Z právních norem pro přímou příslušnost se odvozuje nepřímá příslušnost. Základní myšlenkou zrcadlového použití je stále totéž spojení či svazek právního vztahu s příslušným fórem, které má spor rozhodnout. Protože však rozhodující kritéria pro přímou a nepřímou příslušnost státu uznání by se měla krýt, může být tato skutečnost pojímána jako interní reciprocita¹²⁹

Princip promítání vlastní soudní pravomoci (zrcadlový princip) je však napadnutelný, když měří přímou i nepřímou příslušnost stejným metrem, totiž metrem vlastním. Nemůže totiž vypovídat o tom, která navázání jsou obsahově nejvhodnější. Přes kritiku tohoto principu je nicméně nesporné, že doposud ovládá pozitivní právo. Ve skutečnosti obsahuje celou řadu výhod. K nim patří kromě jiného, že zákonodárce ne-

¹²⁶ Martiny I., 383.

¹²⁷ Martiny I., 292.

¹²⁸ Srov. Matscher, Zur Theorie der Anerkennung, viz v pozn. zhora 270.

¹²⁹ Srov. Neuhaus, 322.

dubluje příslušnost, nýbrž věc upraví pouze jednou a počítá již s odpovídajícím používáním předpisů na cizinu.

Odkaz příslušnosti

O odkazu příslušnosti mluvíme tehdy, jestliže jeden stát považuje soudy druhého státu za mezinárodně příslušné¹³⁰.

Tento stát ale naopak považuje za příslušné soudy třetího státu. V takovém případě můžeme mluvit o dalším odkazu. V právu uznání se stává tento institut praktickým, jestliže předpisy státu uznání o nepřímé příslušnosti považují stát rozhodnutí za nepřislušný a místo toho prohlašují za příslušný třetí stát, avšak normy třetího státu o nepřímé příslušnosti přiznávají mezinárodní pravomoc státu rozhodnutí. K dalšímu odkazu tedy dochází, jestliže předpisy o příslušnosti třetích států nakonec odkazují na stát rozhodnutí.

Výlučná mezinárodní příslušnost

Jak známo, podle většiny právních řádů je uznání cizího rozhodnutí vyloučeno tehdy, jestliže soudy státu rozhodnutí podle tuzemského práva nebyly příslušné. Dále se nepřihlíží k těm rozsudkům, pro které existuje v tuzemsku výlučná mezinárodní pravomoc. Jestliže si tuzemsko nárokuje výlučnou příslušnost svých soudů za současného vyloučení soudů jiných států, provádí se ohraničení příslušnosti jednostranným ustanovením. Ve vztahu k cizině je čistě negativní.¹³¹

Jestliže tuzemské předpisy stanoví výlučnou příslušnost třetího státu, zatímco stát rozhodnutí v dané věci pravomoc nemá, nebude rozhodnutí soudu tohoto státu uznáno. Bez významu v této souvislosti je, zda třetí stát nárokuje ze své strany výlučnou příslušnost. Stát rozhodnutí je i tehdy nepřislušný, jestliže třetí stát nenárokuje výlučnou příslušnost. Důvodem pro odepření uznání cizího rozhodnutí je pouze úprava uznání rozhodnutí ve státě uznání. Soulad s právem třetího státu lze považovat za pouhý vedlejší efekt. Stát uznání není povinen chránit oblast pravomoci třetího státu, která není upravena smlouvou mezinárodního práva veřejného. Respektování výlučné příslušnosti třetího státu vyplývá pouze z tuzemských předpisů. Výlučná příslušnost nechrání totiž jenom tuzemskou jurisdikci, nýbrž vymezuje hranice pravomoci mezi dvěma jinými státy.

Pozitivní příslušnost soudu rozhodnutí

Pro uznání nepostačuje, že uznání nebrání (negativně vyjádřeno) výlučnou tuzemskou příslušnost. Je žádoucí, aby (pozitivně) soudy státu rozhodnutí byly příslušné¹³².

Pozitivní pravomoc vychází podle zcela jednoznačného mínění jak v nauce, tak v judikatuře především z promítání tuzemských předpisů o příslušnosti (pravomoci) na poměry ve státu rozhodnutí. Vychází se z toho, že daný skutkový stav vykazuje stejné vztahy jak ke státu rozhodnutí, tak ke státu uznání. Právní normy ohledně mezinárodní příslušnosti jsou pojmány všestranně¹³³.

¹³⁰ Viz Martiny I., 298.

¹³¹ Srov. Basedow, 67.

¹³² Viz Kropholler, 242.

¹³³ Viz Kropholler, 245.

Nouzová příslušnost

Jestliže tuzemským soudům vzdor jejich neexistující řádné příslušnosti je vymezena určitá mezinárodní příslušnost nouzová, pak pro tento případ platí přiměřeně to, co platí pro nepřímou příslušnost zahraničních soudů. Důvodem nouzové mezinárodní příslušnosti je stav, kdy zahraniční soudy z tuzemského hlediska by nebyly příslušné, přesto však je žádoucí, aby ve věci rozhodly. Jinak totiž hrozí odpírání spravedlnosti¹³⁴

Nouzová příslušnost je žádoucí zejména tam, kde by hrozil negativní kompetenční konflikt, např. tím, že soud rozhodnutí by zrušil určitý právní poměr ve statusové věci a podle všech ostatních předpisů o příslušnosti by nebyl k uznání příslušný vůbec žádný soud. Nepochybně velmi problematická bude tato nouzová příslušnost s ohledem na předchozí neuznání cizího rozhodnutí. Stát se tedy cítí konfrontován rozhodnutím ve věci, které může kolidovat s vlastním rozhodnutím. Jestliže by se v těchto věcech aplikoval zase zrcadlový princip a přiznávala by se cizině nouzová příslušnost, pak by zřejmě předchozí tuzemské rozhodnutí mělo přednost před zahraničním, a to podle obecných pravidel.

Obecná příslušnost a zvláštní příslušnost

Většina států upravuje mezinárodní pravomoc podle vnitřní věcné či místní příslušnosti. Obvykle se rozeznávají dva druhy kategorií, a to obecná příslušnost podle obecného soudu a příslušnost zvláštní, která se váže na určité druhy věcí¹³⁵.

Např. podle ZMPS se týká zvláštní příslušnost trvalého pobytu, povahy majetku či předmětu sporu. Lze stanovit sudiště pro smluvněprávní poměry, pro nedovolené jednání a jednání z nekalé soutěže, pro dopravní právo, sudiště pro nároky ze společenského práva, sudiště pro nároky z práva výživného, pro nemovitosti dědického práva a sudiště pro právo šekové a směnečné. Existují však též sudiště zvláštní povahy, která sledují zejména procesní souvislosti. Je to např. sudiště pro protižalobu nebo sudiště pro vedlejšího účastníka.

V této souvislosti je třeba rozlišovat dvě věci, a to pravomoc a existenci skutečnosti, které tuto pravomoc popř. zakládají. Protože však uvedené normy se mohou v čase měnit, je třeba především zodpovědět otázku, podle kterých tuzemských předpisů mezinárodní příslušnosti je třeba postupovat. Podle většinového mínění^{135a} je třeba používat ty právní předpisy, které existují v době vydání zahraničního rozhodnutí. Jednou daná nepřímá příslušnost při změně právní úpravy trvá. Tento postup je diktován především respektováním zahraničních rozhodnutí a ochranou zájmů stran. Naproti tomu tuzemský zákonodárce může dodatečně pro uznání zahraničních rozhodnutí zmírnit podmínky a určitou příslušnost uznat.

Přezkoumávání nepřímé příslušnosti

Na rozdíl od Bruselské a Luganské úmluvy vyžadují autonomní úpravy a bilaterální úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodnutí přezkoumávání mezinárodní příslušnosti soudu státu rozhodnutí. Zásadně se přezkoumává pouze meziná-

¹³⁴ Srov. Martiny I., 305.

¹³⁵ Srov. Martiny I., 306.

^{135a} Srov. Martiny I., 309.

rodní pravomoc soudu státu rozhodnutí. Přezkoumávání konkrétní příslušnosti podle práva státu rozhodnutí je však nutné především tehdy, jestliže porušení norem o místní, věcné a nebo přímé mezinárodní příslušnosti má za následek neuznatelnost rozhodnutí.

Rozsah přezkumné činnosti soudu státu uznání se řídí právem státu soudu (*lex fori*). Podle převládající praxe přezkoumávají soudy¹³⁶ mezinárodní příslušnost soudu státu rozhodnutí z úřední povinnosti. To platí nejenom pro negativní zkoumání, tedy zda byla porušena výlučná příslušnost tuzemského soudu, nýbrž i z hlediska pozitivního, tj. zda z hlediska tuzemského práva nebyla dána příslušnost zahraničního soudu.

Mezinárodní příslušnost soudu rozhodnutí je třeba přezkoumávat (při zjišování) skutečností, které zakládají příslušnost a současně jsou důvodem nároku či žaloby. Tak např. může soud opírat svoji příslušnost v řízení o náhradu škody o skutečnost, že žalovaný se dopustil v zahraničí nedovoleného jednání. Jestliže žalovaný popírá svoji účast na způsobené škodě, nelze v rámci přezkoumávání příslušnosti znovu otevřít celé řízení a provést tak revizi celého procesu (*revision au fond*). Mezinárodní příslušnost soudu státu rozhodnutí nemůže neexistovat proto, že nebyl spáchán delikt a tedy nebyla dána místní příslušnost soudu. Na druhé straně může princip autonomního práva stanovit, že v takovýchto případech tvrzení žalobce postačují k odůvodnění příslušnosti, ale takováto tvrzení nelze rozšiřovat na nepřímou příslušnost. Nepostačuje, že žalobce pouze tvrdí určitý vztah k státu rozhodnutí. Takovýto vztah musí skutečně existovat. Proces v řízeních o náhradu škody tedy zpravidla záleží na tom, zda se žalovaný zdržoval ve státu nehody.

Z hlediska rozsahu přezkoumávání příslušnosti se diferencuje mezi zjišťováním výlučné a nevýlučné příslušnosti. Tuzemský soudce je v převážném počtu případů povinen z úřední povinnosti přezkoumávat tuzemskou výlučnou příslušnost, nikoliv však nevýlučnou zahraniční příslušnost.

Mezinárodní příslušnost spočívá obecně na skutkových zjištěních ohledně důvodu příslušnosti. Jejich význam je relativní. Soud rozhodnutí zkoumá příslušnost podle svého práva, soud státu uznání opět podle svého vlastního práva. Šetření soudu státu uznání je proto v zásadě nezávislé na zjištěních učiněných soudem rozhodnutí ohledně jeho příslušnosti. V určitém počtu případů nejsou tuzemské soudy v uznávacím a vykonávacím řízení vázány zjištěním soudů rozhodnutí ohledně skutečností zakládajících nebo vylučujících příslušnost. Zjištění skutečností je přenecháno zásadě pojednací: rozhodující skutečnosti musí tvrdit a dokazovat účastníci řízení¹³⁷

Příslušnost soudu státu rozhodování – nutný předpoklad uznání

Význam příslušnosti spočívá na myšlence právní jistoty a stability právních poměrů. V této souvislosti lze připomenout dobře známý problém ráje rozvodů, který znamená neúměrně liberální posuzování otázky ukončení manželských svazků a v oblasti procesního práva umožňuje neúměrně snadné řízení. To je pro většinu stá-

¹³⁶ Viz Martiny I., 314 a tam citovanou literaturu.

¹³⁷ Srov. k tomu platné znění § 120 našeho o.s.ř., které ve svém vývoji zdůraznilo jasný trend k prosazení pojednací zásady.

tů neúnosný přístup. Z tohoto důvodu se obtížně vzdávají kontroly výkonu cizí státní moci prostřednictvím soudní příslušnosti. Jestliže bychom se vzdali veškeré kontroly nad otázkou příslušnosti, znamenalo by to, že by pro řešení neúnosných situací zůstal jediný ventil spočívající ve veřejném pořádku, který ovšem ve své podstatě směřuje pouze k zamezení či předcházení nejvýznamnějším zneužitím práva. Je zřejmé, že odstranění přezkoumávání příslušnosti je možné jenom tehdy, jestliže (mezinárodní smlouvou) je sjednocena přímá příslušnost. Tímto směrem se v Evropě ubírá vývoj, představovaný Bruselskou úmluvou a Luganskou úmluvou ve formě tzv. convention double.

Jestliže existují zásadní důvody pro setrvání na požadavku příslušnosti soudu státu rozhodnutí, klade se otázka, jak má být tento požadavek formulován. Konkrétně jde i o to, zda a do jaké míry se má dále udržovat princip zrcadlového dodržování příslušnosti soudu státu uznání. V zásadě lze na tuto otázku odpovědět pozitivně. Převažující mínění ve většině států se však i nadále vyslovuje pro další zachování tohoto principu¹³⁸

Též moderní právní úpravy vycházejí z odmítnutí uznání, jestliže by nebyla dána mezinárodní příslušnost zahraničních soudů ve smyslu představ o mezinárodní příslušnosti soudů tuzemských. Ukazuje se ovšem, že princip zrcadlového stanovení soudní příslušnosti není nedotknutelné dogma. Souběžnost přímé a nepřímé příslušnosti je možno porušit tam, kde existuje rozumná potřeba. Haagské úmluvy ukazují, že v tomto ohledu existují stále značné možnosti.

Z hlediska právní techniky existují dvě možnosti zajištění nepřímé příslušnosti. Jedna možnost spočívá v tom, vypočítat jednotlivé druhy pravomoci, druhá možnost se spokojuje s tím, stanovit základ vlastní příslušnosti.

Jestliže se přikloníme k prvnímu řešení, je třeba vybrat určitá kritéria pro negativní vymezení příslušnosti, tedy pro „nepříslušnost“. Nejenom haagská konference mezinárodního práva při koncipování haagských úmluv, ale i švýcarský zákonodárce používá stejnou metodu. Tento přístup má výhodu v přehlednosti.

Druhý způsob spočívá v tom, že se státu rozhodnutí přiznává mezinárodní příslušnost, jestliže podle práva státu uznání takovýto způsob nelze výslovně vyloučit. Úprava státu uznání se omezuje na stanovení vlastní výlučné příslušnosti. Takovýto systém určité negativní listiny, která se neomezuje na negativní zkoumání příslušnosti, ale týká se pozitivního vymezení příslušnosti, je vlastní několika bilaterálním smlouvám. Takováto úprava je smysluplná, jestliže úprava příslušnosti obou smluvních států je v principu shodná. Autonomní úprava vycházející z tohoto pojetí by ve svých důsledcích znamenala vzdání se možnosti přezkoumávání zahraniční mezinárodní příslušnosti značného rozsahu.

2.4. NEPRAVIDELNOSTI ŘÍZENÍ

2.4.1 ÚČEL A DŮVOD OCHRANY ZÁJMU DRUHÉ STRANY JAKO POŽADAVEK UZNÁNÍ

Základem této překážky uznání je ochrana druhé strany, tedy toho, kdo v nalézacím řízení podlehl, resp. nežádá uznání¹³⁹. Účelem je maxima audiatu et altera

¹³⁸ Srov. Martiny I., 364.

¹³⁹ Ve sporných řízeních se ochrana vztahuje na žalovaného. Ten je v tomto smyslu „druhou stranou“.

pars. Uznána by měla být jenom taková rozhodnutí, která byla vydána po řízení, o jehož zahájení měla druhá strana informaci a v němž se mohla bránit. Nepochybně se význam tohoto předpokladu uznání soustřeďuje i na oblast rozhodnutí pro zmeškání, která by jinak podle většiny úprav měla být uznána jako jiná rozhodnutí v kontradiktorním řízení. Některé právní řády však neuznávají tento typ rozhodnutí vůbec a nebo je podrobují věcnému přezkoumání.¹⁴⁰

Ochrana před základními nedostatky respektive nepravidelnostmi v řízení se může překrývat s ochranou, kterou sleduje veřejný pořádek. Zvláště závažné procesní nedostatky totiž mohou být považovány za porušení veřejného pořádku. V tomto ohledu znamená rozebírání požadavek zvláštní výhradu veřejného pořádku jenom v určitém slova smyslu. To proto, že ochrana proti nepravidelnostem řízení v zásadě slouží k ochraně pouze jedné strany a za určitých předpokladů se lze této ochrany vzdát, a nedostatky, na něž tato ochrana cílí, zhojit.

2.4.2. PŘEHLED NÁRODNÍCH ÚPRAV A PŘÍSTUPŮ

Téměř ve všech úpravách uznání cizích rozhodnutí, autonomních či smluvních nacházíme nepravidelnosti řízení jako důvod odepření uznání.

Podle německého práva¹⁴¹ musí být druhá strana řádně a včas o úkonu soudu, kterým je zahájeno řízení, vyrozuměna. Otázka formy vyrozumění tj. , zda má jít o doručení do vlastních rukou nebo o náhradní doručení a nebo o fiktivní doručení je velmi sporná. Kde leží hranice mezi těmito druhy doručení, je stále předmětem diskuse. Nedostatky v doručení jsou však zhojeny, jestliže se žalovaný podrobí bezvýhradně řízení.

Ve Švýcarsku¹⁴² je otázka řádného předvolání součástí procesního veřejného pořádku.

Podle francouzského práva¹⁴³ přezkoumává soud zákonnost zahraničního řízení. Je přezkoumáváno respektování procesních předpisů státu rozhodnutí, stejně jako sloučitelnost tohoto postupu se zásadními principy francouzského procesního práva. Důvodem odepření uznání může být zejména porušení práva na řádné slyšení včetně práv řádně se hájit (*droits de la défense*). Zásada *audiatur et altera pars* je porušena tehdy, jestliže žalovaný nebyl o řízení uvědoměn vůbec nebo mu nebyla ponechána přiměřená lhůta k tomu, aby se podrobil řízení, nebo mu bylo zabráněno, aby se mohl určitým způsobem bránit.

V Belgii¹⁴⁴ je obdobná situace jako ve Francii. Navíc existuje důvod pro neuznání rozhodnutí pro zmeškání v případě, že se žalovaný nemohl řádně bránit.

Podle italského práva¹⁴⁵ se požaduje, aby předvolání bylo doručeno podle práva místa, kde se řízení koná a podle tohoto práva byla žalovanému též poskytnuta přiměřená lhůta.

¹⁴⁰ Martiny I., 374.

¹⁴¹ Srov. § 328 odst. 1, č. 2 ZPO.

¹⁴² Guldener, 192, srov. čl. 27 odst. 2, viz k tomutož IPRG Kommentar, str. 287.

¹⁴³ Srov. Cass 4.10.1967, Rev. crit. 57, 1968, pozn. Lagard a další.

¹⁴⁴ Čit. Art. 570 II., č. 2 Cj.

¹⁴⁵ Čl. 798, I. Nr. 2 C. proc. civ.

Podle portugalského práva¹⁴⁶ nelze uznat rozhodnutí vydané v řízení, v jehož průběhu žalovaný nebyl řádně předvolán, ledaže se jedná o případ, kdy podle portugalského práva se i žalovanému oznamuje zahájení řízení veřejnou vyhláškou.

V Anglii¹⁴⁷ předpokládá uznání rozhodnutí pro zmeškání včasné předvolání žalovaného, který se mohl bránit.

V USA¹⁴⁸ soud uznání přezkoumává řádné předvolání podle práva státu rozhodnutí. Rozhodnutí pro zmeškání jsou sice uznávána, přesto však žalovaný musí obdržet včas tzv. proper notice. Důvodem pro odepření uznání je případ, kdy žalovaný se nedozvěděl o zahájení řízení vůbec a nebo se o tom mohl dozvědět jenom veřejnou vyhláškou.

2.4.3. ÚPRAVA BRUSELSKÉ ÚMLUVY A LUGANSKÉ ÚMLUVY

Obě úmluvy v článku 24 stanoví důvod neuznání rozhodnutí, spočívající v tom, že žalovanému, který se nepodrobil řízení, nebyla řádně a včas doručena písemnost, kterou bylo řízení zahájeno, takže se nemohl bránit (viz bod č. 2 článku 27). Důvod odmítnutí uznání se týká v prvé řadě rozsudku pro zmeškání. Tím se toto ustanovení nijak nevymyká z běžného obrazu mnoha jiných tuzemských i smluvních úprav. Předpis má za účel ochranu práv žalovaného. Toto ustanovení doplňuje článek 20 č. 2, který předepisuje soudci státu rozhodnutí vést řízení tak, aby se žalovanému dostalo řádného slyšení. Jestliže by právo státu rozhodnutí nemohlo zajistit, aby žalovaný se mohl řádně bránit, má toto ustanovení zabránit uznání takového rozhodnutí.

Toto ustanovení nerozlišuje podle bydliště žalovaného v některém ze smluvních států, a uplatní se i tehdy, jestliže žalovaný má sídlo ve státě soudu rozhodnutí, a vyrozumění o zahájení řízení je záležitostí doručení v tuzemsku. Zkoumání příslušných okolností se děje vždy, jestliže rozhodnutí jednoho smluvního státu má být uznáno nebo vykonáno ve druhém smluvním státu. Tento předpis se však nepoužije u takových soudních rozhodnutích, která podle tuzemského práva jednoho ze smluvních států bývají vydávána v nepřítomnosti druhé strany a která mají být vykonána též bez doručení povinnému, jako tomu je v předběžném řízení o vydání arestu nebo předběžného opatření. Tato řízení představují výjimku z řádného procesu, neboť zájem na rychlé předběžné ochraně v těchto výjimečných případech převažuje nad zachováním všech procesních zásad. Tento typ rozhodnutí je v důsledku svého zvláštního charakteru vyňat z celé třetí části smlouvy.

Podle mnohostranných úmluv znamená podrobení se řízení totéž, co podle Haagské konvence o doručování. Nicméně tento pojem je třeba vykládat autonomně. S ohledem na účel uznání, je třeba za podrobení se řízení považovat každý projev vůle, z něhož je zřejmé, že žalovaný nabyt vědomost o písemnosti zahajující řízení, ledaže se jeho podání omezuje na to, aby protestoval proti dalšímu průběhu řízení, protože doručení neproběhlo řádně nebo bylo doručeno pozdě. Písemností, kterou je zahájováno řízení, je listina podle práva státu rozhodnutí, prostřednictvím jejíhož doručení

¹⁴⁶ Srov. Art. 1096 lit. e. C.proc.civ.

¹⁴⁷ Srov. 41 a Judgement Reciprocal Enforcement Act, 1933.

¹⁴⁸ Srov. Royal Bank v. Trentham Corp. 491, F Supp 404, 409 (S.D.Texas 1990), cit dle Martiny I., 372, pozn 2383.

ni se žalovaný poprvé dozvěděl o řízení. Je to žaloba a nebo, jako tomu je v románských právních řádech, výzva podrobit se řízení. Postačí i tzv. upomínací usnesení¹⁴⁹.

Naproti tomu však písemnosti, které jsou zasílány v průběhu řízení¹⁵⁰, nemají tuto relevanci, neboť neinformují druhou stranu o zahájení řízení. Tak lze např. vykládat rozšíření žaloby. Tuto vlastnost a hodnotu nemá ani rozsudek pro zmeškání.

„Řádné a včasné doručení“ je další klíčové spojení představující záruku ochrany žalovaného.

Řádné doručení znamená, že písemnost byla doručena podle právních předpisů státu rozhodnutí¹⁵¹.

Podle Haagských úmluv o doručování lze za řádné doručení považovat i fiktivní doručení, tj. doručení úřední vyhláškou nebo tzv. remise au parquet v románských zemích, jestliže mezi dotčenými státy takovýto způsob není výslovně ve formě úmluvy vyloučen.

Zhojení nedostatku doručení není stejně jako doručení samotné ani v Bruselské, ani v Luganské úmluvě upraveno. Odpověď na tuto otázku je přenechána právu státu rozsudku. Naproti tomu je nerozhodné, zda zákony státu uznání či rozhodnutí připouštějí nějaké zhojení těchto nedostatků. Otázku včasnosti je třeba hodnotit na základě okolností konkrétního případu. Tak např. německému žalovanému zřejmě nebude stačit, jestliže má učinit rozhodný procesní úkon ve lhůtě kratší než 14 dnů. Úmluva sama nevyžaduje důkaz o tom, zda se žalovaný skutečně dozvěděl o zahájení řízení. Rozhodná doba počíná řádným doručením v bydlišti žalovaného a nebo na jiném místě. Zpravidla totiž může žalovaný od tohoto okamžiku podniknout opatření na svoji obranu. Soudce státu uznání je povinen ovšem v jednotlivém případě zkoumat, zda neexistovaly tak výjimečné okolnosti, že doručení, ačkoliv se uskutečnilo řádně, nepostačuje k obraně žalovaného.

2.4.4. VADNÉ DORUČENÍ A ZHOJENÍ NEDOSTATKŮ

Je třeba zdůraznit, že úprava obsažená v Bruselské a Luganské úmluvě vystihuje trend vývoje tohoto předpokladu uznání v Evropě. Mnohé autonomní právní řády přijaly obdobná řešení jako např. novela § 328 německého občanského soudního řádu. Přesto jsou některé odchylky zcela zřejmé.

Je nepochybné, že řádné doručení neznamená osobní doručení, a že lze doručovat i prostřednictvím úřední listiny. Jestliže se však žalovaný nepodrobil řízení, tento způsob doručení ve většině právních řádů nepostačuje. O tom svědčí celá řada také dvoustranných úmluv, které byly uzavřeny mezi jednotlivými západoevropskými státy. Řádné doručení znamená, že rozhodná písemnost musí být podle některých právních řádů přeložena z úředního jazyka soudu do mateřského jazyka žalovaného. O tom však rozhoduje národní právo státu rozhodnutí. Podle zmíněné Haagské konvence je zapotřebí zpravidla překladu do úředního jazyka dožádaného státu doručení pokud příjemce nepřevzme cizí listinu dobrovolně bez překladu.

¹⁴⁹ V německé terminologii „Mahnbescheid“.

¹⁵⁰ Srov. Kropholler, 285.

¹⁵¹ Srov. Kropholler, 285-286.

Podle článku 4 odst. 2 protokolu k Bruselské úmluvě z roku 1968 však není takový překlad zapotřebí¹⁵².

Podle převažující většiny právních řádů¹⁵³ chrání tento důvod žalovaného. Proto tato překážka uznání není zkoumána soudem z úřední povinnosti, nýbrž pouze k výslovné žádosti žalovaného. Žalovaný se může své ochrany vzdát. Zpravidla tak činí tím, že požádá o uznání cizího rozhodnutí.

Na rozdíl od Bruselské úmluvy poskytují autonomní úpravy relativně široký prostor k zhojení nedostatků doručení. Např. za důvod zhojení se považuje existence skutečnosti, že žalovaný rozhodnou písemnost skutečně obdržel.

Tato překážka uznání je účinná jedině v případech, jestliže se žalovaný řízení ve státě rozhodnutí nepodrobil. O tom, zda se žalovaný podrobil či nepodrobil řízení rozhoduje právo státu uznání. Právo státu rozhodnutí nepřichází v této souvislosti v úvahu, neboť tento právní řád je relevantní v jiné souvislosti, a to sice ohledně nutnosti zhojení procesních nedostatků, zejména ohledně doručení.

Kategorie podrobení (či podrobení se) je velmi podstatná¹⁵⁴, neboť jestliže se žalovaný řádně účastnil řízení a mohl využít veškerá procesní práva, nepřichází jeho ochrana z hlediska dodržení předpisů o doručování podle většiny právních řádů v úvahu. Podrobení se neznámá, že se žalovaný osobně k soudu dostavil a buď sám a nebo prostřednictvím svého zástupce u soudu jednal. Podrobení se je spíše objektivní kategorie, kterou je třeba posuzovat z několika relevantních hledisek. Podrobení se zahrnuje splnění určitých procesních předpokladů. Podstatné je zjistit, zda z objektivního jednání žalovaného vyplývá, že se mohl vzdor vadnému doručení hájit a zda měl možnost řádného slyšení. Na první pohled není jednoty. Podle jednoho mínění je každý procesní úkon významný pro projednání věci¹⁵⁵

Podle jiného hlediska¹⁵⁶ znamená podrobení se každé jednání, z něhož vyplývá, že žalovaný získal vědomost o řízení, které bylo proti němu zahájeno. Podrobení se tedy neznamená stanovisko žalovaného k podstatě a obsahu žaloby, nýbrž jednání, které směřuje k obraně. Proto pod „podrobením se“ lze uvažovat taková jednání žalovaného, jako je dovolání se nepřislušnosti soudu nebo vznášení různých i procesních námitek. Pro otázku možnosti či příležitosti k obraně je rozhodující, zda projev vůle žalovaného byl soudem vzat v úvahu. O podrobení se se např. jedná i tehdy, jestliže zástupce žalovaného sdělí soudu nebo žalobci, že se žalovaný nehodlá bránit a spokojí se s vydáním rozhodnutí pro zmeškání.

2.4.5. BLIŽŠÍ ROZBOR

Kritika¹⁵⁷ na adresu tohoto předpokladu má několik důvodů a ubírá se několika směry. Některé právní úpravy rozlišují mezi tuzemskými a cizozemskými procesními stranami tak, že předepisují zvláštní podmínky pro doručování cizincům.

¹⁵² Srov. Kropholler, 287.

¹⁵³ Srov. Kropholler, 287.

¹⁵⁴ Srov. u Martiny I., 391 n.

¹⁵⁵ Viz Raape / Sturm I, 352, Staudinger / Gamillscheg, 266.

¹⁵⁶ Srov. literaturu v Bernstein, FS Ferid, 78.

¹⁵⁷ Srov. u Martiny I., 391 n.

Obdobně se rozlišují důvody odepření uznání cizího rozhodnutí podle státní příslušnosti účastníka, kterému mělo být doručeno. Kritika těchto přístupů je důvodná. Účelem této podmínky řádného doručení pro uznání rozhodnutí je ochrana účastníka vůbec. Proto také mnohé státy jako např. Německo provedly novelu svého autonomního uznávacího práva a rozšířily tuto ochranu na všechny žalované¹⁵⁸.

Jiný druh kritiky míří na zrušení předpokladu řádného procesu vůbec¹⁵⁹. Vychází se totiž z toho, že ochrana žalovaného před závažnými nedostatky a nepravidelnostmi v řízení se plně uskutečňuje výhradou veřejného pořádku. V tomto ohledu se nedomníváme, že kritika je oprávněná. Předně výhrada veřejného pořádku směřuje proti zcela zásadním rozporům se standardem justice. Z tohoto důvodu by nemusely být některé nedostatky týkající se doručování plně podřazovány pod tuto výhradu.

Konečně se kritické hlasy ozývají i ohledně některých obecných aspektů pojetí tohoto důvodu odepření uznání¹⁶⁰.

Dovozuje se, že by se mělo vycházet spíše z práva státu rozhodnutí, které by mělo být rozhodující pro posouzení nedostatků doručení a jejich hodnocení. S touto kritikou se lze ztotožnit, neboť pro kvalifikaci nedostatků je rozhodující procesní právo, podle kterého mělo dojít k rozhodným procesním úkonům, a tedy i doručení žalovanému.

2.5. STŘET NESLUČITELNÝCH ROZHODNUTÍ

2.5.1. ÚVOD A PŘEHLED

V důsledku uznání na základě autonomní nebo bilaterální či multilaterální úpravy stává se rozhodnutí součástí soudního systému státu uznání rozhodnutí. Pro celý systém státu uznání a státu vydání rozhodnutí by tedy měly platit obdobné zásady jako pro soudní systém jednoho státu. Platí proto i překážky věci rozhodnuté, a věci zahájené (*res iudicata*, *res litis*).

Bruselská úmluva, Luganská úmluva a Haagské konvence znají překážku věci rozhodnuté.

Haagská úmluva I stanoví, že rozhodnutí nebude uznáno, jestliže je v rozporu s rozhodnutím, které bylo vydáno ohledně téhož nároku mezi týmiž účastníky již ve státu uznání (článek 4 č. 4). Časová priorita rozhodnutí je nedůležitá. Rozhodnutí státu uznání má vždy přednost. Přitom konvence nechává otevřenou otázku, zda rozhodnutí státu uznání musí nabýt právní moci anebo zda důvod neuznání tvoří již nepravomocné tuzemské rozhodnutí.

Haagská úmluva II odpírá uznání rozhodnutí tehdy, jestliže zahraniční akt je neslučitelný s rozhodnutím, které bylo mezitím vydáno ohledně stejného předmětu mezi stejnými účastníky ve státě uznání (článek 5 č. 4). Jestliže takovéto rozhodnutí bylo vydáno v některém jiném státě nežli ve státě uznání, je platné jenom tehdy, splňuje-li toto rozhodnutí předpoklady uznání a výkonu rozhodnutí ve státu rozhodnutí (článek 5 č. 4, 2). Přitom neslučitelná jsou taková rozhodnutí, která vedle sebe nemohou ob-

¹⁵⁸ Srov. § 328 odst. 1 č. 2 ZPO.

¹⁵⁹ Srov. Staudinger / Gamillscheg, 251.

¹⁶⁰ Např. Basedow, 63.

stát. Podle znění konvence jsou pro totožnost rozhodnutí rozhodující předmět rozhodnutí a totožnost účastníků. Není důležitý důvod žaloby. Též v této Haagské úmluvě má tuzemské rozhodnutí absolutní přednost bez ohledu na časovou prioritu ve vztahu k rozhodnutí jiného členského státu.

Též podle Haagské úmluvy III. je překážkou uznání neslučitelnost s jiným rozhodnutím státu uznání. Každý stát této úmluvy může odmítnout uznat rozhodnutí o rozvodu manželství a nebo rozlukou manželství, jestliže je rozhodnutí neslučitelné s dříve vydaným rozhodnutím ohledně téhož manželského páru. Neslučitelnost s rozhodnutím může být uplatněna tehdy, jestliže takovéto rozhodnutí bylo vydáno ve státu uznání anebo bylo uznáno rozhodnutí třetího státu. Podle článku 9 úmluvy se tato překážka týká pouze rozhodnutí, která vyhověla žalobě a nikoliv těch rozhodnutí, kterými byly žaloby zamítnuty. Uznání negativních rozhodnutí totiž tato úmluva neupravuje. Pojem „neslučitelnost“ úmluva blíže nedefinuje. Vyžaduje pouze, aby se dřívější rozhodnutí týkalo hlavní věci manželského stavu.

Litispendence může být vyjádřena v zásadě dvojím způsobem či ve dvojí podobě. Jde o litispendenci s ohledem na tuzemské rozhodnutí státu uznání a nebo v podobě již uznaného rozhodnutí třetího státu. Tuto procesní překážku jako předpoklad uznání zakotvily Bruselská úmluva a Luganská úmluva.

Haagská úmluva I. zná důvod k odepření uznání v podobě litispendence. Odepřít uznání může soud, jestliže je před ním uplatňováno uznání rozhodnutí, před jehož vynešením bylo ve stejné věci zahájeno řízení v tuzemsku. Otázku, kdy nastává překážka věci zahájené, řeší právo státu uznání. Ze znění článku 2 č. 4 úmluvy pak plyne možnost odmítnutí uznání tehdy, jestliže tuzemské řízení bylo zahájeno při nerespektování dříve zahájeného cizozemského procesu, který vyústil do rozhodnutí, jehož uznání se žádá.

Podle Haagské úmluvy II. brání uznání překážka věci zahájené. Uznání lze odepřít tehdy, jestliže řízení o stejném předmětu mezi týmiž účastníky bylo ve státě uznání zahájeno dříve nežli obdobné řízení v cizině. V tomto ohledu je významný posun oproti úpravě v Haagské úmluvě I.

Nejvýznamnější v tomto ohledu je úprava obsažená v Bruselské úmluvě a v Luganské úmluvě.

Pro úplnost budiž ještě uvedeno, že *res iudicata* jako překážka uznání je upravena v celé řadě dvoustranných úmluv, které bývalé Československo uzavřelo převážně s tehdejšími socialistickými státy. Jde o smlouvy o právní pomoci uzavřené s Tuniskou republikou, Kyperskou republikou, Řeckou republikou, Alžírskou demokratickou a lidovou republikou, Syrskou Arabskou republikou, Afghánskou demokratickou republikou, Socialistickou federativní republikou Jugoslávie, Bulharskou lidovou republikou a Mongolskou lidovou republikou¹⁶¹.

2.5.2. POJEM NESLUČITELNOSTI PODLE BÚ A LÚ

Pojem neslučitelnosti uznávaného rozhodnutí s jiným rozhodnutím zná Bruselská úmluva a Luganská úmluva. Jde o pojem, který sice úmluvy nedefinují,

¹⁶¹ Srov. č. 40/1981 Sb. č. 96/1982 Sb., č. 102/1983 Sb., č. 17/1984 Sb., č. 8/1986 Sb., č. 44/1983, č. 207/1964 Sb., č. 3/1978 Sb. a č. 106/1978 Sb.

avšak nepřenechávají jeho výklad národnímu právu. Výklad se má dít jednotně pro všechny členské státy. Chce se jím vyjádřit, že nikoliv každé rozhodnutí, vydané ve stejné věci jako soudem státu uznání nebo uznané státem uznání, musí být apriorně v rozporu s rozhodnutím, jehož uznání se žádá, aby tak bylo zcela vyloučeno jeho uznání. Bruselská úmluva tedy určuje, od jakého stupně neslučitelnosti dvou rozhodnutí je uznání nepřípustné, a stanoví pro tuto situaci jednotný model či měřítko, které by byly dostupné všem členským státům.

Rozebírané ustanovení článku 27 č. 3, nemá na rozdíl od článku 27 č. 5 Bruselské úmluvy ustanovení o tom, že rozhodnutí v konfliktu musí mít stejný předmět rozhodnutí. Pouze požaduje, aby šlo o rozhodnutí mezi stejnými stranami. Je proto pochybné a sporné, zda se vyžaduje totožnost předmětu sporu.

Přísnější pojetí mluví o neslučitelnosti jenom tam, kde dochází ke konfliktu právních mocí. Rozhodné jsou ty části rozhodnutí, které jsou schopny nabýt právní moci. Jenom to, co bylo rozhodnuto pravomocně, může mezi sebou kolidovat. Posléze je důležité, zda rozhodnutí mají stejný předmět sporu. Rozpory v důvodech rozhodnutí nebrání jejich uznání. Liberální pojetí neslučitelnosti požaduje, aby si rozhodnutí protiřečilo přímo a týkalo se stejného předmětu sporu, naproti tomu případy nepřímých rozporů dvou rozhodnutí neznamenaají samy osobě důvod k odepření uznání. O neslučitelnost jde nepochybně i tehdy, jestliže zahraniční rozhodnutí spočívá na posouzení právního poměru a nebo nějaké právní otázky, které jsou v rozporu s tuzemským rozhodnutím. O takový případ by šlo např. tehdy, jestliže francouzský soud by odmítl uznání belgického rozsudku, který odsoudil k náhradě škody kvůli nesplnění povinnosti ze smlouvy, když předtím francouzský rozsudek mezi týmiž stranami prohlásil stejnou smlouvu za neexistující¹⁶².

Náhrada škody totiž v důsledku porušení smlouvy předpokládá existenci smlouvy. Rozhodující je v každém případě podobně jako u kolísní kontroly výsledek rozhodování. Rozdíly, které spočívají v rozdílném odůvodnění nebo v aplikaci jiného materiálního práva, nepochybně nevedou k neslučitelnosti. Soud uznání nemůže, s výjimkou případu podle článku 27 č. 4, přezkoumávat jako předběžnou otázku, který národní právní řád soud rozhodnutí aplikoval. Na této otázce nezávisí, zda rozhodnutí spolu navzájem kolidují. Proto také neexistuje neslučitelnost, jestliže zahraniční soud rozhodl o náhradě škody podle svého práva, zatímco tuzemský soud ve stejné záležitosti vydal již předběžné opatření na základě svého vlastního národního právního řádu. Existuje-li pouze částečná slučitelnost obou rozhodnutí, je uznání zahraničního rozhodnutí možné. Příklad neslučitelnosti představují rozsudky, z nichž cizí je rozsudek na plnění a tuzemský byl vydán na základě určovací žaloby. Jiným případem je rozpor mezi zahraničním rozsudkem, který zavazuje k plnění výživného na základě existujícího manželství na straně jedné a na druhé straně existuje tuzemský rozsudek o rozvodu téhož manželství.

Řešení problému litispendence z hlediska českého soudu

Možnost paralelního vedení sporu má mnohdy za následek, že každý z účastníků se snaží urychlit řízení ve svém státě a brzdit průběh řízení u soudu v ci-

¹⁶² Srov. Kropholler, 294.

zině. Jde mnohdy o závod s časem. K obdobnému soupeření může dojít dokonce i u soudů jediného státu, kde současně probíhá uznávací, případně vykonávací řízení ohledně cizozemského rozhodnutí a nalézací řízení ve stejné věci. Takovýto jev je zřejmě nežádoucí a nepochybně v rozporu se zásadou účelnosti (procesní ekonomie). Dochází totiž k nadměrným nákladům, které se ve většině případů ukazují nadbytečné. To souvisí s druhým nepříznivým následkem tohoto jevu. V důsledku nerespektování zahraniční litispence je dána možnost vzniku odlišných (vzájemně neuznatelných) rozhodnutí, což může přinášet vznik tzv. kulhajících právních poměrů.

Probíhá-li u tuzemského a cizozemského soudu řízení ve stejné věci – s výjimkou případů, kdy věc spadá do výlučné pravomoci cizího soudu – lze existenci řízení v cizině z hlediska tuzemského (např. českého) soudce nepochybně považovat za otázku prejudiciální par excellence. Vždyť právě tak jako cizozemský soud může o této otázce meritorně rozhodovat a také rozhoduje i soud český.

Jestliže český soud může až na výjimky (§ 135, odst. 1 o. s. ř.) rozhodovat i otázky spadající do pravomoci jiných (tuzemských) orgánů, tím spíše může být předmětem jeho rozhodování – i když na to zákon (o. s. ř.) nepamatuje, neboť neupravuje otázku procesních vztahů s cizím prvkem – věc, která spadá do jeho pravomoci.

Je též pochopitelné, že rozhodnutí, vydaná v probíhajícím řízení před cizozemským soudem, a jejich účinky mohou mít, a ve většině případů mají, význam pro rozhodnutí soudu tuzemského, neboť se týkají téže věci.

V této činnosti spočívají ona opatření, jež má na mysli ustanovení § 109, odst. 2, věta 1 o. s. ř. Dojde-li soud k závěru, že například z důvodů § 64, písm. a, příp. § 64, písm. e ZMPS bude výkon cizího rozhodnutí, případně jeho uznání odepřeno, k řízení v zahraničí nepřihlíží a pokračuje v řízení (přesněji řečeno, řízení nepřeruší).

Zjistí-li se, že řízení před zahraničním soudem brání výlučná pravomoc český soud, nebo dojde-li se bezpečně k závěru, že jde o šikanózní jednání žalobce nebo o obcházení zákona v řízení před cizím soudem, pak toto řízení netvoří překážku řízení v tuzemsku a proto k němu soud nepřihlíží. V daném případě nebrání nic tomu, aby český soud vydal meritorní rozhodnutí.

Dojde-li naopak český soud k zjištění, že řízení před ním bylo zahájeno na návrh, který má šikanózní povahu, anebo že řízení před českým soudem brání výlučná pravomoc zahraničního soudu, pak řízení zastaví.

Pokud však o prejudiciální otázce nemůže jednoznačně rozhodnout, může soud řízení přerušit podle ustanovení § 109, odst. 2, písm. c o. s. ř. Termín „může“ otvírá prostor k soudcovské úvaze, což znamená (gramatickým výkladem), že tak učinit může, ale nemusí. Zda zvolí ten či onen postup, bude záležet na konkrétních okolnostech případu, přičemž by soud měl vzít v úvahu především otázku účelnosti a hospodárnosti. V zásadě však nebude lze rozhodnutí soudu vytykat nezákonnost, zpravidla však ani nesprávnost, ať již postupuje jakkoliv.

Při navrhovaném řešení, jež je východiskem de lege lata, bral jsem v úvahu na jedné straně zásadu účelnosti, procesní ekonomie, mezinárodní spolupráce a konečně i otázku právní jistoty, na druhé straně pak ostatní zásady vtělené do občanského soudního řádu, jež ve svém souhrnu zaručují spravedlivé rozhodnutí. Tyto posléze jmenované principy jsou plně respektovány, neboť v doporučeném řešení je plně využito

těch institutů, jež slouží k „filtraci“ (možného negativního) působení aktu aplikace práva cizího státu (ustanovení o řízení o uznání a výkonu rozhodnutí). Uvedené řešení odpovídá zásadě mezinárodní spolupráce (§ 1 ZMPS), která předpokládá zrovnoprávnění cizího práva, stejně jako řízení vedeného v cizině a rozhodnutí, ve které toto řízení vyústí, s obdobnými instituty v tuzemsku¹⁶³.

Rozpor s tuzemským rozhodnutím

Důvodem neuznání je okolnost, že tuzemské rozhodnutí bylo již vydáno (given, rendue). Nepostačuje tedy, aby tuzemské řízení mezi týmiž stranami bylo teprve zahájeno. Pojem „vydání rozhodnutí“ je předmětem výkladu soudce státu uznání. Někaké obecné přiměřené pravidlo zde neexistuje, protože jsou myslitelné všemožné konflikty mezi pravomocnými a nepravomocnými rozhodnutími. Otázka je jednoduchá v případě, kdy obě kolidující rozhodnutí dosáhla stejného stupně „zralosti“: pravomocný tuzemský rozsudek stojí proti cizímu pravomocnému rozhodnutí, konflikt existuje též mezi nepravomocnými rozhodnutími. Domácí předběžné opatření vylučuje uznání obdobného rozhodnutí, tj. předběžného opatření cizího státu ohledně stejného skutkového základu. Přirozeně každé („zralejší“) pravomocné tuzemské rozhodnutí je v konfliktu s („méně zralým“) nepravomocným rozhodnutím. Jestliže však zahraniční rozhodnutí nabylo právní moci a v tuzemsku existuje předběžné rozhodnutí, je pak otázkou, zda překážka uznání existuje. Otázka právní jistoty vyžaduje požadovat, aby jedno z konkurujících rozhodnutí bylo konečné, a tomuto rozhodnutí dát přednost bez ohledu na jeho „příslušnost“. Jinak řečeno, k přednosti před cizím pravomocným rozhodnutím je třeba požadovat, aby tuzemské rozhodnutí bylo konečné, tj. aby ho nebylo možné napadnout v žádné další instanci.

Složité problém vzniká tehdy, jestliže rozhodnutí není schopno nabytí právní moci. Konflikt ovšem může existovat i tehdy, jestliže tuzemské rozhodnutí prohlásilo vykonatelným zahraniční rozhodčí nález, který je v rozporu se zahraničním rozsudkem. Protože však rozhodčí řízení nespadá do příslušnosti úmluvy, není možno tento problém z hlediska této úpravy řešit. K existenci rozhodného nálezu se proto nebude přihlížet, žádná překážka věci rozsouzené v daném případě neexistuje. Otázku slučitelnosti dvou rozhodnutí a jejich kolize vůbec zkoumá soud státu uznání z úřední povinnosti.

Neslučitelnost s dřívějším rozhodnutím z nesmluvního státu

V roce 1978 zavedla Bruselská úmluva též nový důvod pro odepření rozhodnutí. Úmluva ve svém článku 27 č. 5 stanoví, že rozhodnutí smluvního státu nebude uznáno, jestliže je neslučitelné s předchozím rozhodnutím, které bylo vydáno v nesmluvním státě mezi týmiž účastníky ve sporu ohledně téhož nároku, pokud toto rozhodnutí splňuje předpoklady nutné pro uznání ve státě, kde bylo uznání uplatněno. Tímto ustanovením má úmluva zabránit komplikacím, které by mohly vzniknout, jestliže členský stát je vůči třetímu státu vázán smlouvou o uznání rozhodnutí. Toto ustanovení platí i tehdy, jestliže rozhodnutí z třetího státu je třeba uzнат nejen na zá-

¹⁶³ Cit. Tichý L., Problematika litispence v mezinárodním právu procesním, SMP 17, zejm. 240-244.

kladě mezinárodní smlouvy, nýbrž pouze v důsledku národního práva. Tak např. ve třetím státě je vydáno rozhodnutí ve prospěch osoby, která má bydliště na území EU, a tímto rozsudkem byla žaloba v dané věci zamítnuta. Na základě bilaterální úpravy je členský stát A zavázán k uznání tohoto rozhodnutí. Žalobce nyní žaluje ve smluvním státě B, který není povinen uzнат rozsudek nečlenského státu. Jestliže žalobce v tomto novém sporu zvítězí, pak nový důvod neuznání rozhodnutí, uvedený v č. 5 článku 27 úmluvy, má za následek, že tento rozsudek nebude v členském státě A uznán.

Otázka neslučitelnosti je relativně velmi podobná případu neslučitelnosti s tuzemským rozhodnutím. Navíc se ve vztahu k rozhodnutí třetích států musí jednat o rozhodnutí ve stejné věci.

Pro určení časové priority je důležitý okamžik vydání rozhodnutí (viz „dřívější rozhodnutí“). Není podstatné, kdy byla řízení zahájena. Okamžik, kdy bylo rozhodnutí vydáno, je rozhodující i tehdy, jestliže rozhodnutí třetího státu může být uznáno teprve později. Konflikt dvou neslučitelných rozhodnutí vznikne sice teprve v pozdější době, nicméně kritérium v tomto ustanovení se nemění.

Kolize rozhodnutí, která jsou schopná uznání, s rozhodcím nálezem jiného smluvního státu a nebo nesmluvního státu nejsou úmluvou řešeny.

2.6. VEŘEJNÝ POŘÁDEK

2.6.1. POJEM A FUNKCE VEŘEJNÉHO POŘÁDKU

Požadavek souladu s veřejným pořádkem a nebo jinak řečeno a lépe vyjádřeno, neexistence rozporu s veřejným pořádkem jako negativní požadavek při uznání cizích rozhodnutí je institut pozitivně upravený téměř všemi právními řádami jako součást předpokladů uznání cizích rozhodnutí.

Předpisy o veřejném pořádku zasahují jen tam, kde by uznání vážně narušovalo vlastní vnitrostátní pořádek nebo by znamenalo neúnosný odklon od představ spravedlnosti nejen materiálního, ale i procesního práva. Zásadní představy zakotvené v samotné podstatě státu uznání tak stanoví základní limity rozsahu uznání. Přesto však a nebo právě proto představuje veřejný pořádek v mezinárodním procesním právu výjimečné ustanovení, které se používá jen velmi úsporným způsobem, neboť je zřejmé, že narušuje kýžený mezinárodní soulad v rozhodování. Ordre public má negativní a pozitivní funkci. Negativní funkce vylučuje použití neúnosného pravidla zahraničního práva. Domácí ordre public tedy zasahuje tehdy, jestliže výsledek aplikace zahraničního práva vyznívá jakožto neúnosný. Ordre public, který slouží kontrole a korektuře kolisního navázání, zakazuje, co žádá kolisní norma. Pozitivní funkce veřejného pořádku v mezinárodním právu soukromém je dvojitá. Především způsobuje, že jsou aplikovány (tuzemské) právní předpisy na místo vyloučených ustanovení cizího práva způsobující neúnosné následky a dále způsobuje používání kogentních předpisů domácího práva, pokud jejich aplikaci daný skutkový stav vyžaduje.

Tato klasifikace mající základ v MPS je v zásadě plně způsobilá i v oblasti uznávání cizích rozhodnutí. Negativní funkce znamená odpírání uznání. Pozitivní funkce veřejného pořádku naproti tomu znamená, že tuzemská rozhodnutí či tuzemské právní

předpisy dostávají přednost. Přesto je jasné, že v mezinárodním právu procesním má veřejný pořádek zpravidla pouze negativní funkci. Je tedy podstatné zabývat se výhradou veřejného pořádku jako překážkou uznání. Výhrada veřejného pořádku vyžaduje obsahové přezkoumávání zahraničního rozhodnutí a je určitým protipólem či výjimkou ze zásady zákazu věcného přezkoumávání zahraničních rozhodnutí. Protože jde o výjimečné pravidlo, je třeba stanovit též hranice přezkumné činnosti.

Kontrola zahraničního rozhodnutí tedy především nemůže vést ke zneužití jednoho z vůdčích principů moderního uznávacího práva: nikoliv rozhodnutí samo je třeba zkoumat s ohledem na veřejný pořádek, ale jeho uznání resp. jeho účinky, pokud mohou být v rozporu s veřejným pořádkem. Při provádění předběžné kontroly jde o zjištění do jaké míry jsou i potenciální následky uznání slučitelné se základními principy tuzemského právního řádu státu uznání.

Dále je relevantní, že veřejný pořádek jako překážka uznání se aplikuje pouze v omezeném rozsahu a pouze podpůrně ve vztahu k jiným speciálním ustanovením o uznání. Je totiž zřejmé, že některé důvody neuznání se do určité míry ve svých cílech a důsledcích s klauzulí veřejného pořádku překrývají a odtud vzniká otázka, kterou je třeba řešit. Jde o vztah veřejného pořádku k těm požadavkům, které reprezentují základní právní principy nebo lidská práva. Jde tedy o vztah k právní moci rozhodnutí, dodržování základních procesních práv v řízení, v němž bylo rozhodnutí vydáno, a zřejmě i o otázku litispendence.

2.6.2. SROVNÁVACÍ PŘEHLED

Výhrada veřejného pořádku je známá všem právním řádům. Nicméně v jednotlivostech zejména při aplikaci tohoto výjimečného ustanovení existují značné rozdíly. Na jedné straně je velmi přísně strážena a její aplikace je řídká. Na druhé straně se s ní v určitých situacích za určitých podmínek nakládá podstatně volněji. Především se však jednotlivé úpravy liší v rozsahu působnosti tohoto ustanovení. Zatímco v některých státech se může aplikovat jako generální klauzule a vytlačuje tak speciální ustanovení o překážkách či podmínkách uznání, v jiných státech je její působnost velmi zúžena na zcela speciální případy, které „zbývají“ po aplikaci jednotlivých zvláštních ustanovení o podmínkách uznání.

Rakouské právo¹⁴⁴ zná několik předpisů o veřejném pořádku. Takovouto klauzuli má v rodinném právu a v procesním právu ohledně uznání cizích rozhodnutí. Obecné ustanovení obsahuje exekuční řád, který upravuje různé dílčí aspekty veřejného pořádku. Tak např. se nepovoluje exekuce, jestliže vynucené plnění je podle tuzemského práva nedovolené a nevynutitelné. Jiným důvodem k odepření povolení exekuce je skutečnost, že by jí byl realizován nárok, jemuž tuzemské právo z důvodu mravnosti odpírá platnost a nebo žalovatelnost.

V Německu se aplikuje výhrada veřejného pořádku, jestliže cizí rozhodnutí, popř. řízení mu předcházející, je v rozporu se základními principy procesními, např. jestliže nebylo žalovanému poskytnuto oprávnění řádného slyšení nebo byla jinak porušena

¹⁴⁴ Srov. § 24 odst. 1. DVOEhe G, § 81 č. 2 a 4 EO aj.

jeho základní procesní práva. Dále se z důvodu veřejného pořádku neuznává rozhodnutí, jestliže během řízení došlo ve státě rozhodnutí k nepravidłnostem a v důsledku toho se žalovaný nemohl zúčastnit řízení. V Německu se výhrada veřejného pořádku uplatní též, jestliže předmět zahraničního rozhodnutí, jehož uznání se žádá, je již předmětem pravomocného tuzemského rozhodnutí a nebo jestliže již bylo v téže věci uznáno rozhodnutí třetího státu¹⁶⁵.

Podle nové úpravy ve Švýcarsku (IPRG) je veřejný pořádek velmi mocným nástrojem k odmítnutí uznání (čl. 27 odst. 1) a odlišuje se tak od ostatních předpokladů uznání (čl. 27 odst. 2). Nicméně i posléze uvedené ustanovení je označováno za veřejný pořádek, a to procesní, zatímco za hmotně právní veřejný pořádek je považováno prvně uvedené ustanovení. Procesní veřejný pořádek je konstruován jako souhrn tří procesních zásad, resp. jejich porušení: porušení práva procesní účasti, nerespektování švýcarské litispendence resp. věci rozsouzené¹⁶⁶.

Ve Francii existuje silná tradice procesního veřejného pořádku. Dříve mohlo toto ustanovení zasahovat i tehdy, jestliže řízení před soudem prvního stupně v cizině nebylo provedeno řádně podle práva státu rozhodnutí¹⁶⁷.

Ve Francii se však požaduje konformita tj. slučitelnost s francouzským veřejným pořádkem.

Obdobné hranice ordre public existují i v jiných románských zemích jako v Itálii, ale též v Belgii¹⁶⁸.

Podle anglického práva nemůže být uznán cizí rozsudek, jestliže je v rozporu s public policy. V Anglii se dospělo při výkladu této výhrady ke stejným závěrům jako na kontinentu, tj., že chrání veřejný pořádek a základní morální principy¹⁶⁹.

I ve Spojených státech amerických se zkoumá, zda především nárok, který je základem cizího rozhodnutí, není v rozporu se základními zásadami spravedlnosti, převládajícími názory na veřejné mravy a zakořeněnými představami ohledně veřejného blaha¹⁷⁰.

V anglosaském právu byly vyvinuty speciální procesní kategorie, vycházející z veřejného pořádku. Pojmy denial of natural justice a nebo due process postihují případy, v nichž žalovaný v řízení, které rozhodnutí předcházelo, neměl přiměřenou možnost se hájit a k tomu účelu předložit důkazní prostředky, žalovanému nebylo poskytnuto slyšení nebo byl jinak zkrácen ve svých (procesních) právech. Uznání není možné ani v případech, jestliže rozhodnutí spočívá na podvodných praktikách jedné strany, k nimž patří např. uplácení soudce nebo předstírané zpětvzetí žaloby sloužící k tomu, aby přimělo žalovaného k neúčasti v řízení.

¹⁶⁵ Cit dle Martiny I., 438, pozn. 2801.

¹⁶⁶ Tato ustanovení v českém překladu znějí: čl. 27 odst. 1. „Rozhodnutí, vynesené v zahraničí, nebude ve Švýcarsku uznáno, jestliže uznání by bylo zřejmě neslučitelné se švýcarským veřejným pořádkem.“ Článek 27 odst. 2: „Rozhodnutí, které bylo vydáno v zahraničí, nebude stejně tak uznáno, jestliže jedna strana prokáže: a) že nebyla řádně slyšena, a to ani podle práva svého bydliště, ani podle práva svého obvyklého pobytu, ledaže se bez výhrady řízení podrobila; b) že rozhodnutí bylo vydáno při porušení podstatných zásad švýcarského procesního práva, zejména že jí bylo odepřeno slyšení; c) ve Švýcarsku bylo sporné řízení mezi stejnými stranami a ohledně téhož předmětu dříve zahájeno a nebo rozhodnuto, a nebo, že ve třetím státu bylo dříve rozhodnuto a takové rozhodnutí může být ve Švýcarsku uznáno.“

¹⁶⁷ Cit. Cass. 23. 11. 1967, Clunet 104 (1977), 504, pozn. Kahn J., Rev. crit. 66 (1977), 746 n. a jiné.

¹⁶⁸ Viz např. Grassmann L., Relevanz des ausländischen Prozeßrechts in Ehesachen, ZJP 83, 1970, 214 n.

¹⁶⁹ Viz North, Fawcett, 663 n.

¹⁷⁰ Viz Lenhoff N., op. cit. zhora, 234 n.

V České republice se výhrada veřejného pořádku vykládá relativně velmi úzce. Procesní veřejný pořádek má základ v kolisněprávní klauzuli v § 36 ZMPS¹⁷¹

V některých případech najdeme přesto velmi citlivé přístupy. Za rozpor s veřejným pořádkem se považuje, jestliže v předcházejícím řízení bylo doručeno účastníkovi v ČR přímo poštou bez zachování postupu stanoveného pro právní pomoc cizinou¹⁷².

Dokonce se považuje za žádoucí, aby se tato klauzule aplikovala i tehdy, kdy rozhodná mezinárodní smlouva se o ní nezmiňuje, ale v konkrétním případě dochází ke křiklavým situacím, neboť právní následek způsobovaný cizím rozhodnutím je v rozporu se základními představami o spravedlnosti a jejím výkonu. Jako příklad se uvádí situace, kdy zahraniční soud poruší v řízení vlastní předpisy o doručování a tím zbaví účastníka možnosti účastnit se řádně řízení, přičemž tento případ není upraven jako zvláštní důvod pro odepření uznání a výkonu rozhodnutí v důvod pro odepření uznání a výkonu rozhodnutí v mezinárodní smlouvě¹⁷³

2.6.3. BLIŽŠÍ ROZBOR

Je nepochybné, že důvodem neuznání cizího rozhodnutí je rozpor s veřejným pořádkem státu uznání. Porušení veřejného pořádku ve státu rozhodnutí, je na tomto místě zcela bez významu. Cizí rozhodnutí, které je v rozporu s vlastním ordrem public, bude v některých případech odepřeno uznat i z jiných důvodů. Např. jestliže v důsledku hrubého porušení zahraničního veřejného pořádku takovéto rozhodnutí je podle tamních předpisů neúčinné. Takové rozhodnutí nemůže být uznáno proto, neboť není splněn předpoklad existence rozhodnutí, ke kterému patří jeho účinnost. Zřejmě sem patří i obecná pravidla mezinárodního práva veřejného, chráněná tuzemským veřejným pořádkem. Též základní předpisy nadnárodních celků náleží k tuzemskému právu členských států těchto celků, jako je tomu např. v Evropské unii.

Obsah veřejného pořádku

Veřejný pořádek v mezinárodním procesním právu se opírá o stejné základy, jako je tomu v případě kolisního či materiálního veřejného pořádku. Ordre public tedy představuje tu část právního řádu státu uznání, jehož platnost by mohla být ohrožena nebo dotčena uznáním nebo výkonem cizího rozhodnutí.

Kogentní předpisy právního řádu státu uznání nemusí být nezbytně v rozporu s uznáním zahraničního rozhodnutí. V tomto případě není nutná vazba předmětu ochrany a těchto norem, a proto je třeba uvedené principy vykládat liberálněji nežli tomu bude např. u čistě tuzemských případů. Navíc některé základní předpisy právního a společenského řádu podléhají značným změnám. Tak se mění i obsah veřejného pořádku. Dochází k tomu např. v oblasti rodinného práva, zejména v postojích k rozvodu manželství.

¹⁷¹ Kučera, Tichý I., str. 311.

¹⁷² Viz Kučera, Tichý I., 311.

¹⁷³ Srov. Kučera, Tichý I., 311.

Hmotněprávní a procesní veřejný pořádek

Rozpor s veřejným pořádkem se může vyskytovat při uznání a výkonu cizích rozhodnutí v rozdílných podobách. Jednotlivé formy jeho použití se sotva mohou přísně rozlišovat. Především však je možné diferencovat, zda se jedná o rozpor s veřejným pořádkem v rovině hmotného práva, tj. při aplikaci hmotněprávních norem a nebo zda jde o rozpor v rovině procesních ustanovení. V prvním případě mluvíme o hmotněprávním nebo materiálním veřejném pořádku, v druhém případě jde o základní principy řízení, které jsou předmětem ochrany, a relevantní je pak procesní veřejný pořádek.

Jestliže zahraniční rozhodnutí je v rozporu s tuzemským právním řádem tak, že právní vztahy zakládané cizím rozhodnutím jsou v tuzemsku nedovolené, jde o rozpor s hmotněprávním veřejným pořádkem. O tento případ jde např. tehdy, jestliže cizí soud ve svém rozhodnutí odsoudí někoho k plnění, o němž by tuzemský soud nemohl rozhodnout. Tak rozsudek nařizující uzavření manželství je podle většiny tuzemských názorů nemravný a tedy nedovolený. O případ hmotněprávního veřejného pořádku jde také tehdy, jestliže rozhodný hmotněprávní vztah, který by se měl prosadit v důsledku uznání, je v rozporu s veřejným pořádkem státu uznání. O tento případ jde, jestliže jinak dovolený právní následek spočívá na nemravném základu (např. na lichvě).

Výhrada veřejného pořádku se může též uplatnit ohledně procesu vzniku zahraničního výroku, tj. ohledně řízení předcházejícího rozhodnutí. Procesní veřejný pořádek dbá na nezczitelné požadavky procesní spravedlnosti. Brání uznání, jestliže rozhodnutí by bylo dosaženo v rozporu s procesními pravidly, které v tuzemsku platí jako obecné základy každého řádného procesu. V těchto případech jde současně o požadavek ústavního práva.

Některé případy rozporu s hmotněprávním veřejným pořádkem

V úvahu mohou přicházet případy mnoha právních odvětví. Veřejný pořádek zasahuje tehdy, jestliže zahraniční rozhodnutí má základ např. v omezení občanských práv trestněprávním rozsudkem.

Zahraníční rozhodnutí nemohou zřejmě být vynutitelná, jsou-li rozhodnutí či uznání rozhodnutí neslučitelná s tuzemským *lex rei sitae*. Tak státní zásahy do vlastnictví jako např. vyvlastnění budou v rozporu s českým veřejným pořádkem za předpokladu, že jde o vyvlastnění bez náhrady anebo jde o rozhodnutí zřetelné ve svém základu nepřiměřené. V rozporu s českým veřejným pořádkem by též bylo uznání rozhodnutí, které by donutilo uzavřít manželství na základě smlouvy o manželství nebo zasnoubení.

Uzavření manželství v zastoupení, proti kterému se staví velmi jednoznačně některé právní řády, které to považují obecně za rozpor s veřejným pořádkem, by se podle českého pojetí nijak nedotýká základních práv a zásad, na kterých je vybudován český právní pořádek.

Obdobně nelze za rozpor s veřejným pořádkem považovat obtížně dosažitelný rozvod a nebo existenci jiných rozvodových důvodů či jinou (na zavinění spočívající) koncepci důvodu rozvodu. Naproti tomu však lze za slučitelnou s našim veřejným pořá-

kem považovat koncepci rozvodu založenou na smlouvě. Na druhé straně by nepochybně v rozporu s veřejným pořádkem byl rozvod bez rozsudku, např. zapuzení.

Zvláštní problém práva uznání by neměly představovat donucující předpisy státu rozhodnutí, které je třeba aplikovat bez ohledu na rozhodné právo (tzv. loi d'application immédiate), k nimž se řadí právní normy veřejného zájmu a veřejného blaha jako některé předpisy společenského, hospodářského, pracovního, sociálního, zemědělského a devizového práva či normy ochrany jako např. předpisy o ochraně spotřebitele, zaměstnance a pod. Tuzemský právní řád zná obdobné normy a tak jejich použití v rozhodnutí cizího soudu by nemělo nebránit v uznání rozhodnutí z důvodu veřejného pořádku. Obdobně by měla být uznávána i rozhodnutí ve věcech kartelového práva nebo práva na ochranu hospodářské soutěže. Opět však platí, že nikoliv samotné právní normy, nýbrž výsledek jejich aplikace je předmětem rozporu či souladu s veřejným pořádkem.

Některé případy rozporu s procesním veřejným pořádkem

Zásady nezávislosti soudu a nestrannosti soudce patří ve většině ostatních států k součásti veřejného pořádku. Proto lze dovodit pravidlo, že tam, kde je tato zásada porušována, je možno neuznat rozhodnutí soudu pro rozpor s veřejným pořádkem.

Obdobně bude cizí rozhodnutí neuznáno tehdy, jestliže se prokáže, že zahraniční soudce úmyslně použil nesprávné právo. Záměrně nesprávné rozhodnutí je v rozporu s veřejným pořádkem.

K zásadám právního státu patří požadavek svobodného přístupu k soudům, zahrnující zejména základní procesní práva včetně řádného předvolání. Stranám musí být dána možnost, aby se podílely aktivně na řízení. Naproti tomu není součástí našeho ordre public, aby podlehnuvší strana byla řádně zastoupena.

Zahraněční soudy mnohdy rozhodují v tzv. sumárním řízení.

Z hlediska našeho řádu by zřejmě bylo v rozporu s veřejným pořádkem, jestliže by žalovaný neměl možnost opravného prostředku. Z hlediska našeho právního řádu by zřejmě neobstál ani takový rozsudek, který by byl vydán po té, kdy byl účastník řízení vyloučen z dalšího procesu pro tzv. pohrdání soudem.

Naproti tomu takové otázky, jako např. přiznání práva chudých za podstatně obtížnějších podmínek než v tuzemsku a nebo neexistence práva chudých vůbec by zřejmě nemohlo vést k odmítnutí uznání pro rozpor s veřejným pořádkem. Ani další odchylky úpravy zahraničního procesu oproti tuzemské úpravě nepředstavují rozpor s veřejným pořádkem. To se týká i odlišného pojetí dokazování. Zejména jde o tzv. pre-trial discovery, institut známý v anglosaském a americkém právu. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že o rozpor s veřejným pořádkem se jedná jenom tehdy, jestliže cizí právo ve svých důsledcích zasahuje základy spravedlnosti a představu o ní. O to nejde v případě např. křížového výslechu či obdobného způsobu zjišťování a provádění důkazů.

Ani nesprávné poučení či neexistence poučení není důvodem k odepření uznání pro rozpor s veřejným pořádkem.

2.6.4. ZJIŠŤOVÁNÍ PODMÍNEK POUŽITÍ ORDRE PUBLIC

Použití veřejného pořádku je otázka právní a nikoliv skutková. Z tohoto důvodu soud zkoumá otázky související s veřejným pořádkem z úřední povinnosti. Rozpor s hmotněprávním veřejným pořádkem většinou vyplývá z výroku předmětného rozhodnutí.

Naproti tomu jiný je postup v případě, kde rozpor s veřejným pořádkem spočívá v řízení před soudem ve státě rozhodnutí. V daném případě je možno se touto otázkou zabývat jenom k námitce stran. Pouze menšinový názor v literatuře dovozuje i pro tyto případy povinnost soudu *ex officio*¹⁷⁴.

Otázka rozhodného okamžiku pro rozpor s veřejným pořádkem je řešena téměř shodně. Rozhodný je okamžik uznání. Okamžik rozhodování či podání návrhu na uznání jsou časová kritéria irelevantní při posuzování této okolnosti.

Zajišťování tohoto předpokladu uznání není věcným přezkoumáváním cizího rozhodnutí, nýbrž jde o kontrolu samotného výsledku, tedy právních účinků cizího rozhodnutí pro právní poměry státu uznání. V některých případech však individuální zjišťování souladu s veřejným pořádkem a kontrolu toho předpokladu uznání nutno provádět individuálně, nebo se blíží přezkoumávání rozhodnutí ve věci samé.

2.6.5. ORDRE PUBLIC Z HLEDISKA BRUSELSKÉ ÚMLUVY

Evropská společenství zejména s ohledem na různé standardy při používání jednotlivých národních právních řádů se nemohla zříci negativního předpokladu uznání podle Bruselské úmluvy (viz čl. 27 odst. 1), spočívajícího v neexistenci rozporu uznání s veřejným pořádkem.

Soud státu uznání nevydává žádné rozhodnutí o tom, zda samotné rozhodnutí, které je předmětem uznání, je v rozporu s veřejným pořádkem. Tomu odpovídá i okamžik rozhodný pro zjišťování rozporu či souladu s veřejným pořádkem. Rozhodným okamžikem je doba uznání a nikoliv doba rozhodování v prvním státě.

Rozhodný je veřejný pořádek druhého státu, tedy ve státu uznání. Přitom nejde o veřejný pořádek Evropských společenství (Evropské unie). Odkaz na národní veřejný pořádek členského státu však neznamená, že tato klauzule by se měla vyplňovat jenom nějakým národním duchem či národní doktrínou jednotlivého členského státu. Naopak odpovídá záměru evropského civilního procesu, aby byl brán v úvahu cíl integrace tak, aby se národní zájmy výrazně zrelativizovaly¹⁷⁵.

Použití výhrady veřejného pořádku přichází v úvahu pouze ve výjimečných případech¹⁷⁶.

Mimořádný význam se připisuje volnému pohybu a liberálnosti rozhodování, které jsou v rámci EU již dlouho uznávány. Proto Bruselská úmluva přijala formulaci roz-

¹⁷⁴ Viz Schütze, op. cit. zhora, 33, Niedermann 120n M. Die ordre public Klauseln in den Vollstreckungsverträgen des Bundes und den kantonalen Zivilprozessgesetzen, Zürich 1976, Martiny I., 513.

¹⁷⁵ Srov. Kropholler, 276.

¹⁷⁶ Viz příklady u Krophollera, 276 n.

poru s veřejným pořádkem Haagských úmluv, podle nichž důvod k neuznání je dán pro rozpor zvláštní kvality, rozpor zřejmý, kdy k odepření uznání mohou vést pouze neúnosné rozpory s veřejným pořádkem a nikoliv každá odchylka od vlastního práva.

I podle Bruselské úmluvy je možný rozpor jak s hmotněprávním, tak procesněprávním veřejným pořádkem¹⁷⁷.

Odepření uznání je tedy možné, jestliže jsou porušeny základní zásady tuzemského procesního práva, práva kolisního nebo hmotného práva. Převládající mínění¹⁷⁸ vychází z toho, že pouze výrazná odchylka od základních principů procesního práva ve státě rozhodnutí znamená, že při hodnocení z hlediska zásad právního státu může být odmítnuto uznání rozhodnutí, které za těchto okolností bylo vydáno. Velmi jednoznačně tuto linii zastávají především holandské a německé soudy.

Tak např. rozpor s ustanovením o příslušnosti nemůže být důvodem k použití výhrady veřejného pořádku pro odmítnutí uznání. Naproti tomu, jestliže vůbec chybí podmínky pro výkon soudnictví v smyslu veřejného práva mezinárodního, představuje tato okolnost možné použití tohoto důvodu k odmítnutí uznání. Stejně tak může uznání odporovat rozhodnutí, které nebylo odůvodněno, a nebyly ani předloženy listinné důkazy či podklady, které by mohly nahradit chybějící odůvodnění a vedly by k názoru, že jsou splněny předpoklady uznání. Ve věcech výživného je podle francouzské judikatury v rozporu s veřejným pořádkem, jestliže určení otcovství se opírá pouze o tvrzení matky a postrádá hodnocení dalších dodatečných důkazů¹⁷⁹.

Naproti tomu při posuzování řízení o předběžném opatření nebo předběžnou ochranu se bere v úvahu relativně celá široká plejáda možných postupů ústících v rozhodnutí, které se v procesu uznávání posuzují velmi liberálně. Uznávají se tedy i taková řízení, která - měřeno tuzemskými standardy - nejsou běžná. Tak např. v Německu se uznávají řízení směřující k zabavení věci podle italského práva¹⁸⁰, které jsou mnohdy pro dlužníka podstatně nevýhodnější než obdobná řízení např. podle práva holandského nebo německého. Přesto jsou rozhodnutí v těchto řízeních uznávána a považována za slučitelná s příslušným veřejným pořádkem státu uznání. Zcela výjimečně veřejnému pořádku některých států odporují některá rozhodnutí v oblasti kartelového práva^{180a}.

2.6.6. VÝVOJ A SOUČASNÝ VÝZNAM

Důvod odmítnutí uznání cizího rozhodnutí pro rozpor s veřejným pořádkem je stále aktuální a zaznamenává stálý vývoj. I v relativně užších dimenzích, v nichž se evropská integrace pohybuje, je třeba počítat s určitými extrémy a pro tento případ udržovat i určité pojišťovací ventily, jakým je zásada veřejného pořádku.

Je skutečností, že ani při postupující integraci v rámci Evropských společenství nebyla formulace veřejného pořádku, negativního předpokladu uznání podle Bruselské

¹⁷⁷ Kropholler, 168.

¹⁷⁸ Viz Martiny II., 32, Kropholler, 278.

¹⁷⁹ Srov. rozhodnutí Cass. 17.5.1978, Clunet 1979, 380, Paris 18.1.1980, Rev. crit 1981.

¹⁸⁰ Tzv. Seguestro Conservativo podle čl. 671, 673 an. C. proc. civ.

^{180a} Srov. Martiny II., 33.

úmluvy, změněna. Kritériem pro odmítnutí či pro neuznání rozhodnutí zdaleka není obecný pojem veřejného pořádku společný západoevropské integraci. Kritérium pro odmítnutí i nadále spočívá v autonomním právním řádu jednotlivých členských států.

Pozoruhodný vývoj lze spatřovat ve formulaci této pojišťovací klauzule. Zatímco dikce naší úpravy a některých národních úprav členských států ES je téměř totožná s úpravou Bruselské úmluvy, jinde v tomto ohledu byly učiněny značné pokroky¹⁸¹.

Je otázkou, zda má být chráněno samotné uznání, tedy akt aplikace práva, a zda je oním klíčovým bodem pro měření rozporu se zásadními zásadami, na kterých je princip veřejného pořádku budován. Odpověď je negativní. V zásadě lze však i k tomuto kritériu přistupovat tak, že nikoliv samotný akt uznání, nýbrž jeho účinky jsou mírou únosnosti pro akceptaci cizího rozhodnutí.

Jinou věcí je, zda ponechat v platnosti tak vágní formulaci, která je obsažena v ZMPS (srov. § 64 písm. d). Je sporné, zda ponechávat široké možnosti uvážení při výběru rozhodných hodnot ve společenském a státním řízení. Když odhlédneme od ideologického náboje tohoto předpokladu, je třeba uvážit, zda to nejsou právě zásady právního státu či právního řádu, které jsou společně se základními právy a svobodami možným měřítkem rozporu či účinků cizího rozhodnutí pro tuzemské právní poměry.

2.7. VZÁJEMNOST

2.7.1. OBECNÝ ÚVOD, SROVNÁNÍ A PŘEDMĚT

Kategorie vzájemnosti, stejně jako její opak, kategorie retorse patří k nejstarším a tradičním součástem spravedlnosti a již od 14. století představují součást pozitivního mezinárodního práva veřejného.

Kategorie vzájemnosti představuje jeden z výrazných aspektů mezinárodního práva, jako předpoklad uznání cizího rozhodnutí. Jde o kategorii, která je dosud nepochybně ještě podstatnou součástí uznání. Na jejím vývoji se zračí vývoj samotného práva uznání. Tak jak vzájemnost ztrácí na významu, liberalizuje se právo uznání. To se projevuje zejména v oblasti unifikovaného práva uznání. Ani Bruselská úmluva ani Luganská úmluva tento předpoklad uznání již neznačí. Významnou roli však hraje stále v autonomních národních právech¹⁸².

Vzájemnost byla především ještě v 19. století pevnou součástí režimů uznání, zejména ve střední Evropě, především v Německu a v Rakousku. Tak např. v Bavorsku¹⁸³ patřila vzájemnost k podstatné součásti výkonu zahraničních rozhodnutí, a k zaručení vzájemnosti postačovala výměna korespondence v diplomatickém styku. I jinak se tato kategorie posuzovala relativně velmi blahovolně. Např. podle hamburské praxe existovala domněnka existence zaručení vzájemnosti až do okamžiku, kdy byl prokázán opak¹⁸⁴.

¹⁸¹ Jde o míru konkretizace velmi vágní generální klauzule. V některých právních řádech existují několikere konkrétní ochranné klauzule v různých odvětvích (pramenech práva), viz např. Rakousko a j. Srov. výklad na počátku této části.

¹⁸² Viz i naši platnou úpravu v ZMPS (§64 písm.e).

¹⁸³ Viz bavorské nařízení z 2.6.1811, cit. podle Martinyho I., 527.

¹⁸⁴ Podle Martinyho I., 527.

Kategorii vzájemnosti jako předpoklad uznání znalo právo království hannoverského¹⁸⁵, stejně tak jako právo Rakouska¹⁸⁶, upravoval ji i bádenský procesní řád z roku 1864¹⁸⁷.

Již od konce 19. století se však rozeznávala situace v majetkových věcech od situace v oblasti věcí statusových, kde se obecně nepovažovalo za nutné splňovat požadavek vzájemnosti.

V současné době je kategorie vzájemnosti upravena v různých právních řádech velmi rozdílným způsobem.

Podle rakouského práva¹⁸⁸ se za splnění požadavků vzájemnosti považuje prohlášení vlády a nebo skutečnost, že mezi dotčenými státy je uzavřena smlouva.

Též většina švýcarských kantonů požadovala na rozdíl od nového moderního pojetí obsaženého v článku 25 an.zákona o mezinárodním právu soukromém vzájemnost. Nicméně i v praxi existují značné rozdíly¹⁸⁹.

Podle japonského práva postačí faktické zaručení vzájemnosti¹⁹⁰.

To platí jak pro majetkové věci, tak pro ostatní soudní záležitosti. Obdobná tendence převládá i v jihokorejském právním řádu¹⁹¹.

Ani Turecko nevyžaduje smluvně zajištěnou vzájemnost, nýbrž se spokojí s jejím faktickým zajištěním¹⁹².

Skandinávské země v zásadě vyžadují, aby vzájemnost byla formálně smluvně zaručena¹⁹³. Podle norského práva se požaduje, aby vzájemnost byla kromě statusových rozhodnutí zaručena státní smlouvou. Není jasné, zda tento předpoklad požaduje i Švédsko¹⁹⁴.

Pro státy, jejichž východisko je ovlivněno francouzským právem, platí, že se zde příliš nepřihlíží ke splnění požadavku vzájemnosti¹⁹⁵.

Tato praxe platí i v Řecku. Naproti tomu v Gabunu se nevyžaduje exequatur pro rozhodnutí z těch zemí, které nevykonávají gabunská rozhodnutí¹⁹⁶.

V mnohých amerických státech, jako např. v Chile, jsou uznávána cizí rozhodnutí, pokud jsou uznávána chilská rozhodnutí ve státě rozhodnutí. Jestliže cizí stát neuznává chilská rozhodnutí, rozhodnutí tohoto státu nemají žádný účinek v Chile¹⁹⁷.

Mnohé arabské státy praktikují velmi flexibilní systém vzájemnosti. Zahraniční rozhodnutí jsou vyhlašována za vykonatelná podle stejných podmínek, za kterých to činí tuzemský soudce s cizím rozhodnutím¹⁹⁸.

¹⁸⁵ Srov. občanské soudní řízení království Hannoverského 8.11.7850.

¹⁸⁶ Na rozdíl od francouzského režimu rakouské právo 19. století již zavedlo požadavek vzájemnosti. Cit podle Martiny I., 527.

¹⁸⁷ Viz Martiny I., 528.

¹⁸⁸ Srov. § 79 EO a § 328 ZPO pro věci manželské. Rakouská praxe však upouští od požadavku vzájemnosti.

¹⁸⁹ Srov. Martiny, 531.

¹⁹⁰ Viz citace uvedené v Martinyho I., 531 a v pozn. 3458.

¹⁹¹ Viz pozn. 81.

¹⁹² Srovnej zákon o MPS Turecké republiky z roku 1982 (čl.38).

¹⁹³ Viz Martiny I., 532.

¹⁹⁴ Viz Martiny I., 532.

¹⁹⁵ Viz Martiny I., 532.

¹⁹⁶ Shodně jako v pozn. č. 85.

¹⁹⁷ Praxe se v mnohých jihoamerických státech a též ve Španělsku liší od zákonné úpravy, respektive od úpravy v mezistátních smlouvách. Existují závažné rozdíly. Cit podle Martiny I., 532.

¹⁹⁸ Srov. Martiny I., 532.

V Izraeli nejsou vykonávána cizí rozhodnutí při neexistenci vzájemnosti. Existenci vzájemnosti lze však nahradit prohlášení právního poradce vlády¹⁹⁹.

V anglosaských státech neexistuje samotná kategorie vzájemnosti jakožto předpoklad uznání cizích rozhodnutí. Na místo toho však existuje doktrína povinnosti (doctrine of obligation)²⁰⁰.

V některých spolkových státech USA je však přesto vzájemnost požadována, i když v současné době od ní soudní praxe upouští. Anglosaské státy prosazují důsledky zásady reciprocity ještě jiným způsobem. Jestliže stát rozhodnutí je „recipročním státem“ ve vztahu ke státu uznání, požívají rozsudky tohoto státu po své registraci přednostní režim ve srovnání s jinými cizími rozhodnutími. Ve Velké Británii je stále v účinnosti Foreign judgements reciprocal enforcement act z 13. 4. 1933. Kromě Velké Británie připouštějí i jiné státy common law zjednodušený výkon zahraničních rozhodnutí cestou registrace, jestliže to stanoví příslušné zákony.

Podle polského autonomního práva se požaduje kromě věci výživného reciprocity zajištěná smluvně²⁰¹. V Bulharsku je třeba prohlášení ministra spravedlnosti o tom, že je zajištěna faktická vzájemnost. Podle rumunského práva se vyžaduje vzájemnost, obdobně jako tomu bylo u bývalého práva NDR. V Maďarsku se vykonávají zahraniční rozhodnutí v majetkových věcech a ve věcech péče o nezletilé pouze při faktické vzájemnosti. O tom vydá rozhodné, závazné prohlášení ministr spravedlnosti. Podle jugoslávského práva se vyžadovala vzájemnost dokonce i ve statusových věcech.

Podle československého práva se vyžaduje materiální vzájemnost (§ 64 písm. e, ZMPS). Vyžaduje se, aby orgány cizího státu uznaly, popřípadě i vykonaly rozhodnutí zdejšího justičního orgánu v právní věci téhož druhu. Není třeba, aby vzájemnost byla zaručena mezinárodní smlouvou. Stačí zjištění, zejména ve formě prohlášení ministerstva spravedlnosti o tom, že skutečně ve vztahu k příslušnému státu je vzájemnost dána (§ 54 ZMPS). Vzájemnost se nevyžaduje ve všech případech. Zejména tehdy, jestliže její požadavek by mohl mít nepříznivé důsledky pro českého věřitele. Vzájemnost se nevyžaduje ve věcech statusových, zejména uznání rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech určení otcovství²⁰².

2.7.2. PODSTATA VZÁJEMNOSTI

Vzájemnost, tak jak je stanovena i podle našeho platného práva, je samostatný předpoklad uznání, který musí být pozitivně splněn. Základem myšlenky vzájemnosti, je postulát o tom, že jeden stát uzná cizí rozhodnutí jenom tehdy, jestliže též jiný stát uzná tuzemské rozhodnutí. Uznání se tedy neděje jednostranně, nýbrž jenom v té míře, do jaké i cizí stát uzná tuzemské rozhodnutí. Těžiště takového předpokladu uznání spočívá v oblasti právněpolitických vztahů mezi státy.

Labilita tohoto předpokladu způsobuje nutnost uzavření dvoustranných nebo mnohostranných mezistátních úmluv. Potud představuje toto kritérium uznání určitou kontrolní funkci, ale též motivaci pro uzavření mezistátních úmluv. Kategorie vzá-

¹⁹⁹ Srov. předchozí pozn, 533.

²⁰⁰ Viz North / Fawcett, 668 an.

²⁰¹ Informace o tzv. bývalých socialistických zemí pocházejí ze Szásy, 523-5, Jayme E., průběžně.

²⁰² Viz Kučera, Tichý I., str. 312.

jemnosti je nezávislá na aplikovaném právu, osobních a jiných poměrech procesních stran. Rozhodnutí tedy není uznáno i když např. cizí stát aplikoval tuzemské právo nebo se jednalo o tuzemského občana.

Vzájemnost je podle převládajícího názoru dána tehdy, jestliže uznání a výkon tuzemského rozhodnutí stejného obsahu není v daném státě vystaven větším obtížím, než jakým by bylo vystaveno cizí rozhodnutí v tuzemsku. Jde o to, aby právo uznání a uznávací praxe vytvořily v zásadě stejné podmínky pro uznání a výkon rozhodnutí stejného druhu. Obecně vzájemnost nevyžaduje absolutní záruku, že každý tuzemský rozsudek je vykonán, nýbrž pouze podobnost zacházení či obdobný přístup zahraničního státu. Tento předpoklad vychází z vlastního pozitivně upraveného práva uznání. Není to ovšem postup jediný. Lze uvažovat i okolnost, že předpoklady pro vzájemnost by byly stanoveny, aniž by se vázaly na platné právo. Formulace těchto předpokladů je nerozhodná, jestliže obsahově odpovídají určitému minimálnímu standardu stanovenému tuzemským státem. Kategorie rovnocennosti, která je základem vzájemnosti, však někdy selhává. Jde o to, že všechny podmínky a odchylky nejsou stejně podstatné, rovnocenné, a dále o to, jaký okruh druhů rozhodnutí se má zahrnout a konečně i o to, jakou část zahraničního práva je třeba zkoumat. Při zkoumání zahraničního uznávacího práva se nabízí několik možností. Je možné např. analyzovat zahraniční úpravu v každém předpokladu rozhodnutí a pak rozhodnout, do jaké míry se lze odchýlovat.

Při vzájemnosti jde též o otázku, zda nemá na cizí rozhodnutí vyšší požadavky než na rozhodnutí vlastních soudů. Vzájemnost by byla dána teprve tehdy, jestliže stát rozhodnutí by uznal rozhodnutí, kdyby bylo vydáno vlastními soudy. Tento požadavek je postaven proti diskriminaci zahraničních rozhodnutí a činí právo státu rozhodnutí samo o sobě určitým měřítkem.

Zjištění rovnocennosti

Vzájemnost se zjišťuje vzájemným poměřováním zahraničního práva uznání a zahraniční uznávací praxe. Mnohdy se má za to, že předpokladem vzájemnosti je procesní situace tuzemského věřitele v cizině, která nemá být v zásadě méně příznivá než situace zahraničních věřitelů v tuzemsku. To je ovšem velmi nepřesné vyjádření, které rozšiřuje tento předpoklad o otázky, které přesahují kategorii uznání a zasahují téměř celé řízení podle předpisů obou států. Proti takové formulaci lze ještě namítnout, že není rozhodující procesní situace obecně, nýbrž pouze zákonná úprava uznání a její praktické používání. S ohledem na velmi rozdílné pojmání tohoto předpokladu jednotlivými národními právními řádami je sotva možné požadovat určitou shodu vzájemných předpokladů uznání. Jinak by tento požadavek mohl být velmi jednoduše vyloučen jako předpoklad uznání. Naopak je třeba brát v úvahu komplexní hodnocení zahraničního práva. Cizí stát musí podle převládajícího mínění mít v zásadě rovnocenné podmínky pro uznání a výkon rozhodnutí stejného druhu. Nepochybně i tyto podmínky se liší a mohou být tedy v případě tuzemského zákonodárce relativně širší. V konkrétním případě jde o to, do jaké míry je jednotlivá odchylka v uznávací praxi významná a zda i za této situace jsou obě úpravy v zásadě rovnocenné. Existují-li v daném případě rozdílné obtížnosti, pak je třeba zkoumat, zda ta-

kovéto obtížnosti nejsou kompenzovány zase existujícími zjednodušenými na druhé straně. Přitom nejsou podstatné termíny k označení této materie, rozhodující je celkové působení a výsledky těchto odchylek.

Kategorie vzájemnosti má určitou spojitost s pojmem retorze (odplaty). Oběma pojmům se navíc připisuje rozdílný smysl. Právně technicky se odlišuje vzájemnost od práva odplaty tím, že vzájemnost existuje bezprostředně na základě právního řádu, zatímco retorze se uskutečňuje v jednotlivém případě na základě rozhodnutí vlády. Rozdíl je též možno spatřovat v tom, že odepření uznání v důsledku neexistence vzájemnosti se netýká odplaty za konkrétní jednání, nýbrž směřuje k zajištění rovnosti právního vztahu v budoucnu. V současné době lze totiž považovat uznání za normální stav, zatímco neuznání představuje určitou formu odplaty, neboť pouze některé státy vycházejí ze zásady neuznání zahraničních rozhodnutí, a uznání považují za výjimku z tohoto pravidla. Neuznání z důvodu chybějící vzájemnosti lze tedy považovat za odplatu, nepřátelské chování.

2.7.3. VÝJIMKY ZE VZÁJEMNOSTI

Vývoj práva uznání pokročil natolik, že zaručení vzájemnosti se obecně nepožaduje zejména tehdy, jestliže cizí rozhodnutí se netýká majetkových nároků. Zda jde o majetkové či nemajetkové nároky, rozhoduje právo státu uznání. Podle tohoto práva by měly být podle stavu vývoje majetkovými všechny ty nároky, které spočívají na majetkových právech či majetkových vztazích, anebo bez ohledu na jejich původ a účel rozhodnutí, se týkají peněz a nebo ztělesňují peněžní hodnotu. K majetku patří imateriální práva. Rozhodující je povaha nároku, který žalobce uplatnil nebo který byl uplatněn žalobou. Jestliže se o majetkových nárocích obvykle rozhoduje rozsudkem na plnění, pak požadavkům vzájemnosti podléhají i rozhodnutí konstitutivní, respektive rozhodnutí na určení, jestliže mají majetkoprávní obsah či dopad. Patří sem tedy též i jednání či zdržení se jednání, k nimž byl odsouzen dlužník, jako např. nároky na předložení účetních knih nebo nároky na zdržení se jednání z důvodů nekalé soutěže.

K nemajetkovým nárokům patří všechny záležitosti osobního stavu. Obecné osobnostní právo je typicky nemajetkovým právem.

Podle značného počtu právních úprav včetně úpravy uznání cizích rozhodnutí České republiky jsou z požadavků uznání vyňata rozhodnutí nemajetkové povahy²⁵³, zejména záležitosti osobního stavu (věci manželské a věci určení otcovství). Obtížná otázka je, zda i podle českého práva je třeba vyžadovat vzájemnost ve věcech nezletilých. Z platné úpravy plyne, že kromě shora jmenovaných výjimek je třeba na vzájemnosti trvat zejména proto, že zde převažuje charakter statusový, a dále zájem samotného nezletilého.

Tento předpoklad je v rozporu s charakterem předmětu rozhodnutí a výjimečným postavením dotčených osob. Diskrepanci mezi platným právem, které vychází z priority neexistujícího veřejného zájmu, a žádoucím stavem, lze vyřešit pouze novelou zákona.

²⁵³ Srov. přehled u Martinyho I., 574 an.

2.7.4. ZJIŠŤOVÁNÍ VZÁJEMNOSTI

Lze soudit, že vzájemnost neexistuje tehdy, jestliže stát rozhodnutí daná cizí rozhodnutí neuznává vůbec. Totéž platí, jestliže stát rozhodnutí uznává rozhodnutí cizího státu pouze na základě dvoustranné mezistátní úmluvy a takováto úmluva v daném případě neexistuje. Vzájemnost neexistuje ani tehdy, jestliže stát rozhodování upírá uznání rozhodnutí proti svým vlastním státním občanům. Nikoli každá komplikace při uznání cizího rozhodnutí však vylučuje vzájemnost.

Jednotlivé případy

Do kategorie zaručení vzájemnosti patří, jestliže tuzemská rozhodnutí jsou ve státě rozhodnutí posuzována jako závazná bez zkoumání právnosti jejich vydání, tedy bez přezkoumávání podstaty věci (revision au fond). Za překážku vzájemnosti se považuje jak přezkoumávání skutkové stránky, tak právní správnosti rozhodnutí, tak správnosti řízení.

Rozsah uznání a vzájemnost

Rozsah uznání ve druhém státě nemusí být totožný. První omezení se může podávat již ze základního přístupu k uznání. Zatímco podle značného počtu právních úprav se uznávané rozhodnutí nepovažuje za tuzemské, ale za cizí (rozprostírání právní moci cizího rozhodnutí v tuzemsku), posuzují mnohé státy, mezi jinými i ČR, právní moc a důsledky rozhodnutí podle tuzemského práva. Druhé omezení se týká tuzemského procesního práva. Cizí právní řád posuzuje právní moc nikoliv stejnými měřítky a nepřisuzuje jí stejný význam jako tuzemské právo. Tak např. zahraniční právo uznání mnohdy požaduje posuzovat formální právní moc nikoliv podle práva státu rozhodnutí, nýbrž podle právního řádu státu uznání ap.

Všechny tyto odchylky lze akceptovat a kategorie vzájemnosti jimi není narušena.

Vzájemnost a příslušnost, veřejný pořádek a řízení o uznání a výkonu z hlediska vzájemnosti

Velmi často se při posuzování vzájemnosti posuzuje, do jaké míry zahraniční úprava nepřímé příslušnosti znamená ulehčení a nebo naopak ztížení uznání. Zahraniční omezení nepřímé příslušnosti mohou ovlivnit šance na uznání tuzemských soudů velmi citelně. Proto je vzájemnost odpírána tedy, jestliže by podle práva státu rozhodování nebyly jeho soudy mezinárodně příslušné. Naproti tomu lze namítat, že předpisy o příslušnosti zahraničního soudu jsou pro otázku vzájemnosti naprosto bez významu. I tuzemský soudce přece posuzuje příslušnost vlastních soudů a tedy i vlastní nepřímou příslušnost tak, jak jí považuje za správnou. Usuzuje se, že hledisko zahraniční příslušnosti není zapotřebí zkoumat poté, co bylo už jednou zkoumáno v rámci podmínek uznání.

Mezinárodní příslušnost soudu rozhodování je podle většiny právních úprav přezkoumávána podle procesního práva státu soudu uznání. Mnoho právních řádů se naproti tomu spokojí s tím, že soud rozhodnutí byl příslušný podle jeho vlastního práva. Tento požadavek je však příliš velkorysý a pro mnohé právní řády nepostačující.

Vzájemnosti nestojí nic v cestě, jestliže zahraniční úprava obsahuje obdobné řešení jako úprava tuzemská. Totožnost předpisů o příslušnosti není podmínkou pro zaručení vzájemnosti. Též katalog místní příslušnosti tuzemského zahraničního právního řádu se nemusí krýt. Podle našeho názoru je naopak rozhodující, zda mezinárodně uznaná kritéria příslušnosti, totiž příslušnost podle bydliště, smluvená příslušnost, stejně jako příslušnost podle sídla, musí být respektovány cizím státem. Jestliže tomu tak je, je nepochybně z tohoto hlediska podmínka vzájemnosti splněna.

Jestliže zahraniční soud odpírá uznání v případě rozporu s veřejným pořádkem, nečiní tato skutečnost překážku v otázce vzájemnosti. Vzájemnost lze považovat za zaručenou i tehdy, jestliže výhrada veřejného pořádku je posuzována poněkud přísněji než v tuzemsku, a nebo je-li tato zásada jinak formulována. Zahraniční rozhodnutí může být např. přezkoumáváno, zda je v souladu s kogentními předpisy. Obdobně lze mluvit o případech, jako tomu je v mnoha latinskoamerických státech, kdy se požaduje, aby závazek, stanovený v zahraničním rozhodnutí byl dovolený.

Součástí uskutečňování (zaručení) vzájemnosti je výkon tuzemských rozhodnutí v zahraničí. Uznání rozhodnutí bez jeho výkonu tam, kde rozhodnutí může být vykonáno, by bylo bez praktického významu. Naproti tomu tam, kde cizí stát připouští výkon tuzemských rozhodnutí, se vychází zpravidla z toho, že též uznání těchto rozhodnutí je zaručeno. Způsob, jakým cizina posuzuje tuzemská rozhodnutí a jakým způsobem jsou taková rozhodnutí uznávána a vykonávána, by zásadně otázku vzájemnosti neměly ovlivňovat. Přirozeně může cizí stát předvídat podobné řízení, jako tomu je v tuzemsku ohledně výkonu či uznání. Avšak jestliže právo státu rozhodnutí nevychází ze zásady neformálního uznání, nýbrž zná velmi podrobný formální proces uznání, nestojí tato okolnost v cestě zaručení vzájemnosti. Při tom je lhostejné, zda stát rozhodnutí provádí vlastní řízení o exequaturu před řízením o výkonu a nebo exequatur je součástí exekučního řízení. Zahraniční rozhodnutí představuje samostatný titul, a tedy na původním obligačním důvodu nezávislé právo, které je uplatňováno novou žalobou (action upon the foreign judgement). Tak tomu je alespoň v anglosaských zemích. Tento procesní institut ovšem nevylučuje vzájemnost.

Zaručení vzájemnosti může být provedeno právními předpisy a nebo na základě existující uznávací praxe.

Předpoklad vzájemnosti musí být prokazatelný²⁰⁴. V převážné většině států neexistuje zásada, podle které by se vzájemnost považovala za prokázanou. Z tohoto důvodu musí být zaručení vzájemnosti přezkoumáno, avšak na takovéto řízení nejsou kladeny příliš vysoké nároky. Stoprocentní jistota nemůže být dosažena nikdy. Nepochybně jak zákon, tak praxe se mohou měnit.

Zjišťování vzájemnosti provádí soud z úřední povinnosti²⁰⁵. Uznání rozhodnutí nestojí nic v cestě tehdy, jestliže vzájemnost je zaručena ve vztahu k danému státu a nikoliv vůči třetím státům. Rozhodující je vzájemnost mezi konkrétními dvěma státy. U složených států či federací je tato otázka relativně složitější. Rozhodující nepochybně budou pravidla uznání v daném dílčím spolkovém státě.

²⁰⁴ Srov. též Martiny I., 571.

²⁰⁵ Viz Martiny I., 575 a tam uvedenou literaturu.

Zaručení vzájemnosti ve formě mezistátní smlouvy

Není důležité a ani žádoucí, aby uznání tuzemských rozhodnutí bylo vždy zajištěno mezistátní smlouvou. Jestliže však takováto smlouva existuje, pak nelze o vzájemnosti pochybovat. Není zapotřebí především žádného přezkoumání vzájemnosti v konkrétním případě, když navíc smlouva má přednost před tuzemským zákonem.

Zákonné zajištění

Zaručovat vzájemnost může i zákon státu rozhodnutí. Jestliže zákonem chápeme každou právní normu, není pak rozdílu, zda normy upravující uznání náleží k psanému či nepsanému právu. Postačuje však, jestliže uznání a tedy i zajištění vzájemnosti má svůj základ v soudcovském právu, jako je tomu v common law.

Existuje-li zákonná úprava, není třeba důkazu o praxi uznávání, jestliže zahraniční předpisy umožňují výkon tuzemských rozhodnutí a jestliže neexistuje důvod k obávám, že tyto předpisy nejsou dodržovány.

Jestliže zákony státu rozhodnutí ponechávají uznání cizího rozhodnutí na vůli soudu, je otázkou, do jaké míry a jakým způsobem bude cizí rozhodnutí posuzováno. Dále je možné, že ve státě rozhodnutí budou cizí rozhodnutí de facto uznávána, ačkoliv to je vlastně v rozporu s rozhodujícími předpisy. I tam, kde existovala určitá praxe velmi příznivá uznávání, může nejvyšší soud změnit své rozhodování, jako tomu bylo v případě říšského německého soudu.

Naproti tomu, jestliže cizina ze své strany vyžaduje vzájemnost, jsou vzájemné uznání a výkon mnohdy blokovány tím, že obě strany vzájemnost popírají, ačkoliv pro to nebyl žádný důvod.

Mnohé státy požadují potvrzení či dobrozdání svých ministerstev spravedlnosti či zahraničí²⁵⁶ o tom, že je zaručena vzájemnost. Tento předpis musí být správně aplikován. Platí zásada, že i chybné ohodnocení naší tuzemské uznávací praxe v cizině nesmí ovlivnit tuzemskou uznávací praxi tak, že v důsledku toho by se vzájemnost vylučovala. V takovém případě je v současné době na místě velkorysá praxe ve smyslu hesla „rozumnější ustoupí“. Jedině tak může být založena vzájemnost v případech, kdy dosud z důvodů nerozumných neexistovala.

Faktická vzájemnost

I když chybí jak zákonné, tak smluvní zajištění vzájemnosti, může vzájemnost existovat. Uznávací praxe je výsledek stálé judikatury a lze jí dovodit i z chování úřadů a soudů, stejně jako z literatury. Skutečnost, že některé předpisy nejsou vždy správně používány či někdy opomíjeny, je nepochybně průvodním jevem soudní praxe a nemůže tak v zásadě ovlivnit otázku vzájemnosti. I otázka intenzity či rychlosti rozhodování je rozdílná a standardy jednotlivých států se velmi liší. I když je praxe uznávání pomalejší, nelze dovozovat, že neexistuje.

Částečné zaručení vzájemnosti

Jde o velmi spornou otázku. Vycházelo se ze zásady, že buďto se rozhodnutí uznávalo nebo se neuznávalo. Vycházelo se z nedělitelnosti vzájemnosti: vzájem-

²⁵⁶ Srov. Riezler 554, Schütze R. A., 294 op. cit zhora, Raape L., Sturm Fr., Internationales Privatrecht, svazek I., 6. vyd. Mnichov 1976, 356 aj.

nost musí být absolutní a nikoliv relativní. Názory o relativní vzájemnosti jsou již dnes minulostí. Byly definitivně překonány i některými zákonodárnými úpravami, jako např. i úpravou v § 66 ZMPS. Z hlediska tuzemského státu pro vzájemnost postačí, jestliže je zaručena alespoň zčásti, pro určitou oblast či pro určitý předmět rozhodnutí. Může být zaručena vzájemnost např. pro rozhodnutí, která se týkají věcněprávních nároků či obecných majetkových záležitostí nebo rozhodnutí o výživném či jiných rozhodnutí na plnění. Lze připustit částečné uznávání podle jiných znaků, jako je např. státní příslušnost. Mnohé úpravy uznávají např. cizí rozhodnutí proti cizincům, a to bez jakéhokoliv přezkoumání, naproti tomu přezkoumávají rozsudky proti vlastním státním občanům²⁰⁷.

Jestliže se tato praxe týká např. konkrétních státních občanů konkrétního státu, může jiný stát vycházet z toho, že právě ve vztahu k němu předpoklady vzájemnosti chybějí. Naproti tomu, jestliže v jednom státu je uplatněno uznání rozhodnutí ve vztahu k cizincům, pak platí vzájemnost za zaručenou.

Dříve²⁰⁸ se velmi často vycházelo z toho, že částečné zaručení vzájemnosti lze přijmout pouze ve věcném ohledu. Toto stanovisko je dnes plně překonáno.

Částečná vzájemnost ještě dovoluje diferenciaci ohledně jednotlivých předpokladů uznání, jako je např. pravomoc apod. Stejně tak je dobře myslitelné zaručovat vzájemnost i stran jednotlivých následků rozhodnutí:

Časové hledisko

Nepochybně důležitý je časové určení zaručení vzájemnosti²⁰⁹. Tak např. vzájemnost nemusí být zaručena dána v době vydání rozhodnutí, ale je zaručena v době, kdy je uplatňováno uznání tohoto rozhodnutí. Naproti tomu naopak může vzájemnost respektive její zaručení odpadnout po vydání rozhodnutí. Existuje mnoho řešení tohoto problému. Lze vycházet z okamžiku vydání, okamžiku právní moci, okamžiku podání návrhu na uznání či okamžiku rozhodování o tomto návrhu. Nejspornější bude vycházet z druhého jmenovaného okamžiku, neboť je to okamžik, kdy rozhodnutí je způsobilé uznání. Je nerozhodné, jestliže později, tj. po tomto okamžiku vzájemnost odpadne. Zahraničnímu rozhodnutí uznání odejmout nelze.

Stanovisko, podle kterého je rozhodující okamžik podání návrhu na uznání, vychází z některých právních úprav. Je-li tomu tak a upravuje-li to zákon, pak lze tomuto názoru nepochybně přisvědčit, ale pouze v tomto rozsahu.

2.7.5. OPOUŠTĚNÍ VZÁJEMNOSTI

Předpoklad zaručení vzájemnosti má pomíjivý význam. Vývoj práva v oblasti uznání, zejména významu mezinárodních smluv ovlivnil podstatně i nutnost existence podmínek uznání. To se týká především předpokladu spočívajícím v zaručení vzájemnosti.

Především v důsledku multilaterálních úmluv, a to zejména úmluvy Bruselské a Luganské, odpadl mezi členskými státy těchto úmluv problém vzájemnosti vůbec.

²⁰⁷ Schütze R.A., op. cit. zhora, str. 293.

²⁰⁸ Viz. příklady u Martinyho I., 568.

²⁰⁹ Velmi dobrý přehled řešení u Martiny I., 571.

Mnohé bilaterální úmluvy způsobily, že ani v mnoha desítkách vztahů mezi jednotlivými státy není třeba uvažovat o zaručení vzájemnosti. Ani multilaterální úmluvy v rámci haagského systému neobsahují klauzuli o vzájemnosti.

Pro státy, které mají uznání zajištěno smluvně, tento problém neexistuje. Avšak i tuzemské zákonodárství se jednostranně zřídka předpokladu vzájemnosti v řízení o uznání cizích rozhodnutí.

Požadavek vzájemnosti postrádá vnitřní plné ospravedlnění, neboť s obsahem zahraničního rozhodnutí nemá nic společného. Ani historická vazba na mezinárodní právo veřejné a právo cizinecké není opodstatněná. Domnělé vzdání se suverenity v důsledku uznání je falešný a neoprávněný závěr, prezentovaný především názory opírajícími se o teorii comity. I dnes, při neexistenci smluvní úpravy je třeba cizinci zaručit určitý standard práv bez ohledu na vzájemnost.

V důsledku existujícího posunu v základních přístupech k otázce vzájemnosti je třeba docházet k nutnosti nabízet přátelštější a příznivější podmínky uznání. Uznávací právo je v současné době tak diferencované, že chráněné veřejné zájmy zejména ohledně příslušnosti soudů a veřejného pořádku, je možné prosadit i bez dodržování požadavků vzájemnosti.

Na podporu našeho tvrzení je možné uvést celou řadu dalších argumentů, mimo jiné i ten, že jeden jediný nesplněný ukazatel při rozhodování může vést k odepření uznání právě pro neexistenci vzájemnosti. Nedostatek vzájemnosti může způsobit i škody. To se dotýká procesních stran a tedy v zásadě soukromých osob, které přirozeně nemohou žádným způsobem přispět k zajištění či zaručení vzájemnosti. Oblast soukromých zájmů a jejich ochrany je tedy překryta balastem, který zatěžuje vzájemný mezistátní právní styk.

Konečně otázku vzájemnosti lze jenom těžko zjišťovat. Jenom některé státy totiž mají natolik kvalitně uspořádanou judikaturu, aby bylo možné podat jednoznačný důkaz. Nejistota existuje též proto, že rozhodování nejvyšších soudů profilujících judikaturu v těchto věcech je zpravidla velmi řídké.

Řešení tedy spočívá velmi jednoznačně v upuštění od tohoto předpokladu uznání.

3. ZPŮSOB UZNÁNÍ, ŘÍZENÍ

3.1. ÚVOD, HISTORICKÝ PŘEHLED

Institut řízení o uznání cizího rozhodnutí je fenomén novější doby²¹⁰. Jak zřejmo, až do dnešních dnů dominuje zejména v záležitostech nemajetkových. Uznání zahraničních majetkových rozhodnutí byl nástroj tzv. rekvizice neboli exequaturu. Tento institut byl relativně pevně spjat s jiným fenoménem: s možností žalovat ze zahraničního rozhodnutí (*actio iudicati*). Zatímco rekvizice se uskutečňovala zásadně jenom na žádost soudu, šlo v případě žaloby z cizího rozhodnutí o instrument zvítězivší sporné strany, která se domáhala svého práva ve státě uznání²¹¹.

V 19. století se stávala tato žaloba jako obecný institut silným konkurentem rekvizice. Žaloba vycházela z pravomocného cizího rozhodnutí a dovolávala se právního poměru vzniklého rozhodnutím mezi zvítězivší a podlehnuvší stranou v procesu. Toto tzv. obligatio zakládalo pro podlehnuvší stranu nové žalobní právo. *Actio iudicati* pak ústilo do celé řady otázek, které zaměštňovaly tehdejší praxi a teorii, zejména, zda takováto žaloba byla vůbec mravná a v jakém poměru byla k rekvizici, zda existovalo právo volby mezi oběma instituty apod. Tak např. ve městech Brémách a Hamburku bylo začátkem 19. století prohlášeno cizí rozhodnutí na základě rekvizice za vykonatelné. Přesto však mohla podlehnuvší strana nezávisle na tom vznést žalobu založenou na cizím rozhodnutí (*actio iudicati*). V jiných oblastech např. ve Frankfurtu či v Hannoveru se výkon rozhodnutí mohl uskutečnit pouze z podnětu rekvizice zahraničního rozhodnutí. Předpoklady uznání byly tehdy považovány převážně za soudní rekviziční předpoklady a překážky. Ve skutečnosti používaly soudy předpoklady rekvizice jenom částečně a z části na místo rekvizičních předpokladů aplikovaly samy vlastní předpoklady. Částečně se uvádělo, že požadavky jako např. vzájemnost platily pro oba způsoby řízení²¹².

Neformální uznání je institut, který se vyvinul teprve ve 20. století, a vytlačil tak *actio iudicati*. K tomu přispěly i nové důvody a způsoby výkonu, zejména žaloba na výkon rozhodnutí.

3.2. PŘEHLED NÁRODNÍCH ÚPRAV

Výkon zahraničního rozhodnutí má zpravidla ve všech právních úpravách podobu formálního typu řízení²¹³. Naproti tomu uznání je pojímáno velmi různě

²¹⁰ Srov. Martiny I., 680.

²¹¹ Srov. k tomu OAG Jena z 16.7.1844, Seuff Arch., cit. podle Martiny I. v pozn. 4629.

²¹² Srov. Basedow, 27 an.

²¹³ Viz k tomu Riezler, 516.

a podle toho také velmi různorodým způsobem je upravena otázka řízení v této věci. Nejčastější úpravy mají rozličné podoby. Předně se vyžaduje nová žaloba v tuzemsku, která je pak projednávána buďto v řádném nebo sumárním řízení. Žaloba se opírá o zahraniční rozhodnutí. Jiným typem je řízení o žalobě na udělení exequaturu, která je též projednávána ve zvláštním uznávacím řízení. Třetím typem řízení je neformální postup, přičemž rozhodnutí, se přezkoumává podle jednotlivých kritérií, která se týkají v podstatě okrajových formálních znaků cizího aktu.

Ve Švýcarsku je uznání cizích rozhodnutí, a to i po uzákonění nové úpravy (IPRG)²¹⁴, záležitostí jednotlivých kantonů. Většina z nich vychází ze zásady neformálního uznání (tzv. samostatné řízení). Rozhodnutí je zapotřebí uznat ipso iure za předpokladu, že odpovídá zákonným požadavkům státu uznání. Tato zásada je zakotvena v článku 27 zákona o mezinárodním právu soukromém. Zákon upravuje i otázku důkazního břemene a otázku přezkoumávání cizího rozhodnutí. Zatímco rozpor s materiálním ordrem public je přezkoumáván z úřední povinnosti, přihlíží soud ke splnění jiných předpokladů, resp. k překážkám uznání jenom z podnětu stran. Pouze na základě námítky podlehnoucí strany se přezkoumávají otázky řádného předvolání, rozporu s procesním veřejným pořádkem při odepření řádného slyšení, otázka překážky věci zahájené stejně jako právní moci²¹⁵.

Podle belgického práva je třeba pro rozhodnutí v majetkových věcech požádat o exequatur u soudu první instance (tribunal de premiere instance). Jestliže tento soud exequatur udělí, je cizí rozhodnutí postaveno na roveň belgickému. Pokud však se tak nestane, nemůže žádný orgán v tuzemsku přihlížet k tomuto rozhodnutí jako aktu aplikace práva, který nabyl právní moci²¹⁶.

V Itálii je stále v platnosti formální delibáční řízení u odvolacího soudu podle článku 796 - 799, a 801 občanského soudního řádu. Soud rozhodne tzv. delibáčním rozsudkem, který znamená nejen nařízení výkonu rozhodnutí, ale též uznání těch rozhodnutí, u nichž výkon je pojmově vyloučen²¹⁷.

Jenom ve výjimečných případech není podle italského práva zapotřebí delibáční řízení. Je tomu tak tehdy, jestliže obsah zahraničního rozhodnutí má význam pouhé předběžné otázky pro jiné řízení probíhající v Itálii. V těchto případech jsou pak předpoklady uznání přezkoumávány v řízení podle článku 799 občanského soudního řádu. Jakmile bylo v delibáčním řízení rozhodnuto, způsobuje zahraniční rozhodnutí účinky obdobné jako tuzemské rozhodnutí. Je zřejmé, že obdobně jako v Belgii, ani podle italského pojetí nejde v případě uznání o přenesení účinků zahraničního rozhodnutí, nýbrž o adaptaci zahraničního rozhodnutí na tuzemské poměry²¹⁸.

V Portugalsku jsou zahraniční rozhodnutí účinná tehdy, jestliže po přezkoumání podmínky uznání je rozhodnutí potvrzeno. Též výkon rozhodnutí respektive jeho nařízení může následovat teprve po přezkoumání předpokladů uznání. Výkon pak probíhá, jako kdyby se jednalo o tuzemský exekuční titul. Obdobná je praxe i v mnohých latinskoamerických státech, kde k uplatnění zahraničních rozhodnutí je zapotřebí tzv. homologasao²¹⁹.

²¹⁴ Srov. čl. 29 IPRG.

²¹⁵ Srov. mj. Schwander, 149 an., Kommentar, 284.

²¹⁶ Lze očekávat radikální změnu i v této poslední baště réversion au fond pod vlivem způsobeným Bruselským systémem, viz Kropholler, 25.

²¹⁷ V Itálii byla navržena reforma národní úpravy, která by sledovala liberální příklad Bruselské úmluvy.

²¹⁸ Viz text návrhu v Riv.dir.int. priv.proc. 1989, 923 an. Též Kropholler, 25.

²¹⁹ Viz Morelli G., 341.

²¹⁹ Viz Martiny I., 684.

V Rakousku není upraveno zvláštní řízení o uznání. Cizí rozhodnutí je posuzováno jakožto předběžná otázka v řízení, v němž má právní význam řešení předmětu cizího rozhodnutí. Uznání však může být uskutečněno v tzv. určovacím rozsudku. Naproti tomu *actio iudicati* nemá ani podle rakouského práva oporu²²⁰.

Ve Francii, obdobně jako i v jiných románských zemích, nelze zahraniční rozhodnutí vykonat bez *exequaturu*²²¹.

Neformální incidenční uznání se může uskutečnit jenom u konstitutivních rozhodnutí a statusových rozsudků, tedy v případech, kdy výkon rozhodnutí je pojmově vyloučen. Rozhodnutí na plnění stále vyžadují ke svému uznání rozhodnutí o *exequaturu*. Řízení o *exequaturu* tedy slouží nejenom k vydání usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí, nýbrž obecně k přezkoumání účinnosti cizího aktu. *Exequaturu* se může dožadovat nejen strana zvítězivší, nýbrž i poražená.

Podle anglosaského práva se uskutečňuje prohlášení vykonatelnosti zahraničních rozhodnutí na placení žalobou (*action upon the foreign judgment*). Uznání podle anglického kodifikovaného práva (*statued law*) se děje podle zákona o cizích rozhodnutích (*foreign judgment*) z roku 1933 registrací (*registration*) u High Court. Registrace nepředpokládá žádné přezkoumávání ohledně obsahu rozhodnutí. Po registraci je cizí rozhodnutí postaveno na roveň tuzemskému rozsudku²²².

Podle amerického pojetí způsobují zahraniční rozhodnutí především následky *in rem*. Do této skupiny patří většina rozhodnutí. Řízení o uznání nepředpokládá žádný formalizovaný proces. Zahraniční rozsudky *in personam*, zejména platební rozsudky, jsou důvodem žalobního práva oprávněného, které musí být prosazeno soudní cestou. Toho lze dosáhnout žalobou (*action upon the judgment*), což je vlastně určitá obdoba prohlášení vykonatelnosti. Rozsudky, které jsou uznány podle *Uniform Foreign Money Judgments Recognition Act*, z roku 1962, jsou pak vykonatelné jako americká rozhodnutí. Pak tato rozhodnutí vlastně splňují předpoklady zákona o výkonu cizích rozhodnutí (*Uniform Enforcement of Foreign Judgment Act*) z roku 1964. To jistě na první pohled přináší značná zjednodušení ve vykonávacím řízení. Soudní praxe je však nejednotná²²³.

3.3. POSTUP PODLE NĚKTERÝCH MULTILATERÁRNÍCH ÚMLUV

Podle Haagské úmluvy I. jsou zahraniční rozhodnutí o výživném ve smluvních státech uznávána bez jakéhokoliv zvláštního řízení, tedy *ipso iure*. Zvláštní řízení je předvídáno pouze pro výkon těchto rozhodnutí. K zjištění otázky, zda zahraniční rozhodnutí je uznáno, lze stejně jako podle jednotlivých národních právních řádů podat pozitivní či negativní určovací žalobu. Otázky příslušnosti a pravomoci soudního orgánu pro tuto žalobu řeší národní právo.

²²⁰ Srov. Matscher H., op. cit. v pozn. č. 20, 56, Martiny I., 683.

²²¹ Srov. Batiffol H., Lagarde P. *Droit international privé II.*, 5. vyd., Paříž 1981, 712 n.

²²² Viz Dicey, Morris II, 1092 an., Wolff, 271. Podle skotského práva je třeba žalovat na „decree conform“.

srov. Martiny I., pozn. 4658 na str. 684.

²²³ K tomu srov. Lenhoff N., *Die Anerkennung und Vollstreckung auslandischer Urteile in den USA*,

Rabels Z, 19 (1954), 201, Peterson A., Rabels Z 33 (1969), 546 n.

Podle Haagské úmluvy II. není zřejmé, zda k uznání cizího rozhodnutí je zapotřebí zvláštního řízení či rozhodnutí anebo zda se cizí rozhodnutí ve věcech výživného uznávají bez dalšího řízení. Tato úmluva nepředvídá, obdobně jako Bruselská úmluva, jednotnou uznávací a vykonávací proceduru, nýbrž přenechává formální stránku uznání plně smluvním státům. Haagská úmluva o uznání rozvodu manželství obdobně jako jiné haagské úmluvy ponechávají procesní řešení na vůli smluvním stranám, když upravuje pouze materiální stránku uznání.

Úmluva o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní přepravě (CMR) neupravuje řízení o uznání. Úmluva přenechává proces uznání a celou formální stránku vnitrostátnímu právu členských států.

3.4. BRUSELSKÁ ÚMLUVA A LUGANSKÁ ÚMLUVA

Úvod

Režim obou úmluv je podobný. Luganská úmluva se pouze nepatrně odlišuje od úpravy řízení v Bruselské úmluvě. Na jednotlivé změny a odchylky upozorníme v závěru této části. Jinak však platí, že náš komentář vycházející z Bruselské úmluvy se týká i Luganské úmluvy.

Zásadní rozdíl oproti ostatním multilaterálním úmluvám spočívá v jednotné úpravě formální stránky uznání a výkonu. Úmluva jednotně upravuje základy řízení o uznání a výkonu cizích rozhodnutí. Zatímco úmluva zavádí pro výkon rozhodnutí nový typ řízení, uznání se děje neformální cestou. Exequatur je definitivně překonán. Úmluva však upravuje dvě skupiny uznání. Jde o řízení o uznání jakožto řízení předběžné a řízení, v němž uznání představuje hlavní předmět²²⁴.

Základním rysem uznávací procedury úmluvy je její neformálnost. Úmluva nepředepisuje žádný zvláštní druh uznání²²⁵.

Uznání se uskutečňuje automaticky. Je povinností každého smluvního státu uznat rozhodnutí přicházející z jiného smluvního státu ipso iure. Všechny soudy a úřady členských států jsou povinny respektovat soudní rozhodnutí jiných členských států a jsou tak povinny činit samostatně, ledaže by bylo již provedeno zvláštní řízení o uznání předvídané v úmluvě v článku 26 odstavec 2.

Úmluva neobsahuje ustanovení o tom, zda se uznání děje z úřední povinnosti. Obsahuje pouze pravidlo o tom, že respektování zahájeného řízení v jiném smluvním státu se děje z úřední povinnosti. Do té míry úmluva přenechává tuto otázku rozhodnutím jednotlivým smluvním státům. Není pochyby o tom, že by bylo žádoucí, aby se uznání dělo ve všech smluvních státech stejným způsobem, a to z úřední povinnosti.

Neexistuje žádná domněnka uznání. Nelze tak usuzovat ani z formulace důkazního břemene, ani z charakteru a struktury předpokladu uznání jakožto důvodu odepření uznání²²⁶.

Soud je povinen zkoumat z úřední povinnosti, zda existuje důvod uznání či existují jsou důvody k odepření. Nečiní tak v žádném případě jenom k námitce nebo na ná-

²²⁴ Srov. čl. 26 odst.2 Úmluvy.

²²⁵ Srov. čl. 26 odst.1 Úmluvy.

²²⁶ Srov. Kropholler, 259.

vrh stran. I když o tom nemá úmluva žádné výslovné ustanovení, vyplývá to ze zásady automatického uznání, stejně jako ze smyslu a účelu režimu uznání.

Pro otázky hodnocení jednotlivých skutečností, jejich shromažďování a zjišťování platí národní režim. Tuto otázku úmluva neupravuje. V tomto ohledu soudci ani nepřikazuje, aby ex officio prověřil všechny rozhodné skutečnosti. Naopak soud musí k předložení všech rozhodných skutečností strany vyzvat. Možnosti soudu zjišťovat skutečný stav věci jsou dodatečně omezeny skutečností, že jak vykonávací řízení, tak formální uznávací proces jsou zpravidla jednostranné. Protistranu tj. stranu, která nenavrhovala uznání, není zapotřebí vyslyšet. Důkladnější objasnění je možné teprve až v řízení o opravném prostředku (viz článek 36 a násl.). Též při předběžném uznání je soud odkázán na návrh protistrany, pokud se to již nepodává z předložených listin. Jestliže okolnosti, relevantní pro rozhodnutí, zůstanou nejasné, neexistuje obecná důkazní povinnost či důkazní břemeno protistrany. Ze základní tendence in favorem uznání nelze bez dalšího dovozovat, že soudce může požadovat důkazy od navrhovatele. Navrhovatel je povinen v podstatě podat pouze návrh. V tomto směru jdou veškeré nedostatky k tíži navrhovatele. Naproti tomu strana, která se dovolává okolností, které působí proti uznání, je povinna nést důkazní břemeno o těchto okolnostech²²⁷

Tento postup je právě příznačný pro základní uznání, favorizující tendenci úmluvy. Jinak se ovšem otázky dokazování a břemena důkazů řídí právním řádem státu uznání.

Významná je otázka kolize rozhodnutí, které má být uznáno, s protikladným tuzemským rozhodnutím. Jestliže však tuzemský soud v rámci předběžného zkoumání zamítl návrh na uznání cizího rozhodnutí, nepřichází v úvahu použití čl. 27 odst. 3 úmluvy, protože u předběžného neuznání nejde už o žádnou rozpornost či neslučitelnost. Nad rámec tohoto velmi stručného režimu úmluva nic nepředepisuje.

Ohledně právní moci rozhodnutí, která byla vydána v uznávacím řízení podle článku 26 odst. 2 úmluvy, platí ovšem předpisy členských států. Podle nich je třeba posoudit, jak rozhodovat v situacích, které vznikají proto, že uznání cizího rozhodnutí se stává předmětem sporu. Jestliže otázka uznání byla rozhodnuta např. ve sporu ohledně smluvních nároků pouze jako otázka předběžná, bude zřejmě *soud uznání* při příštím rozhodování např. ohledně prohlášení výkonu stejného cizího rozhodnutí vázán rozsudkem, který se týká předběžného uznání. Předběžné uznání zavazuje, neboť pro vykonávacího soudce platí tytéž předpisy, a je logické, že tento soudce nemůže dospět k jiným výsledkům nežli k těm, kterých dosáhl soudce, který v předběžném řízení rozhodl o uznání. Ovšem je možné dojít i k názoru, že určení této věci v předběžném řízení váže soud pouze pro zahájené spory a naproti tomu postrádá jakékoliv působení a závazné následky pro později zahájená řízení.

Předběžné uznání, cíl předběžného uznání

Jestliže uznání zahraničního rozhodnutí je nutné provést v řízení před soudem členského státu, jehož vlastní rozhodnutí ve věci samé závisí na rozhodnutí o uznání, jedná se o tzv. předběžné rozhodnutí ve smyslu článku 26 odst. 3 úmluvy.

²²⁷ Srov. Martiny II., 106.

V tomto řízení soud zkoumá, zda jsou dány předpoklady pro uznání cizího rozhodnutí. Tak např. v řízení o započtení pohledávky může být sporná otázka, zda o obou pohledávkách bylo či nebylo již pravomocně rozhodnuto v jiném státě. Řízení o předběžném uznání přináší podstatné zjednodušení ve srovnání s řízením o exequaturu, protože se nejedná o žádný formalizovaný postup. Soud nemůže přerušit hlavní řízení a vyzvat strany k zahájení uznávacího řízení²²⁸.

Zahraniční rozhodnutí bude dotčeno tehdy, jestliže jedna ze stran se ho dovolává, neboť se domnívá, že jím bude zvýhodněna. Tak např. pozitivní nebo negativní působení zahraničního rozhodnutí může mít podstatný vliv na rozhodování o téže věci nebo ve věci související. Účastník namítá pravomocné cizí rozhodnutí, aby tak zabránil rozhodnutí ve věci samé v tuzemsku. Protože soud prakticky nemůže provádět nějaké šetření v zahraničí, je navrhuující strana povinna předložit listiny, z nichž je patrné, že rozhodnutí, kterého se dovolává, bylo skutečně vydáno. Strana musí dále prokazovat předpoklady uznání takového rozhodnutí.

Přerušení řízení

Soud, u něhož je uplatňován návrh na uznání rozhodnutí, může řízení přerušit, jestliže proti rozhodnutí je ve státě rozhodnutí podán řádný opravný prostředek. Podmínky přerušení se řídí národním právním řádem členských států. Protože uznání rozhodnutí nezávisí na formální právní moci rozhodnutí, je nutno mít možnost přerušení, aby se zabránilo protikladným rozhodnutím, která by mohla vzniknout v důsledku pozdějšího zrušení či změny uznaného rozhodnutí. Tak by např. mohla být zamítnuta nová žaloba s poukazem na existující zahraniční rozsudek, ačkoliv takovýto rozsudek bude později zrušen. Řízení tedy musí být přerušeno až do nabytí právní moci²²⁹ rozhodnutí v jiném řízení v zahraničí. Obdobnou úpravu obsahuje úmluva v článku 38 ohledně výkonu rozhodnutí, která chrání dlužníka před nevýhodami, které by mohly vzniknout v důsledku výkonu rozhodnutí pouze předběžně vykonatelného rozsudku.

Podstatné je, že o přerušení rozhoduje úvaha soudu druhého státu. Otázka přerušení není tedy záležitost, která by závisela na návrzích stran. Řízení může být přerušeno jenom tehdy, jestliže rozhodnutí v jiném státě má význam pro rozhodnutí ve věci samé a jestliže je uznání schopné. Jestliže soud odmítne řízení přerušit s poukazem na zájmy stran, může být i vzdor opravnému prostředku v cizině definitivně o uznání rozhodnuto. Možnosti úspěchu v řízení o opravném prostředku uznatelného rozhodnutí nemusí soud dále prošetřovat. Jestliže se však ukáže, že zahraniční rozhodnutí by mohlo být zrušeno, je to důvod k přerušení. Ve státě rozhodnutí však musí být podán řádný opravný prostředek. V Británii a Irsku²³⁰ je zapotřebí volit jinou úpravu, neboť opravné prostředky (zvané hromadně appeal) nejsou pro svojí nedostatečnou rozlišovací schopnost vhodné pro naši kategorii. Naopak řízení musí být přerušeno tehdy, jestliže výkon rozhodnutí ve státě rozhodnutí byl zastaven pro podání opravného pro-

²²⁸ Srov. Martiny II., 108.

²²⁹ Jenardova zpráva k čl. 30 Úmluvy.

²³⁰ Srov. zpráva Schlossera č. 195 násl.

středku. Podle irského a anglického práva totiž podání opravného prostředku neznamená zeslabení vykonatelnosti.

Účel formálního určení

Jestliže samotná otázka uznatelnosti tvoří předmět sporu, jde o zvláštní případ řízení o uznání. Soud rozhoduje jenom o této otázce. Takový případ nastane zřídka. Jedná se o něj tehdy, jestliže vznikají problémy ohledně překážky ve věci zahájené a otázky rozporu dvou rozhodnutí, tedy otázka překážky věci rozsouzené. Konečně může být takovéto řízení a rozhodnutí aktuální i v jiných případech. Řízení o určení uznání má význam především tehdy, jestliže předmětné rozhodnutí má být použito ve vztahu ke třetím osobám. O takový případ se jedná tehdy, jestliže ve státě rozhodnutí byla rozhodnuta otázka vlastnictví ohledně určité věci²³¹.

Určovací řízení může být zahájeno též vedle řízení o nařízení výkonu rozhodnutí podle čl. 31 a násl. úmluvy, protože předmět obou řízení se kryje jenom částečně²³². Přirozeně, že nařízení výkonu cizího rozhodnutí obsahuje i určení, že takovéto rozhodnutí je uznáno. To plyne již z toho, že pro nařízení výkonu rozhodnutí musí být dány předpoklady uznání cizího rozhodnutí.

Zvláštní formální řízení o uznání může být spojeno s řízením zahájeným k žalobě o hmotněprávní otázce, která se pojí k předmětu uznání. Pro tuto otázku však neplatí Bruselská úmluva, ale národní právní řády členských států. Jestliže však právo státu, kde je zahájeno řízení o uznání, nepřipouští podání druhé žaloby, není takovéto paralelní řízení možné.

Formální uznávací řízení je zvláště vhodné pro rozhodnutí o určení. Není však omezeno na ta rozhodnutí, která nejsou už v tom slova smyslu schopná výkonu. Uznání popř. určení uznání je možné též jen pro část zahraničního rozhodnutí. Řízení o takovémto návrhu však není v úmluvě samotné upraveno.

Výsledek formálního řízení

Předmětem formálního uznávacího řízení je otázka, zda rozhodnutí lze či nelze uznat. Jestliže je rozhodnutí uznáno, soud uznává také, že procesní důsledky zahraničního rozhodnutí, zejména právní moc rozhodnutí, se vztahují na tuzemsko. Řízení o uznání však není možno požadovat tehdy, jestliže se jedná o zjištění vykonatelnosti.

Negativní určení uznání

Je zřejmé, že úmluva si příliš druhé strany uznání nevšímá: konstrukce úmluvy směřuje k pozitivnímu vyústění řízení o uznání. Důvody spočívají v zjednodušení a především ve sjednocení uznávacího řízení. Úmluva tedy není „zařízena“ na řízení, které by bylo zahájeno negativním určovacím návrhem. To je její nedostatek. I negativní zjištění nemožnosti uznání může mít značný právní význam a ochrannou hodnotu pro účastníky právního vztahu²³³. Proto se navrhuje, aby bylo možné připus-

²³¹ Srov. Martiny II, 112.

²³² Kropholler, 268.

²³³ Viz Martiny II, 115.

tit i negativní určení uznání a též neuznání, a to i za platnosti stávajícího znění článku 26 odst. 2 úmluvy. Nepochybně je to možné, neboť takovýto druh řízení respektive žaloby úmluva výslovně nevylučuje. Proto se takovýto návrh řídí vnitrostátním (národním) právem státu, v němž má být o uznání rozhodnuto.

Účastníci řízení

Účastníci řízení o uznání jsou totožní s účastníky původního řízení. Zvítězivší strana obvykle vystupuje jako navrhovatel řízení o uznání. Navrhovatel nemusí být vždy jenom věřitel. I dlužník, který se úspěšně v původním řízení bránil, bude mít zájem o uznání rozhodnutí v jiném státě.

Příslušnost

Věcná příslušnost soudu se bude řídit podle práva daného členského státu. I místní příslušnost soudů bude dána podle tuzemského procesního práva. Místně příslušný bude v prvé řadě soud, v jehož obvodu se nachází bydliště či sídlo navrhovatele. Jestliže navrhovatel v obvodu žádného soudu nemá sídlo ani bydliště, bude to soud, v jehož obvodu je možno provést výkon rozhodnutí (viz článek 32, 26 odst. 2 úmluvy). Tato pomocná příslušnost má však v samotné své povaze slabinu v tom, že ji nelze použít pro založení pravomoci pro rozhodnutí o určovací žalobě. Je to proto, že zde neexistuje žádné místo výkonu, neboť velmi pravděpodobně nejde o rozhodnutí, které je výkonu způsobilé. Proto je příslušnost dána v obvodu toho soudu, kde existuje zájem na zjištění. Jestliže takovýto soud není, resp. nelze ho zjistit, pak je zřejmě příslušný každý soud prvního stupně.

Průběh řízení, náležitosti návrhu

Pro podání návrhu na uznání je rozhodné právo státu uznání²³⁴. Zřejmě ve všech členských státech bude dána povinnost navrhovatele postarat se o určité náležitosti návrhu, mezi jiným označit navrhovatele a odpůrce, uvést i zmocněnce pro doručení rozhodnutí. Zapotřebí je též předložit rozhodnutí, které se navrhuje uznat. Podle režimu úmluvy nepotřebují tyto listiny ani legalizaci, ani další náležitosti (viz článek 49). Soud však přesto může požadovat ověřený úřední překlad.

Zájem na určení

Způsobilost uznání vyžaduje, aby zahraniční rozhodnutí bylo nesporné. Ačkoliv podle článku 26 odst. 2 se vyskytuje spojení „v případě sporu“ (en cas de contestation), jde o uznání předmětu sporu a proto předpokladem přípustnosti takového určovacího návrhu je právní zájem na zahájení soudního řízení. Nicméně tento zájem na určení ovlivňuje pouze povinnost náhrady nákladů. Náklady řízení nese navrhovatel, jestliže jednání či chování odpůrce nezavdalo žádný důvod k návrhu na určení (viz článek 28 odst. 3).

²³⁴ Viz čl. 33 odst. 1 Úmluvy.

Průběh řízení o určení uznání

Pro další průběh řízení platí v zásadě procesní předpisy státu uznání. Přesto některá pravidla úmluvy mají bezprostřední dopad i na tyto otázky. Tak např. přerušení řízení v důsledku odvolání (či jiného řádného opravného prostředku) ve státě rozhodnutí nepřichází u soudu první instance vůbec v úvahu. Možnosti přerušení řízení se týkají pouze předběžného uznání. V řízení o určení uznání podléhá v důsledku článku 26 odst. 2 úmluvy odpovídajícím ustanovením řízení o nařízení výkonu tj. ustanovení v článku 38 úmluvy.

Řízení před soudem prvního stupně není kontradiktorní. Dlužník podle rozsudku není, obdobně jako v řízení o nařízení výkonu, vůbec vyslýchán. Tuto možnost má pouze v řízení o opravném prostředku podle článku 36, který dovoluje dovolat se překážek uznání.

Soud rozhoduje ohledně návrhu na určení bez dalšího dokazování. Jestliže návrh na uznání je odůvodněn, vysloví soudce usnesením, že rozhodnutí je uznatelné. Jestliže je návrh nepřípustný nebo je neodůvodněný, bude usnesením odmítnut či zamítnut. Určení uznání má pouze deklaratorní význam. Jestliže je návrh zamítnut, nese navrhovatel náklady řízení. Jestliže má navrhovatel úspěch, bude zpravidla placení náhrady nákladů uloženo odpůrci. Zřejmě neexistuje nárok na předběžnou vykonatelnost²³⁵.

Řízení o opravném prostředku

Proti rozhodnutí soudu uznání je možno podat opravný prostředek (čl. 36, 37 a 40 úmluvy). Oprávnění k podání opravného prostředku přísluší navrhovateli pokud jeho návrh byl zamítnut či odmítnut. Odpůrce je oprávněn podat opravný prostředek, pouze pokud návrhu bylo vyhověno.

Úmluva nestanoví žádnou lhůtu k opravnému prostředku, která je tak „přenechána“ národní úpravě. To je určitý nedostatek, který je oprávněně kritizován. Mělo by se však vycházet z obecných principů ve státě uznání. Zřejmě měla platit obecná lhůta k odvolání, a to jak pro odpůrce, tak pro navrhovatele.

3.5. ŘÍZENÍ O UZNÁNÍ ROZHODNUTÍ PODLE NÁRODNÍCH ÚPRAV

Formální a neformální uznání

Téměř ve všech národních úpravách je v současné době otázka uznání rozhodnutí, zejména v majetkových věcech, předmětem neformálního postupu. Takovýto přístup zná i Česká republika²³⁶.

Uznání se uskutečňuje ze zákona. Účinky zahraničního rozhodnutí nastávají ipso iure. Protože předpoklady uznání nejsou ověřovány v žádném formálním řízení, uznání se nedeklaruje formou zvláštního výroku.

²³⁵ Viz Martiny I., 120.

²³⁶ Viz § 65 ZMPS, viz i obdobný neformální přístup při uznání podle smluv o právní pomoci, které váží Českou republiku.

Jiný postup volí jednotlivé státy ve věcech statusových, zejména ve věcech manželských. Mnohé dávají přednost formálnímu řízení, které končí i formálním rozhodnutím²³⁷.

Pro neformální uznání je typická existence předběžných zkoumání (šetření). Tento institut je žádoucí v případech, že v tuzemsku probíhá řízení, jehož výsledek závisí na řízení v cizině. Takovýto postup vychází ze zásadního respektování litispence v cizině. Zda jsou dány předpoklady k uznání a nebo nikoliv, je předběžnou otázkou, kterou je třeba rozhodovat případ od případu. Při opakované žalobě je třeba vždy zkoumat námitku překážky věci rozsouzené na základě cizího rozhodnutí, které je třeba uznat.

Zásada předběžného zkoumání platí pro cizí rozhodnutí i v nesporném řízení. Též matrikář je povinen respektovat účinnost rozhodnutí jako základ pro zápis či registraci do matriky ohledně narození, úmrtí či manželského stavu.

Zkoumání předpokladů uznání

Jednotlivé úpravy ukazují, že vzdor neformálnosti postupu jednotlivé příslušné orgány, zejména soudy, zkoumají či přezkoumávají předpoklady uznání. Děje se to v určitém pořadí, kdy se zkoumají pozitivní či negativní předpoklady neboli požadavky a překážky uznání. Při zjišťování postupují podle vlastního, tj. vnitrostátního procesního práva, a to i v rámci režimu BÚ.

Nepochybně přihlížení k zahraničním rozhodnutím v tuzemském řízení nastoluje celou řadu procesněprávních otázek, které je vždy třeba posuzovat odděleně, i když vždy jsou vzájemně provázány. Jedná se zejména o otázku zásady vyšetřovací či projednací, tj. zda soud je povinen předpoklady zjišťovat z úřední povinnosti nebo pouze k námitce účastníka řízení. S tím souvisí i otázka důkazního břemena a konečně problémy posuzování jednotlivých předpokladů uznání jako např. možnost vzdání se požadavku dodržení některého z předpokladů či dohoda stran či účastníků o některých skutečnostech, které svědčí či nesevědí uznání, splnění nebo nesplnění některého předpokladu uznání. Obecné či paušální odpovědi na tyto otázky nejsou možné. Jednotlivé předpoklady pro uznání jsou rozdílné povahy. Zejména s ohledem na možnou dispoziční svobodu stran je třeba je zkoumat odděleně a každý z nich zvláště.

Většina států včetně Československa resp. České republiky přistupuje ke zkoumání předpokladu z úřední povinnosti²³⁸, přesněji řečeno, ex officio se přezkoumávají důvody odepření uznání²³⁹.

V tomto ohledu procesní právo je právo veřejné a jeho ustanovení mají donucovací povahu. Vzdání se přezkoumávání předpokladů uznání či zhojení některých nedostatků ze strany účastníka řízení nepřichází podle většiny vnitrostátních úprav v úvahu. Někdy se však objevují námitky proti tomuto striktnímu postoji. Uvádí se, že takovýto postup, diktovaný principem oficiality, je třeba dodržet pouze v těch případech, kdy stát sám má zájem na zachování určitých předpokladů uznání.

²³⁷ K tomu srov. řízení podle § 67 ZMPS ve věcech manželských a věcech určení otcovství, je-li aspoň jeden účastník český občan. Naproti tomu i ve statusových věcech, ovšem jsou-li účastníci v rozhodné době příslušníky státu dotčeného rozhodnutí, volí náš zákonodárce neformální postup (viz § 68 ZMPS).

²³⁸ Tento postup volí většina evropských států. viz Martiny I., 687.

²³⁹ Srov i Kropholler, 266.

Zkoumání předpokladů uznání se děje ve většině států též v neformálním řízení. Pro takovéto řízení platí zásada vyšetřovací. To znamená, že soud či jiný orgán je povinen vyšetřit rozhodující skutečnosti z úřední povinnosti. Soud obvykle nemůže připustit jiné důkazní prostředky, než zná jeho právní řád. Tak např. ve většině právních řádů není možné připustit čestné prohlášení ohledně prokázání některých předpokladů uznání či některých skutečností relevantních pro předpoklady uznání ze strany některých účastníků řízení. Účastníci řízení tedy nemohou ve velké většině případů disponovat s důkazy nebo ovlivňovat hodnocení důkazů. Soud přirozeně nemůže přezkoumávat ty skutečnosti, které byly již zjištěny v řízení před cizím soudem. Zkoumá pouze okolnosti rozhodující pro uznání a z těch skutečností, které byly zjištěny v cizině, vychází.

Materiální důkazní břemeno nese podle převážné většiny názorů ten z účastníků, který se uznání zahraničního rozhodnutí dovolává. Tato strana musí též prokázat, že skutečnosti, které jsou relevantní pro uznání respektive pro předpoklady uznání, existují. Důkazní břemeno se vztahuje na skutečnosti samotné, nikoliv však na právní otázky uznání. Nově však se i zde diferencuje mezi spornými stranami. Ten, kdo navrhuje uznání, je povinen dosvědčit skutečnosti, které jsou relevantní pro splnění předpokladu uznání (pozitivních požadavků). Jeho odpůrce pak má povinnost dokazovat skutečnosti, které se vztahují na negativní předpoklady či požadavky neboli překážky uznání. Ve skutečnosti je však třeba rozlišovat přímo podle jednotlivých předpokladů uznání.

Na druhé straně v těch řízeních, která jsou ovládána zásadou projednací, soud existenci účinného zahraničního rozhodnutí nezkoumá z úřední povinnosti. Naopak má ten, kdo se dovolává existence zahraničního rozhodnutí, povinnost jeho existenci doložit.

Pokud jde o předpoklad příslušnosti či pravomoci prvního soudu, je podle převládajícího mínění povinností soudu tuto okolnost z úřední povinnosti zkoumat.

Překážku chybného doručení zkoumá soud pouze k námitce strany. Žalovaný v prvním řízení je tedy s ohledem na tento předpoklad či negativní požadavek povinen svá tvrzení prokázat a tedy nese důkazní břemeno.

Kolisněprávní kontrola je otázkou zkoumání z úřední povinnosti. Nicméně důkazní povinnost stran skutkových základů postihuje stranu, která se brání uznání, neboť úmluva slouží k ochraně znevýhodněného účastníka.

V případě ordre public jakožto překážky uznání, je soud povinen z úřední povinnosti provádět šetření. Mnozí rozlišují z hlediska stupně a povahy zásahu proti veřejnému pořádku. Pokud jde o dokazování skutkových okolností, je ten, kdo poukazuje na rozpor s veřejným pořádkem, povinen nést důkazní břemeno. Ten, kdo tvrdí překážku zahájeného řízení nebo tuzemského rozhodnutí, je povinen svá tvrzení dokázat. Soud podle převažujícího názoru nemá povinnost provádět šetření z úřední povinnosti.

Určení uznání

Autonomní (národní) právo ve většině případů nezná žádné zvláštní předpisy o řízení upravující uznávací postup. V zásadě tedy nemůže být ani podána žaloba či návrh na určení uznání zahraničního rozhodnutí v majetkových věcech či určovací

žaloba stran uznání. Výjimku tvoří pouze řešení předvídané v čl. 26 odst. 2. Jiný postup stanoví dvoustranné mezistátní úmluvy. Ve většině případů je otázka uznání zahraničního rozhodnutí v majetkových věcech předběžnou otázkou ve vztahu k určitým právním poměrům. Je tedy v zájmu stran a současně v zájmu právní jistoty, vyhnout se rozporným rozhodnutím ohledně otázky uznání tak, aby byla jistota a určitá transparentnost. Účinky zahraničního rozhodnutí na právní vztahy, tvoří právní poměr v procesním slova smyslu. Nepochybně však je třeba rozlišovat, zda je žalováno na určení uznání zahraničního rozhodnutí a nebo na existenci nebo neexistenci původního právního poměru. Určovací žaloba může směřovat k uznání či neuznání zahraničního rozhodnutí v tuzemsku. Určovací rozhodnutí vede k pravomocnému určení i v otázce uznání, která ovšem působí pouze mezi stranami. Rozhodnutí se nevztahuje na třetí osoby a působí pouze mezi stranami určovacího procesu a jejich právními nástupci. Předpokladem této žaloby je právní zájem na určení. Existuje zejména tam, kde s odvoláním na překážky uznání je zpochybňován právní účinek zahraničního rozhodnutí.

Strana, které prospívá zahraniční rozhodnutí, se bude domáhat žalobou pozitivního rozhodnutí a bude tedy podávat žalobu na určení uznání, zatímco podlehnuvší strana se nemůže domáhat určovací žalobou neuznání (odepření uznání). Toto omezení neplyne pouze z dikce úmluvy. Tvůrci BU je výslovně zamýšleno, o čemž svědčí i Jenardova zpráva²⁴⁰, že v zahraničí podlehnuvší účastník si takto přeje odvrátit vývoj rozhodnutí. Též tento účastník má zájem na závazném objasnění otázky uznání. Právní zájem na zjištění nepřípustnosti uznání může existovat i tehdy, jestliže účastník, odsouzený k plnění, již zaplatil či plnil, ale účinnost zahraničního rozhodnutí a tedy i otázka jeho závazku je nadále sporná. Dále jsou myslitelné případy, kde zvítězší strana uplatňuje neuznání a podlehnuvší naproti tomu uznání rozhodnutí.

Žaloba ze zahraničního rozhodnutí

Další řízení v tuzemsku, které má totožný předmět, je z mnoha důvodů možné. Především nezávisle na zahraničním rozhodnutí může být podána žaloba na plnění z původního právního poměru. Vedle toho je možné žalovat ze zahraničního rozhodnutí a domáhat se splnění toho rozhodnutí. Žaloba na plnění se může opírat o zahraniční rozsudek na placení. V zásadě však není možná žaloba, která má stejný předmět sporu jako řízení v cizině. Přesto však v určitých případech, zejména jestliže je právní zájem na ochraně žalobce, se připouští z tohoto pravidla výjimka. Nové rozhodnutí je nutné, protože z existence zahraničního rozhodnutí není bez dalšího zřejmá jeho závaznost pro tuzemské právní poměry. Může tedy být stejného obsahu, jako tomu bylo u zahraničního rozhodnutí. Z právní moci zahraničního rozhodnutí a jeho uznání v tuzemsku však plyne, že tuzemský soud je ohledně obsahu zahraničního rozhodnutí vázán. Přesto vydává obsahově další rozsudek ve věci např. jestliže žalovaný je znovu odsouzen k placení výživného ve prospěch žalobce, aniž zkoumá obsah zahraničního rozhodnutí. Jestliže se nový rozsudek zakládá na předchozím zahraničním rozhodnutí, musí být dány též předpoklady jeho uznání. Se

²⁴⁰ Srov. Jenardovou zprávu k čl. 26.

žalobou na plnění ze zahraničního rozhodnutí však může být spojena též žaloba na změnu rozhodnutí, ohledně které rozhoduje sám soudce, který rozhodnutí uznává. Tak např. je možné požadovat současně placení v cizině přiznaného obnosu a současně žalovat na zvýšení této částky do budoucna. To je praktické u výživného. Potom je výrok zahraničního rozhodnutí ještě jednou opakován a současně je poprvé rozhodnuto o návrhu na změnu výše výživného. Takováto praxe, která je rozvinuta v některých zemích, je však jak ve své podstatě, tak ve svých jednotlivostech velmi sporná. Je především v rozporu s pojetím, které překonalo *actio iudicati* jako nepřípustný prostředek, a které vychází z toho, že nová žaloba ze stejného skutkového základu zahraničního rozsudku je nepřípustná. Nicméně u takovéto žaloby není zahraniční rozhodnutí nijak zpochybňováno, neboť přezkoumávání právního a skutkového základu je vyloučeno. Základem tuzemského řízení zahájeného novou žalobou, je přisouzená obligace a nikoliv nárok ve věci samé. Protože však zahraniční rozhodnutí může být přeměněno v tuzemský rozsudek, získává žalobce tímto způsobem tuzemský exekuční titul a nepotřebuje řízení o nařízení výkonu zahraničního rozhodnutí.

Další problém spočívá v procesních důsledcích právní moci zahraničního rozhodnutí pro nové řízení v tuzemsku. Jestliže podstatou právní moci by byl jenom zákaz odchylky od původního rozhodnutí, pak při totožnosti předmětu řízení stojí právní moc prvního rozsudku v cestě novému sporu s novým věcným rozhodnutím. Soudce je tak vázán prvním rozhodnutím a nesměl by vynést žádné odchýlné rozhodnutí ve věci. Teorie a praxe jednotlivých států vychází zásadně z pojetí, podle kterého nová žaloba s totožným předmětem řízení je a priori nepřípustná a vede k zamítnutí žaloby (*ne bis in idem*)²⁴¹. Tento zákaz opakování řízení je však prolomen ve prospěch chráněných zájmů žalobce, které si vyžadují obsahově totožný rozsudek ve věci. Takovýto případ představuje existence zahraničního titulu. Nepochybně však vyvolává pochybnosti přístup, který posuzuje rozdílně tuzemské a zahraniční rozhodnutí. Samotný zájem na ochraně žalobce je ze značné části sám o sobě sporný. Řádné uznání a žaloba na povolení výkonu rozhodnutí jsou totiž dostačující pro tuto ochranu. Navíc výkon rozhodnutí bude daleko jednodušší a lacinější cestou jak pro soud, tak pro strany sporu.

Žaloba z původního právního poměru

Je-li zahraniční rozhodnutí v tuzemsku uznáno, je třeba respektovat jeho materiální právní moc. Objektivní a subjektivní meze právní moci se řídí podle práva státu rozhodnutí. Nicméně pravidla státu uznání jsou rozhodující pro otázku litispendence a otázku, kdy existuje totožnost právního sporu (věci) v tuzemsku a kdy je tedy dotčena zásada překážky věci rozsouzené či zahájené. Zásadně však nesmí být o tomtéž předmětu řízení mezi týmiž stranami v rámci hranic stanovených uznaným zahraničním rozhodnutím v tuzemsku odlišně rozhodnuto. Tuzemský spor mezi stejnými účastníky vede k zamítnutí žaloby. Respektování právní moci brání, aby kupříkladu jednou v zahraničí rozvedené manželství mohlo být ještě jednou rozvedeno v tuzemsku. Též negativní žaloba na určení otcovství je nepřípustná, jestliže existuje uznaný rozsudek vydaný v cizině v téže věci.

²⁴¹ Srov. Martiny I., 695.

Určovací žaloba

Mohou nastat situace, kdy v tuzemsku je podána žaloba na určení existence nebo neexistence hmotněprávního vztahu, který je základem pro zahraniční rozhodnutí a nebo lze uvažovat i o situacích, kdy budou uplatňovány nároky mající základ v takovémto hmotněprávním vztahu. Tak např. v tuzemsku může někdo žalovat na určení otcovství nebo na popření otcovství v době, kdy rozhodnutím vydaným v cizině již bylo otcovství určeno. Na druhé straně, jestliže v cizině bylo rozhodnuto o neexistenci vztahu hmotného práva, je možné uvažovat o žalobě podané v tuzemsku domáhající se pozitivního určení. Nejde jenom o žaloby a rozhodnutí na určení, nýbrž i o statutární a konstitutivní rozsudky, i o rozhodnutí na plnění. Tak je např. možné, že žalovaný byl v cizině odsouzen k placení určité částky a nyní se žalobce domáhá určení existence obligačního vztahu. Je otázka, jak se má zachovat tuzemský soud. Měl by v první řadě přezkoumávat uznání zahraničního rozhodnutí. Procesně se jedná v takovémto případě o předběžnou otázku jenom tehdy, jestliže uznání např. z důvodů neexistence pravomoci soudu státu rozhodnutí ztroskotá, a o nároku z původního právního poměru je možno rozhodnout ve věci samé.

Jestliže zahraniční rozhodnutí je naproti tomu uznáno, pak soud státu uznání je jím vázán. Je-li zahraniční rozhodnutí pravomocné, není možné zjišťovat existenci nebo neexistenci původního hmotněprávního poměru a nebo existenci nároku, který plyne ze vztahu hmotného práva.

Ve výjimečných případech však judikatura připustila rozhodnutí o určení, neboť takovéto rozhodnutí při respektování zahraničního rozhodnutí jenom opakuje, co již bylo v cizině rozhodnuto a tím vyjasňuje právní situaci.

Žaloba na plnění

Jestliže by byla podána žaloba z původního právního poměru, pak je třeba především respektovat za podmínek stejného předmětu řízení právní moc uznaného zahraničního rozhodnutí. Takovouto žalobu je třeba zamítnout. Žaloba na plnění není přípustná ani v té situaci, jestliže uznání je pochybné. Pak je ovšem třeba přezkoumávat především samotné uznání.

Jestliže je žalováno na určení uznání zahraničního rozhodnutí, je možné podat vedlejší návrh, a to spolu s původní žalobou ve státě rozhodnutí. Neuznané zahraniční rozhodnutí nemá evidentně žádné následky v tuzemsku.

Řízení o uznání cizích rozhodnutí ve statusových, zejména manželských věcech

Jednotlivé národní (vnitrostátní) úpravy se v pojetí procesních řešení uznání v těchto věcech značně liší. Zatímco v některých státech je zapotřebí zvláštního řízení, které má podobu exequaturu, v jiných státech se zejména ve statusových věcech činí – z našeho hlediska paradoxní – z jinak platného pravidla exequaturu výjimka. Jinak řečeno, v těchto posledně jmenovaných státech je řízení ve statusových věcech jednodušší než obecné řízení ve věci uznání vůbec, neboť pro tyto věci platí neformální postup.

Rakousko zná speciální úpravu uznání cizích rozhodnutí v manželských věcech. Toto řízení probíhá před spolkovým ministerstvem spravedlnosti a řídí se obecným zákonem o správním řízení²⁴². Přesto praxe vykazuje ve svých důsledcích relativně velmi liberální hledisko. Počet rozhodnutí, v nichž je cizí rozhodnutí v manželských věcech uznáno, představuje pětinasobek rozhodnutí neuznaných. Proti rozhodnutí je přípustná stížnost, o které rozhoduje správní soudní dvůr²⁴³.

Podle francouzského práva nepodléhají rozhodnutí ve statusových věcech řízení exequaturu. Konstitutivní účinky jsou uznávány bez dalšího (de plein droit) za předpokladu, že jsou splněny požadavky uznání. Jinak tomu však je, jestliže na základě těchto rozhodnutí je třeba učinit opatření ve vykonávacím řízení²⁴⁴. Dříve byl výkon rozhodnutí chápán jako zápis do matriky. V současné době se praxe však od tohoto pojetí značně odchyluje. Nyní je možné podat žalobu na určení neuznání. Na druhé straně může být žalováno i na určení uznání.

V Belgii je možné²⁴⁵ – obdobně jako ve Francii – uznat rozhodnutí ve věcech osobního stavu bez exequaturu. Přesto, obdobně jako ve Francii, zápis do matriky není možné provést bez exequaturu. Ve svých důsledcích, tedy v obou těchto románských státech, je ve statusových věcech zapotřebí speciálního řízení.

Podle holandského^{245a} práva jsou rozhodnutí s konstitutivními následky ve věcech osobních uznávány bez exequaturu.

Italské právo²⁴⁶ vyžaduje delibáční řízení podle článku 796 – 799 respektive 801 italského civilního procesního řádu. Je sporné, zda je možné provést předběžné uznání (delibazione incidentale), které by mělo pouze omezené následky pro řízení v konkrétním sporu ohledně statusové věci.

Zvláště liberální je v tomto ohledu Japonsko. Rozhodnutí²⁴⁷ cizího soudu jsou zapisována do matriky bez jakéhokoliv dalšího přezkoumávání. Předpoklady uznání podle § 200 japonského soudního civilního řádu se aplikují jenom tehdy, jestliže uznání probíhá bez vědomí žalovaného.

Podle švédského práva²⁴⁸ je zapotřebí, aby zahraniční rozhodnutí ve věcech rozvodu manželství bylo na návrh soudně potvrzeno. Jestliže se potvrzení uskuteční, má cizí rozhodnutí stejný právní význam jako pravomocný švédský rozsudek. Návrh na uznání je možné opakovat.

V zemích common law není v těchto záležitostech upraveno zvláštní řízení. Otázka uznání je posuzována jako otázka předběžná^{248a}.

Podle německého práva je třeba zvláštního řízení před správními orgány. Správa spolkové země vydá formální rozhodnutí, které je přezkoumatelné v nesporném řízení^{248b}.

²⁴² Viz Schwind F. 180 an, Martiny I., 706.

²⁴³ Viz Schwander I., 354.

²⁴⁴ Viz Meyer P., č. 384.

²⁴⁵ Viz Rigaux F., 818.

^{245a} Cit. dle Martiny I., 706.

²⁴⁶ Srov. Morelli G., 283.

²⁴⁷ Dle Martiny II., 707.

²⁴⁸ Viz Martiny II., str. 707.

^{248a} Cit dle Martiny I., 707.

^{248b} Viz Martiny I., 703.

3.6. VÝZNAM A VÝVOJ

Vývoj práva uznání je zřetelný právě v samotném procesu (řízení) uznání neboli ve způsobu uznání.

Právo uznání tenduje k efektivitě. Proto, při zachování nezbytných omezení sledujících základní požadavky právní jistoty, se proces uznání deformalizuje a urychluje.

Zřetelný je tento posun v oblasti nekonstitutivních rozhodnutí, zejména v majetkových věcech. V této oblasti se nevyžaduje formální řízení, jestliže nároky podle těchto rozhodnutí lze prosadit jejich výkonem, který předpokládá formalizovaný proces. Uznání představuje v exekučním řízení předběžnou otázku.

Naproti tomu v případě konstitutivních rozhodnutí, tj. zejména v oblasti rozhodnutí ve věcech osobního stavu, je zapotřebí, zejména z hlediska právní jistoty, rozhodovat o uznáních v určité formě, která by byla lehce obecně zjiitelná a použitelná. Tento požadavek může splnit především formální řízení a rozhodnutí.

Dále lze z dosavadních úvah dovodit, že i podle našeho práva lze připustit žalobu na určení uznání, a to za existence právního zájmu.

Na základě výše uvedených vývodů lze dospět k některým kritickým zjištěním ohledně naší současné úpravy uznání a navrhopvat i určitá zlepšení.

1. Nedostatek naší úpravy spočívá především v mezerovitosti. Z úpravy obsažené v ZMPS nevyplývá, že by neformální způsob uznání upravený v § 65 měl mít obecný význam pro všechna cizí rozhodnutí, pokud pro ně nemá zvláštní úpravu. Je zde určitá nejistota, kterou lze obtížně překonat výkladem rozšiřujícím uvedené ustanovení prakticky i na typy rozhodnutí, které nejsou upraveny v ustanovení § 67 a 68.

2. Není zřejmé, zda se ustanoveními ZMPS řídí i jiné justiční orgány, jestliže v řízení před nimi se nemusí rozhodovat o uznání cizích rozhodnutí.

3. Neformální způsob uznání, spočívající v rozhodnutí bez zvláštního výroku pouhým přihlédnutím k nim, vede k určité nejistotě. Výsledky neformálního uznání nejsou dostatečně zajištěny, takže vzniká určité nebezpečí nesprávného posouzení a především nejednotného rozhodování.

Zdokonalení dosavadní úpravy by mohlo spočívat v tom, že by se u rozhodnutí o otázkách osobního stavu stanovilo uznání zvláštním rozhodnutím, které by ovšem nebylo rozhodováním ve smyslu § 67 odst. 1 ZMPS, nýbrž způsob rozhodování by byl méně formalizovaný. Například by se mohlo stanovit, že o takových věcech rozhoduje krajský soud zvláštním výrokem²⁴⁹.

²⁴⁹ Viz Kučera, Tichý II., 735,736.

4. OTÁZKY EFEKTIVNÍHO SYSTÉMU UZNÁNÍ (BRUSELSKÁ ÚMLUVA, LUGANSKÁ ÚMLUVA)

4.1.1. CHARAKTERISTIKA BRUSELSKÉ ÚMLUVY

Základ Bruselské úmluvy spočívá v článku 220 Smlouvy o založení Evropského společenství, který ukládá členským státům společenství povinnost zjednodušit formální předpoklady vzájemného uznání a výkonu soudních rozhodnutí a rozhodčích nálezů. Brzy poté, co smlouva o ES vstoupila v platnost, vznikla komise expertů členských států, která v roce 1964 vypracovala předběžný návrh, který byl pak v roce 1967 po zapracování připomínek předložen Radě společenství jako návrh úmluvy. 27.9.1968 byla v Bruselu podepsána smlouva o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. Tato smlouva vstoupila 1.2.1973 podle svého článku 62 v účinnost. Součástí smlouvy tvoří Protokol z 27.9.1968, Společné prohlášení z 27.9.1968, Protokol týkající se výkladu úmluvy prostřednictvím Soudního dvora z 3.6.1971, který nabyl účinnosti pro 6 signatářských států 1.9.1975, Společné prohlášení z 3.6.1971 a úmluvy o přistoupení členských států.

V důsledku úmluv o přistoupení byly provedeny i některé věcné změny v úmluvě. První novela úmluvy byla provedena při přistoupení Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, Dánska a Irsku 9.října 1978. Tato změna úmluvy nabyla účinnosti nejdříve pro 6 původních členských států Evropského společenství a Dánsko, a to 1. listopadu 1986. Pro Spojené království nabyla tato změna účinnosti 1.ledna 1987 a pro Irsko je změna v účinnosti od 1.června 1988. Druhá novela pak se uskutečnila v důsledku úmluvy o přistoupení Řecka, která byla podepsána 25.října 1982 v Lucemburku. Třetí změna smlouvy nastala v souvislosti s uzavřením úmluvy o přistoupení Španělska a Portugalska, která byla podepsána 26.května 1981 v Donostia-San Sebastianu.

První změna z roku 1978 nepřináší pouze nutná technická přizpůsobení v důsledku přistoupení. Přináší též různé významné obsahové změny úmluvy. Druhá změna z roku 1982 obsahuje pouze změny, které si vynutil přístup Řecka. Třetí změna úmluvy, vyvolaná úmluvou o přistoupení Španělska a Portugalska, přináší celou řadu zlepšení nad rámec technických přizpůsobení způsobených tímto přístupem. Zavádí zvláštní příslušnost pro žaloby z individuálních pracovních smluv, a novou soudní příslušnost poměrů souvisejících s žalobami ze závazkových právních poměrů, které souvisejí s žalobami z věcných práv k nemovitostem. Jiná změna se týká překážky věci zahájené. Soud, u něhož je řízení zahájeno později, není ve vztahu k soudu, který ve věci začal

jednat dříve, povinen prohlásit svoji nepřislusnost. Nejprve je tento soud povinen řízení pouze přerušit, a to až do bezpečného zjištění příslusnosti prvního soudu.

V souvislosti s Bruselskou úmluvou byly v mnoha členských zemích vydány doplňující národní zákony, jako např. v Německu²⁵⁰ a v Holandsku²⁵¹. V Anglii byl v roce 1982 vydán zákon, kterým byla úmluva převedena do tuzemského zákonodárství, a obsahuje též celou řadu prováděcích ustanovení²⁵². Stejně tak dánský zákon k uvedení úmluvy, obsahuje celou řadu prováděcích předpisů, které se týkají zejména výkonu rozhodnutí²⁵³.

Východisko pro vznik Bruselské úmluvy je požadavek obsažený v článku 220 Smlouvy o založení Evropského společenství²⁵⁴ společenství. V programové normě článku 220 spočívá realistické hodnocení společného trhu, který nepochybně vyžaduje i určité společné rysy v oblasti civilního řízení, zejména však ohledně volného pohybu a uskutečňování soudních rozhodnutí. Procesní stránka a zejména právní ochrana pokračovala v prvním desetiletí existence společenství velmi výrazně za harmonizací základních, především hospodářských cílů Evropského společenství. Situace byla velmi vzdálená stavu volné výměny či volného pohybu soudních rozhodnutí. Naopak jednotlivé právní řády členských států se výrazně odlišovaly a postavení podnikatele na evropském trhu bylo v tomto ohledu velmi nepřehledné a nejisté. Ke zlepšení situace nepomáhaly ani smlouvy o právní pomoci, existující mezi jednotlivými členskými státy. Postoj k uznávání cizích rozhodnutí se velmi podstatně odlišoval. Např. Holandsko podle svého autonomního práva odmítalo uznat a vykonat zahraniční rozsudky. V Belgii a jinde existovala velmi přísná praxe přezkoumávání cizích rozhodnutí před jejich uznáním ve věci samé (revision au fond)²⁵⁵.

4.1.2. VÝZNAM BRUSELSKÉ ÚMLUVY

Bruselská úmluva zcela mimořádně otrásla některými zásadními východisky mezinárodního procesního práva. Nejvýraznější změny a zároveň charakteristické rysy této úpravy lze spatřovat v:

- pozměněné úloze státního občanství,
- úpravě přímé pravomoci (příslusnosti),
- zúžení důvodů odepření uznání a výkonu rozhodnutí,
- domněnce řádně provedeného řízení před vydáním rozsudku,
- zcela mimořádně jednotném výkonávacím řízení,
- výkonu rozhodnutí ve formě pouze přechodně vykonatelných cizích titulů,
- jednotném výkladu prostřednictvím Soudního dvora.

Tyto novinky znamenaly hlubokou změnu i evropského práva uznání cizích rozhodnutí. Oproti četnému partikularismu předchozí doby se prosadila důvěra v kvalitu právní pomoci.

²⁵⁰ Srov. např. německý prováděcí zákon (AVAG - Anerkennungs- und Vollstreckungsausführungsgesetz z 30.5.1988).

²⁵¹ Zákon ze dne 4.5.1992, Staatsblad 1972, 240.

²⁵² Jurisdiction of Courts and Enforcement of Judgments (European Communities) Act, 1988.

²⁵³ Lov om EF - domskonventionen on.V. ze dne 4.6.1986.

²⁵⁴ Srov. Basedow, 9.

²⁵⁵ Srov. kapitulu 1.

4.1.3. VÝKLAD ÚMLUVY

Jednotné právo může sotva fungovat bez jednotného výkladu. Bez nadnárodního soudu vykládají a aplikují národní soudci mezinárodní smlouvu sice bez ohledu na národní úpravu, ale ani tento autonomní výklad nemůže znamenat jednotnou interpretaci. Pouze autonomní rozhodování nadnárodní autority může být zárukou určité jednoty. Proto také protokolem z roku 1971 byl do procesu uskutečňování práva podle Bruselské úmluvy zaangažován Soudní dvůr²⁵⁶ a to právě za účelem výkladu úmluvy. Soudní dvůr aplikuje tak své pracovní metody rozvinuté při výkladu práva společenství i na úmluvu. Otázky výkladu úmluvy rozhoduje Soudní dvůr ve zvláštním řízení na základě písemností zaslaných mu národním soudem. Strany samy nemají právo opravného prostředku k Soudnímu dvoru. Rozhodování soudu není tedy přezkumnou činností ve vztahu k rozhodování jednotlivých národních soudů. Soudní dvůr provádí výklad úmluvy v průběhu řízení zahájeného v některém ze smluvních států. Činnosti Soudního dvora jsou předznamenány některými předpoklady, jejichž naplnění se od činnosti Soudního dvora v oblasti Bruselské úmluvy očekává. Vychází se z toho, že Soudní dvůr bude vykládat Bruselskou úmluvu na úrovni nadnárodního práva společenství. Předpokládá se, že Soudní dvůr má nadnárodní a z hlediska procesního naprosto nezávislé postavení. Konečně třetím předpokladem je nutnost srovnávacího přístupu k výkladu úmluvy.

Výklad procesních předpisů a pojmů

U většiny pojmů a právních norem BÚ je příznačný rys autonomního tj. na národních právních řádech nezávislého postavení. Některé formulace mají zabránit jakémukoliv srovnávání či výkladu z pozice národního práva. Tak např. dikce článku 27 o tom, že „písemnost nebyla žalovanému doručena řádně a včas, aby se mohl hájit“²⁵⁷, je svojí formulací přímo typické pro zcela neutrální přístup řešení skutkových otázek. Stejně tak spojení „řádné opravné prostředky“²⁵⁸, které se nevyskytuje v žádném z pozitivních právních řádů, je svojí podstatou nadnárodní.

Výklad hmotněprávních pojmů

Situace v hmotném právu je obtížná proto, že ve většině případů neexistuje společné evropské právo, jako tomu je právě u procesních předpisů. Hmotněprávní předpisy je třeba vykládat podle *lex causae*. K vyhledání příslušného právního řádu, v jehož rámci je třeba daný pojem jako např. „výživné“, „smlouva“, „manželské majetkové poměry“ apod. vykládat, bude sloužit Evropská úmluva o právu rozhodném pro závazkové právní poměry (uzavřená v Římě 1980).

²⁵⁶ Viz Protokol z 3.6.1971.

²⁵⁷ Viz čl. 27, § 2 Úmluvy.

²⁵⁸ Viz čl. 30 Úmluvy.

4.1.4. PŮSOBNOST ÚMLUVY

Teritoriální působnost

Úmluva zavazuje členské státy Evropského společenství a platí pouze na území těchto států. Režimu uznání podle úmluvy podléhají tedy pouze ta rozhodnutí, která byla vydána soudy členských států Evropského společenství. Úmluva ve znění z roku 1968 a každá další úmluva o přistoupení určují vždy přesně, ve kterých oblastech a na kterém území úmluva platí. Přesto zůstávají určité sporné případy. V těchto případech je třeba vycházet z toho, že úprava příslušnosti a úprava uznání jsou dva neoddělitelné celky dohody. Protože úmluva slouží cílům Evropského hospodářského společenství, je třeba sporné otázky zejména ohledně rozsahu působnosti rozhodovat s ohledem na úpravu (teritoriální) působnosti smluv o Evropském společenství.

Úmluva neupravuje sukcesi států. V těchto otázkách je třeba vycházet z Vídeňské úmluvy o sukcesi států z roku 1978. Podle této úmluvy mohou státy, které se stanou nezávislé, optovat pro působnost multilaterálních smluv, ledaže předmět a účel takové smlouvy jsou neslučitelné s existencí těchto samostatných států. Úmluva nenárokují svoji působnost ve třetích státech. Bruselská úmluva nenárokují svoji působnost ani ohledně rozhodnutí třetích států, která se týkají občanů států smluvních. Bruselská úmluva se však uplatní ve vztahu k rozhodnutím nesmluvních států, jestliže rozhodnutím jejich soudů byla porušena výlučná mezinárodní příslušnost státu úmluvy (např. neuznáním rozsudku třetího státu). Potud existuje mezinárodněprávní závazek smluvních států k prosazení dohodnutého souboru pravidel o mezinárodní pravomoci (příslušnosti)²⁵⁹.

Časová působnost a vývoj úmluvy

Pro uznání (a výkon) rozhodnutí je rozhodující okamžik nabytí účinnosti rozhodného textu úmluvy a okamžik vydání rozhodnutí. Uznána (a vykonána) mohou být jen ta rozhodnutí, která byla vydána po vstupu úmluvy v platnost. To platí i pro rozhodnutí vydaná v řízeních, která byla zahájena žalobami došlými před tímto datem. Všechna tato rozhodnutí se uznávají (vykonávají) za předpokladu, že soud původu byl podle úmluvy příslušný²⁶⁰.

Vydáním rozhodnutí se rozumí stav, kdy rozhodnutí se stalo účinným navenek. Není tedy důležitá formální právní moc. Uznatelná (a vykonatelná) jsou i ta rozhodnutí, která sice byla před datem vstupu úmluvy v platnost smlouvy vydána, ale mohla být napadena opravnými prostředky až po tomto datu²⁶¹.

Do režimu úmluvy spadají také ta rozhodnutí, která sice byla v řízení prvoinstančním soudem vydána před vstupem úmluvy v platnost, druhoinstanční soud však své rozhodnutí na základě opravného prostředku vydal poté, co úmluva vstoupila v platnost²⁶².

²⁵⁹ Viz Kropholler, 260 a literatura tam citovaná v pozn. 29. Kropholler, 253.

²⁶⁰ Kropholler, 253.

²⁶¹ Kropholler, 254, 256.

²⁶² Bülow F., Bockstiegel Der internationale Rechtsverkehr in Zivil-und Handelssachen, München, 1982, 1985 n.

Věcná působnost

Podle úmluvy jsou v zásadě uznatelná rozhodnutí v „občanských a obchodních věcech“. Jak těmto termínům rozumět, úmluva sama nedefinuje. Nicméně vyjmenovává taxativním způsobem věci, které vylučuje z věcné působnosti. Jestliže se rozhodnutí týká několika předmětů, z nichž pouze určitá část spadá do věcné působnosti úmluvy, jsou možné dílčí uznání či dílčí výkon rozhodnutí²⁶³ Představuje-li právní otázka pro rozhodnutí ve věci samé pouze otázku předběžnou, je rozhodující kvalifikace ve věci samé²⁶⁴. Uznání rozhodnutí ve věci samé však nelze vyloučit jenom proto, že předběžná otázka nespadá do působnosti úmluvy.

Pojem „občanské a obchodní věci“ je určitý protipól věcí veřejnoprávních, přičemž obchodní věci jsou systematicky podtřídou věcí občanských. Veřejnoprávní „obchodní“ věci jako např. záležitosti zápisu do obchodního rejstříku nespádají do působnosti úmluvy. Ke kvalifikaci a bližšímu určení obecné působnosti přispívá negativní vymezení úmluvy, která se nevztahuje na věci daňové a celní. Pro výklad klíčového pojmu „věci občanské a obchodní“ není rozhodným národní právní řád ve věci zúčastněných států. Naopak důraz je třeba klást na cíle a systematicku úmluvy²⁶⁵. Nejúčinnějším instrumentem pro vymezení daných termínů je srovnávací metoda. Úkol je o to těžší, že v některých právních řádech, zejména ve Velké Británii a Irsku je rozdíl mezi právem veřejným a právem soukromým nepříliš znatelný. Ústřední je otázka, zda jednání v daném případě se posuzuje jako úkon soukromé osoby anebo zda toto jednání je nutno kvalifikovat jako vrchnostenské (veřejnoprávní akt).

Pro kvalifikaci právního poměru je především rozhodný vztah mezi dotčenými účastníky. Do působnosti úmluvy proto nespádají např. spory z vymáhání poplatků za odstranění vraku automobilu či spory z vyvlastnění²⁶⁶. Naopak patří do působnosti úmluvy rozhodnutí o výživném, a to i když statusové věci, které jsou výslovně z působnosti úmluvy vyloučeny, byly základem rozhodnutí o výživném²⁶⁷. K občanským věcem patří též pracovněprávní věci, stejně jako věci týkající se průmyslových a autoritativních práv. Občanskými věcmi jsou též záležitosti představující předmět nesporného soudnictví, ovšem s vyloučením věcí osobního stavu, rodinných věcí a dědických záležitostí. Úmluva se vztahuje i na nároky plynoucí z adhézních řízení, která tvoří součást řízení ve věcech trestních nebo správních. Pro kvalifikaci rozhodnutí respektive jejich předmětu je nerozhodný druh řízení, v němž bylo rozhodováno. Je tedy nerozhodné, zda rozhodnutí bylo vydáno řádnými civilními nebo obchodními soudy, či soudy pracovními²⁶⁸. Dále je nerozhodné, zda se jednalo o rozhodnutí vydaná v nesporném řízení. Stejně tak pro vymezení působnosti je nerozhodná povaha věcí z hlediska konečného či přechodného rozhodnutí²⁶⁹. Též předběžná opatření podléhají úmluvě. Konečně se režim úmluvy vztahuje, i když zcela výjimečně, na rozhodnutí správních soudů. Rozhodný je nepochybně druh a podstata věcí, o nichž bylo rozhodnuto²⁷⁰.

²⁶³ Srov. zpráva Schlosser, č. 46, Kropholler, 54, 55.

²⁶⁴ Jenardova zpráva, pozn k čl. 1.

²⁶⁵ Viz Jenardova zpráva k čl. 1.

²⁶⁶ Viz rozhodnutí Soudního dvora ze 14.10. 1976, cit podle Martiny II.

²⁶⁷ Viz Jenard k čl. 1, v části IV A.

²⁶⁸ Viz rozsudek SD z 13.11.1979 ve věci Sanicentral/Collins, cit. dle Kropholler, str. 51, v pozn. 34.

²⁶⁹ Viz Schlasser v č. 31 a dále rozsudek SD z 6.3.1980 De Cavel/De Cavel.

²⁷⁰ Jenardova zpráva k čl. 1.

Výslovně vyloučené věci a oblasti

Zajisté by bylo ideálním řešením, kdyby se úmluva mohla týkat všech civilních a obchodních věcí. Některé skupiny těchto věcí jsou až příliš spojeny s veřejným pořádkem členských států, a i když u mnohých z nich jde v podstatě o záležitosti majetkové povahy, vzdalují se značně svojí podstatou smluvní autonomii. Mnohé z vyloučených oblastí jako např. konkurs, sociální zabezpečení a rozhodčí řízení jsou vyloučeny i proto, že nová úprava by vyvolávala konflikty s dosavadními dvoustrannými a zejména mnohostrannými mezinárodními úmluvami. Právní vztahy či rozhodnutí o nich spadají přesto do působnosti úmluvy, jestliže tyto vyloučené věci představují pouze předběžnou otázku a nebo akcesorickou část hlavního právního vztahu.

Jednotlivé typy vyloučených věcí

Jako statusové věci vylučuje úmluva věci osobního stavu a způsobilosti a k právům k právním úkonům stejně jako zákonného zastoupení fyzických osob, nebo zejména věci týkající se neplatnosti uzavření manželství, zrušení manželství, smrti fyzické osoby, osobního stavu nezletilých včetně rozhodování o poručnictví nebo o dozoru nad dětmi, opatrovnictví a osvojení²⁷¹. Vyloučena jsou též manželská majetková společenství.

Úmluva nezahrnuje dědické právní poměry, včetně otázek závěti.

Samostatnou kapitolou vyloučenou z působnosti jsou konkurs, vyrovnání a podobná řízení. Jedním z důvodů vyloučení je konkurence se stávajícími úpravami a zejména potenciální konflikt s připravovanou úmluvou o mezinárodním konkursu. Vyloučeny jsou i jednotlivá řízení, která se vztahují ke konkursnímu řízení²⁷².

Důvodem pro vyloučení věcí sociálního zabezpečení a obdobných záležitostí byla snaha vyhnout se obtížím, které by mohly vzniknout proto, že tato oblast je v mnoha právních řádech kvalifikována jako veřejnoprávní, v jiných právních řádech naproti tomu tvoří hraniční oblast mezi soukromým a veřejným právem. Sociální zabezpečení není v úmluvě definováno. Konkretizace tohoto pojmu je však obsažena v nařízení Rady Společenství č. 1408/1977²⁷³. Pomocí vymezení v tomto předpisu a zejména na základě úmluvy č. 102 Mezinárodní organizace práce lze v celku spolehlivě z působnosti úmluvy vyloučit následující oblasti sociálního zabezpečení: lékařskou péči, nemocenské pojištění, zabezpečení v těhotenství, invalidní pojištění, důchodové pojištění, pojištění z důvodu pracovních úrazů a nemocí z povolání, rodinných podpor a podpor v nezaměstnanosti.

Konečně další velkou skupinou vyloučených věcí jsou záležitosti rozhodčího řízení. Důvod vyloučení je jasný. Rozhodčí nálezy lze v členských státech Evropské unie uznat a vykonat na základě Newyorské a Ženevské úmluvy²⁷⁴. Přitom úmluva nezkracuje strany tím, že by jim zakazovala uzavírat rozhodčí úmluvy v obchodních a civilních věcech. To se týká i těch řízení, pro něž Bruselská úmluva

²⁷¹ Schlosserova zpráva, č. 51.

²⁷² Schlosserova zpráva, č. 54.

²⁷³ Viz nařízení Rady k aplikaci systémů sociálního zabezpečení na pracovníky a jejich rodiny, kteří se pohybují v rámci společenosti.

²⁷⁴ Srov. Úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů, New York 10.6.1958 (č. 74/1959 Sb.) a Evropská úmluva o mezinárodní obchodní arbitráži, Ženeva, 21.4.1961 (č. 176/1964 Sb.).

stanoví výlučnou příslušnost. Úmluva nezahrnuje ani ta soudní řízení, která mají sloužit rozhodčímu řízení jako např. řízení o jmenování a odvolání rozhodců, určení soudiště, prodloužení lhůty pro vydání nálezu apod. Úmluva se nevztahuje ani na řízení a rozhodnutí o návrzích na zrušení, změnu uznání a výkonu rozhodčích nálezů²⁷⁵.

Osobní působnost

Pro uznání a výkon rozhodnutí je rozhodující pouze původ rozhodnutí. Bydliště, pobyt, sídlo nebo státní příslušnost účastníků jsou naproti tomu pro aplikaci úmluvy bez jakéhokoliv významu. Uznání není vyloučeno ani tím, že rozhodnutí pocházející z jednoho z členských států se týká nečlenských států a nebo občanů členského státu s bydlištěm ve třetím státu.

4.1.5. VZTAH K JINÝM ÚPRAVÁM

Úmluva ruší všechny do té doby uzavřené úpravy o stejném předmětu. Vypočítává jednotlivé smlouvy, které byly uzavřeny mezi smluvními státy, jež by měla nahradit. Jedná se s výjimkou úmluvy Beneluxu z roku 1961²⁷⁶ vždy o dvoustranné smlouvy o uznání a výkonu rozhodnutí různých členských států. Rozhodnutí a listiny, které byly vydány před nabytím účinnosti úmluvy, byly a budou uznávány a vykonávány nadále podle režimu dosavadních dvoustranných úmluv. Dosavadní úpravy jsou i nadále rozhodující pro ty právní vztahy, které úmluva neupravuje (čl. 56 odst. 1). Ve vztahu k dvoustranným smlouvám úmluva nepřijala pravidlo, podle kterého se ve sporných případech aplikuje ta právní úprava, která je pro uznání příznivější.

Úmluva se nedotýká některých mnohostranných smluv, které zůstávají v platnosti. Jde o tři skupiny smluv. a) smlouvy, které obsahují předpisy o přímé příslušnosti, jako je např. Varšavská úmluva o sjednocení některých pravidel o mezinárodní letecké dopravě z 12. října 1929 (č. 15/1935 Sb.) a jiné úmluvy zejména z oblasti říční dopravy, b) jiné smlouvy upravující uznání a výkon soudních rozhodnutí ve zvláštních oblastech a obsahující úpravu příslušnosti pouze jako předpoklad k uznání. Tak tomu je např. u obou Haagských úmluv o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti z roku 1958 a 1973. c) Konečně jde o smlouvy, které upravují jak přímou příslušnost, tak uznání a výkon rozhodnutí, jako tomu je např. u Úmluvy o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě (CMR) z 19. 5. 1956 (č. 11/1975 Sb.) nebo v případě úmluvy o mezinárodní železniční přepravě (COTIF) z 9. 5. 1980 (č. 8/1985 Sb.)²⁷⁷.

4.1.6. PRÁVNÍ POVAHA ÚMLUVY

Právní povaha úmluvy je sporná. Mnozí tvrdí, že jde o primární právo Evropských společenství, druzí jsou toho názoru, že jde o sekundární pramen evropského práva²⁷⁸.

²⁷⁵ Schlosserova zpráva (viz č. 64, 65) svědčí o jednoznačném záměru tvůrců Bruselské úmluvy.

²⁷⁶ Viz čl. 55 Úmluvy a belgicko-holandsko-lucemburskou smlouvu z 24.11.1961 o soudní příslušnosti, konkursu uznání a výkonu soudních rozhodnutí, rozhodčích nálezů a veřejných listin.

²⁷⁷ Viz Schlosserova zpráva, č. 238, Kropholler, 377.

²⁷⁸ Srov. Kropholler 23.

Úmluva je smlouvou mezinárodního práva veřejného, která je v důsledku svého vzniku, členství omezeného na státy EU a především pak existencí specifické formy výkladu prostřednictvím Evropského soudního dvora zvláštním způsobem napojena na režim práva EU.

Úmluva je dále typická tím, že má přednost před národními úpravami, lhotejnou, zda úmluvu svým vznikem předchází nebo ji následují. Národní úpravy jsou prakticky vyloučeny. Z uvedené zásady přednosti úmluvy neplatí jediná výjimka. V případě konfliktu s později vydanými národními prameny práva má přednost speciální úprava obsažená v úmluvě.

4.1.7. VÝZNAM ÚMLUVY

Úmluva je významná z mnoha důvodů. Především vytvořila režim přímé mezinárodní příslušnosti v majetkových věcech, založené na bydlišti či sídle žalovaného a zcela nezávislé na státní příslušnosti.

Režim uznání a výkonu obsažený v úmluvě je zřejmě nejliberálnější, nejpružnější a také nejrychlejší systém, který byl dosud ve formě mezinárodní konvence vytvořen. Především umožňuje přihlížet k zahraničním rozhodnutím ve formě uznání a výkonu bez ohledu na předpisy o příslušnosti, podle kterých bylo původní rozhodnutí vydáno. Velmi pružné a rychlé exekuční řízení způsobilo, že těžkopádný a složitý režim převládající stále v národních úpravách a zejména v dvoustranných smlouvách mezi členskými státy EU je definitivně minulostí.

Úmluva má význam i ve své přímé aplikovatelnosti. Tím se vytváří situace, kdy ani předchozí, ani budoucí úpravy autonomní, multilaterální či bilaterální povahy nemohou úmluvě konkurovat. Úmluva má dalekosáhlý význam zejména na utváření úprav mezinárodního procesu, zejména v členských státech Evropské unie. Změna holandské úpravy, která doposud odmítala uznávat zahraniční rozsudky, je toho nejlepším příkladem. Liberalizace procesních předpisů v Itálii²⁷⁹ je jiným důkazem o pronikavém významu úmluvy.

4.2. JINÝ PŘÍKLAD EFEKTIVNÍHO ŘEŠENÍ - LUGANSKÁ ÚMLUVA

4.2.1. ÚVOD

Z podnětu Švédska a Švýcarska došlo po prvé v r. 1985 k jednání o možné úpravě mezinárodního civilního procesu mezi členskými státy společenství EFTA. Vzorem příští úpravy byla Bruselská úmluva. Po několika jednáních v mezidobí byla 16. září 1988 na konferenci v Luganu uzavřena úmluva o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních. Úmluva se skládá z vlastního textu úmluvy a tří doplňujících protokolů. Obsahuje ještě prohlášení států

²⁷⁹ Cit. podle Krophollera, 25.

Evropského společenství, prohlášení států EFTA a závěrečný akt. Úmluva vstoupila podle svého článku 60 v platnost jakmile byla ratifikována jedním ze států EFTA a jedním státem Evropského společenství. Stalo se tak 20. 8. 1990 poté, co ratifikaci provedly Švédsko a V. Británie.

Úmluva vychází podle výslovného přání států EFTA z Bruselské úmluvy, a to jak co do obsahu, tak co do formy. Dokonce znění jednotlivých článků a jejich označení souhlasí ve velké většině s bruselským vzorem.

Tato skutečnost je velkou předností pro uskutečňování Luganské úmluvy. Při výkladu a aplikaci jednotlivých ustanovení lze převzít prakticky veškerou judikaturu. V budoucnu samozřejmě může i Bruselská úmluva spatřovat určité obohacení v možnosti využití zkušeností z aplikace Luganské úmluvy.

Souběžnost konvencí a minimální rozdíly mezi jejich textem znamenají též přínos pro rozvoj mezinárodního procesního práva a výhodu i při jejich aplikaci. Jasně vymezená působnost znamená, že úmluvy nejsou ve vzájemném vztahu konkurenty. Existence dvou paralelních dohod znamená propojení podstatné části Evropy a v důsledku toho rozšíření možnosti volného styku soudů, který přispívá i k ekonomickému a obchodnímu rozvoji smluvních států obou úmluv.

4.2.2. SHODNÁ ŘEŠENÍ A ROZDÍLNOSTI VE STRUČNÉM PŘEHLEDU

Pro značnou podobnost obou úmluv není zapotřebí provádět popis Luganské úmluvy poté, co jsme tak učinili v případě úmluvy Bruselské. Popíšeme proto v následující části podobnosti a rozdílnosti v hrubých rysech, přičemž rozbor jednotlivých odlišností podáme v následující části.

Obě úmluvy se shodují především ve vymezení věcné působnosti svých úprav. I Luganská úmluva upravuje příslušnost a uznání ve věcech občanských a obchodních.

Luganská úmluva upravuje příslušnost soudů, včetně litispendence a předběžných opatření, uznání a výkon včetně výkonu veřejných listin soudních smírů.

Odlišnosti Luganské úmluvy od Bruselské úmluvy

Důvody k odlišnostem obou úmluv spočívají v několika důvodech.

Luganská úmluva vznikla o 20 let později po zkušenostech s Bruselskou úmluvou a po všech novelizacích Bruselské úmluvy. Proto precizuje některé věci. Členské státy Luganské úmluvy reprezentují relativně méně sevřené společenství, neboť na rozdíl od Bruselské úmluvy je Luganská úmluva podmíněně otevřená třetím státům.

Státy EFTA nesměřují k harmonizaci nebo dokonce k sjednocování právních řádů. Proto Luganská úmluva respektuje některé odlišnosti v základních přístupech k hlavním v ní upraveným institutům. Zná proto např. některé dodatečné důvody k odepření uznání. Především však z důvodů zcela zásadních neobsahuje Luganská úmluva zvláštní výkladový institut reprezentovaný Soudním dvorem.

Další druh odlišností spočívá v samotném faktu, že Luganská úmluva musela upravit některé věci, jejichž potřeba v Bruselské úmluvě neexistovala. Je tedy v Luganské úmluvě např. upraven institut vztahu k Bruselské úmluvě a další ustanovení ohledně konfliktu konvencí. Luganská úmluva stanovila výlučnou pravomoc soudů pro spo-

ry z pracovních smluv. V těchto věcech je možno sjednat soudní pravomoc dohodou (viz prorogace-čl. 17). V čl. 5 odst. 1 věta druhá a násl. je kodifikována pravomoc pro spory z pracovní smlouvy. Základní pravomoc je dána místem, kde pracovník (zaměstnanec) obvykle vykonává práci. Je-li práce vykonávána nikoliv v jednom státě, je stanovena pravomoc podle místa pobočky podniku, který pracovníka zaměstnává. Nově bylo zavedeno ustanovení čl. 6 odst. 4 v Luganské úmluvě. Upravuje pravomoc pro rozpory související s žalobami. Článek 6 odst. 4 souvisí s výlučnou soudní příslušností pro spory z právních vztahů k nemovitostem podle čl. 16 odst. 1 písm. a) úmluvy. Umožňuje, aby žaloby z pohledávek z těchto právních vztahů byly podány ve státě, v němž se nachází nemovitost zatížená zástavním právem. V ustanovení o výlučné pravomoci je pamatováno na určitou liberalizaci zásady *forum rei sitae* v záležitostech nájmu a pachtu. Navazuje se tak na rozhodnutí Evropského soudního dvora z r. 1985, který rozhodl, že soudy ve státě polohy věci jsou příslušné též pro spory ohledně krátkodobých nájemních smluv, např. ohledně pronájmu bytu, a to i tehdy, jestliže účastníci těchto smluv mají své bydliště v cizím státě. Byly rozšířeny formy prorogace. Bruselská úmluva v původním znění znala pouze dvě možnosti prorogace. Písemnou či ústní formu, která navíc musela být písemně potvrzena. Tato možnost byla posuzována jako příliš omezená. Proto Luganská úmluva uznává i jinou formu prorogace, a to sice ve formě, která odpovídá zvyklostem existujícím mezi stranami.

Uznání a výkon

Jak již bylo uvedeno, převzala Luganská úmluva koncepci Bruselské úmluvy ohledně uznání a výkonu rozhodnutí. Základem této koncepce je princip automatického uznání a velmi zjednodušeného řízení při výkonu rozhodnutí. Otázky příslušnosti soudu rozhodnutí nejsou přezkoumávány. Zachována byla pouze povinnost přezkoumání rozhodnutí, pokud má být rozhodnuto o otázce rodinného práva jako o otázce předběžné (čl. 27 odst. 4).

4.3. ZVLÁŠTNÍ PŘEDMĚT UZNÁNÍ PODLE LUGANSKÉ ÚMLUVY

4.3.1. PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ

Pro uznání a výkon rozhodnutí se podle Luganské úmluvy, obdobně jako podle úmluvy Bruselské, používají stejné zásady jako pro režim jiných rozhodnutí. Je zde však několik okolností, na které je třeba upozornit.

Odchyly platí ohledně přímé příslušnosti a částečně též uznání.

Z definice, tak jak je formulována v čl. 24 Luganské úmluvy, se podává, že předběžná právní ochrana zahrnuje všechny druhy opatření resp. rozhodnutí, týkající se v první řadě tzv. opatření ohledně plnění, zahrnující však i opatření zajišťovací povahy jako např. arest a nebo dispoziční zákazy. Předběžným opatřením je třeba rozumět každé soudcovské rozhodnutí, které poskytuje jedné straně procesní ochranu před škodlivými následky, které by mohly vzniknout v důsledku existence řízení²⁸⁰.

²⁸⁰ Srov. čl. 24 Úmluvy.

Přirozeně, že Luganská úmluva nezahrnuje ta opatření, která se týkají věcí, jež nejsou předmětem úmluvy. Proto ani předběžná opatření se netýkají manželského majtkového práva, dědického práva, konkursu nebo rozhodčího řízení.

Úmluva umožňuje uznat různá rozhodnutí předběžné ochrany a respektovat řízení o nich. Proto je třeba upozornit na různé druhy těchto řízení, které se vyskytují v jednotlivých evropských státech.

Předběžná opatření jsou v Evropě institutem, který má stále širší a častější použití a různorodější formy. Jde tedy o relativně velmi širokou kategorii zahrnující celou řadu různých rozhodnutí a postupů²⁸¹.

Ve Švýcarsku jak podle federálního, tak podle kantonálního práva patří mezi předběžná opatření formy procesní i formy obsažené v některých hmotně právních předpisech, jako je tomu v zákoně o obligacích, občanském zákoníku nebo zákoně o nekalé soutěži (viz čl. 145 ZGB, čl. 565 OR, čl. 14 UWG). Naproti tomu nepatří k předběžným opatřením podle čl. 24 Luganské úmluvy opatření k ochraně manželství podle čl. 171 ZGB, či nařízení ohledně ochrany majetku podle čl. 926 a násl. ZGB²⁸².

Podle německého práva zahrnují předběžná opatření především příkazy k arestu podle § 917 německého občanského soudního řádu (ZPO), které jsou vydávány tehdy, jestliže existuje obava, že bez jejich vydání bude ztížen výkon rozhodnutí a nebo tento výkon bude zmařen. Důvod k vydání tohoto předběžného opatření je třeba osvědčit. K opatřením předběžné ochrany patří též předběžná opatření podle § 935 až 940 ZPO. Tato předběžná opatření lze též předběžně vykonat, a to ohledně všech nároků, kterých se mohou týkat. Zejména může být žalovaný zavázán k předběžnému plnění v penězích, jestliže žalobce je na tyto prostředky zvlášť naléhavě odkázán, jako tomu je i např. u výplaty mzdy apod²⁸³.

Ve Francii je možno podle čl. 557 obč. soudního řádu (CPC) vykonat v podstatě jakýkoliv nárok, a to zčásti bez soudního rozhodnutí. Přitom však bez soudního titulu je zapotřebí soudcovského opatření (čl. 558 CPC). Arest (saisie-arret) může být doplněn i o předběžná opatření podle čl. 48 a násl. CPC. Jejich nařízení se uskutečňuje bez slyšení žalovaného. K nařízením směřujícím k ochraně nároků, které nemají za předmět peněžité plnění, slouží tzv. zvláštní řízení (referé) podle čl. 808 CPC. Takováto nařízení mohou obsahovat zákazy dispozice, příkazy zdržet se jednání apod²⁸⁴.

V Anglii byl po r. 1975 vydán předpis, podle kterého je možné též vynést předběžný zákaz dispozice dříve než je vyneseno konečné rozhodnutí (viz injunction). Toto rozhodnutí předvídá zpravidla zákaz, spojený s hrozbou trestního postihu adresovaného dlužníku, kterému se zakazuje disponovat s majetkovými hodnotami za účelem ochrany věřitele²⁸⁵.

Podle italského práva je možné obdobně jako tomu je v německém právu obstativ majetkové hodnoty dlužníka na základě rozhodnutí vydaného k žádosti věřitele (čl. 371 CPC). Ze znění zákona není jasné, zda a do jaké míry se může dlužník před a nebo po vydání tohoto arestu k věci vyjádřit (čl. 677 a násl CPC). Obecně předběž-

²⁸¹ Viz Kropholler, 22, Meier, 159.

²⁸² Meier, 160.

²⁸³ Kropholler, 24, Schütze 187.

²⁸⁴ Meier, 164.

²⁸⁵ K tomu viz Meier, 165.

né opatření je upraveno čl. 700 CPC. Soudce může v případě nebezpečí sporu vydat předběžné opatření²⁸⁶.

4.3.2. PŘÍMÁ PŘÍSLUŠNOST K VYDÁNÍ A ZMĚNĚ OPATŘENÍ PŘEDBĚŽNÉ OCHRANY

Luganská úmluva neobsahuje dokonalou úpravu přímé příslušnosti k vydání předběžných opatření. Předběžná opatření mohou podle čl. 24 této úmluvy být navrhována u soudu jednoho státu, i když pro rozhodnutí v hlavní věci je příslušný soud jiného smluvního státu. Znamená to tedy, že předběžná opatření podle čl. 24 úmluvy mohou být požadována především u soudu, který je příslušný pro rozhodnutí ve věci samé. Dodatečně však mohou být vydána kterýmkoliv soudem smluvního státu, který takováto opatření upravuje, a to buď podle svého národního práva anebo podle mezinárodních smluv²⁸⁷.

4.3.3. PRÁVO ROZHODNĚ PRO OBSAH A PŘEDPOKLADY A DALŠÍ NÁLEŽITOSTI V RÁMCI PŘEDBĚŽNÉ PRÁVNÍ OCHRANY

Luganská úmluva neobsahuje v otázce rozhodného práva pro obsah a předpoklady v rámci předběžné právní ochrany zvláštní řešení. Pro předpoklady a obsah předběžných opatření platí tedy lex fori soudu státu, který je požádán o jejich vydání. Otázka zajišťovacího plnění patří k obsahu předběžné právní ochrany, a proto se řídí lex fori a nikoliv úmluvou.

4.3.4. UZNÁNÍ A VÝKON PŘEDBĚŽNÝCH OPATŘENÍ PODLE LUGANSKÉ ÚMLUVY

Jedním z nejdůležitějších důsledků Luganské úmluvy je v oblasti předběžné právní ochrany jisté mezinárodní vykonatelnost předběžných opatření. V tomto ohledu je zapotřebí, aby příslušné rozhodnutí o předběžném opatření bylo vykonatelné ve státě svého vydání. Ani v případě předběžných opatření (podobně jako tomu je v případě konečných rozhodnutí) soudce uznání a výkonu nepřezkoumává pravomoc (příslušnost) soudu státu vydání těchto opatření. Způsobilost výkonu bez přezkoumávání příslušnosti je význačný krok vpřed v liberalizaci uznání cizích rozhodnutí.

Předpoklady výkonu

Nejdůležitější a zásadní předpoklad k výkonu předběžných opatření se nepodává ze samotného textu úmluvy, nýbrž byl víceméně vyvinut praxí a teorií. Nařízení o předběžných opatřeních jsou mezinárodně vykonatelná tehdy, jestliže žalovaná strana byla před jejich vydáním slyšena. Tato praxe sice omezuje význam mezinárodního výkonu v oblasti předběžné právní ochrany, je však třeba uvážit, že nejdůležitější oblastí uplatnění předběžných opatření jsou soutěžní právo, právo k ne-

²⁸⁶ Trunk, 28.

²⁸⁷ Srov. např. Maier, 159.

hmotným statkům, rodinné právo a právo ochrany osobnosti. Přitom v těchto oblastech podle národního práva většiny evropských států musí být žalovaný k věci vždy vyslechnut²⁸⁸. Ostatní předpoklady pro výkon předběžných opatření jsou stejné jako pro konečná rozhodnutí.

4.3.5. ZHODNOCENÍ

Je třeba velmi pozitivně ocenit, že předběžná opatření jsou ve svých extraterritoriálních účincích postavena na roveň konečných rozhodnutí.

Nicméně úprava v úmluvě přesto není dokonalá. Lze vytýkat především, že její tvůrci nestanovili jednotné pravidlo příslušnosti, jako v případě konečných rozhodnutí a ponechali otázku pravomoci na národních právních řádech členských států. Naléhavost zvláštní povahy předběžných opatření vyžaduje obvykle zvláštní způsob řízení, se kterým však úmluva nepočítá. Není řešena ani otázka právní moci a překážky věci zahájené. Žalobce může bez ohledu na dříve zahájená řízení žádat o předběžné opatření u libovolného soudu. Tím je žalobcova resp. věřitelova pozice neoprávněně zvýhodněna oproti pozici žalovaného resp. dlužníka.

4.3.6. SOUDNÍ SMÍRY, UZNÁNÍ ŽALOB A VYKONATELNÉ LISTINY

Podle čl. 50 Luganské úmluvy jsou uznatelné a vykonatelné též veřejné listiny a soudní smíry.

Téměř všechny evropské státy znají tyto instituty. Veřejná listina není známa ve Švýcarsku. Evropské státy především dovolují stranám, aby jejich soukromoprávní povinnost plnit vyjádřená ve formě listiny byla předmětem výkonu rozhodnutí. Tato listina se stává veřejnou listinou a dává tak věřiteli možnost požádat o výkon v ní stanovené povinnosti bez předchozího soudního řízení. Jestliže dlužník popírá tuto povinnost, musí takovouto listinu napadnout žalobou a nebo jí popírat jiným prostředkem práva²⁸⁹.

Ve Švýcarsku je znám soudní smír, který patří mezi inominátní kontrakty. Vedle svých materiálněprávních následků má smír též procesní působení. Uznání žaloby má ve Švýcarsku stejný význam jako soudní smír. Ve většině kantonů představuje vykonatelný titul²⁹⁰.

V Německu je soudní smír, který nenabývá právní moci, vykonatelný. Uznání nároku je německou naukou posuzováno jako procesní institut a z tohoto důvodu není možné ho napadnout podle hmotného práva. Podle německého práva je listina, je-li vyhotovena německým notářem v předepsané formě, vykonatelná jako rozsudek ve věci. Předmětem takovéto listiny může být uznání určité povinnosti spočívající v plnění v penězích a nebo plnění jiné, zastupitelné věci. Žalovaný dlužník může podle § 867 ZPO podat civilní žalobu popírající existenci takovéto pohledávky²⁹¹.

²⁸⁸ Srov. Kropholler, 249.

²⁸⁹ Viz Meier, 184.

²⁹⁰ Srov. Meier, 185.

²⁹¹ Viz Rosenberg/Schwab, 480, Meier, 188.

Podle čl. 474 italského CPC představuje listina vyhotovená notářem nebo jiným zákonem zmocněným veřejným úředníkem, závazek k placení v penězích a tudíž exekuční titul. Obsah takovéto listiny je omezen na peněžité plnění. Popírá-li dlužník svoji povinnost, může žalovat na neexistenci své povinnosti²⁹².

Ve Francii spočívá zvláštnost předběžně vykonatelných listin v okolnosti, že listina může zahrnovat všechny druhy povinností plnění. Vystavení listiny náleží notáři²⁹³.

Anglie, Irsko a Skotsko neznají pojem vykonatelné veřejné listiny²⁹⁴.

Belgie, Luxembursko a Holandsko naopak upravují vykonatelnou listinu, přičemž jejím předmětem v Holandsku může být v zásadě jakékoliv plnění, v Belgii se lze domáhat plnění pouze peněžitého. Situace v Luxembursku je obdobná situaci ve Francii²⁹⁵.

Značně nejasná je otázka posouzení institutu uznání nároku. Ve Švýcarsku má uznání žaloby stejný význam jako soudní smír. V jiných evropských státech je tomu odlišně. Tak např. v Německu vede uznání žaloby zásadně k účinkům, které má jinak pravomocný rozsudek, naproti tomu v Itálii může být exekučním titulem pouze soudní smír a nikoliv uznání žaloby²⁹⁶.

Je podstatné, že veřejné listiny jsou mezinárodně vykonatelné a návrh na jejich výkon může být zamítnut jenom z důvodů rozporu s veřejným pořádkem státu výkonu. Význam veřejných notářských listin je v Evropě obrovský.

Tak např. v Německu v ročním průměru je podáno 1,7 mil. návrhů na výkon těchto listin²⁹⁷.

Opravné prostředky proti veřejným listinám podle čl. 36 a 41 nečiní žádné významnější těžkosti. Veřejné listiny mohou být napadeny bez jakýchkoliv předpokladů a časového omezení žalobou proti jejich výkonu a nebo obdobným opravným prostředkem podle práva státu jejich vydání. Jestliže dlužník podnikl toto opatření, může soud ve státu výkonu učinit opatření podle čl. 38 úmluvy.

Soudní smíry jsou podle Luganské úmluvy vykonatelné, jestliže jsou vykonatelné podle práva státu vydání.

Soudní smír je znám ve většině smluvních států úmluvy. Režim uznání a výkonu smíru je stejný jako v případě veřejné listiny. Předpokladem vykonatelného titulu je, aby smír byl uzavřen v průběhu soudního řízení. Jiné smíry, jako např. podle zákona o nekalé soutěži (viz čl. 27 a švýcarského UWG) mohou být vykonány jako veřejné listiny podle čl. 50, nikoliv však jako soudní smír. Rozumí se, že předmětem smíru jsou právní vztahy z občanských či obchodních věcí, podle definice článku 1 úmluvy. Nelze tedy vykonávat soudní smíry ohledně dědických nároků, naproti tomu soudní smír ohledně placení výživného je ve smyslu čl. 51 vykonatelný titul podle úmluvy²⁹⁸.

²⁹² Viz Meier, 189.

²⁹³ Srov Wolff, 426.

²⁹⁴ Wolff, 428.

²⁹⁵ Wolff, 424.

²⁹⁶ Meier, 190.

²⁹⁷ Meier, 191.

²⁹⁸ Srov. Kropholler, 353.

4.4. PŘÍSTUP K LUGANSKÉ ÚMLUVĚ A JEHO NÁSLEDKY

4.4.1. PODMÍNKY PŘÍSTUPU

Z hlediska podmínek přístupu rozlišuje úmluva dvě skupiny států. V prvé řadě umožňuje neformální, přímý přístup států – členů EU, resp. EFTA (viz čl. 62, čl. 60 písm. b).

V druhé skupině potenciálních členských států úmluvy jsou státy, které se mohou jejími členy stát poté, jestliže samy požádaly smluvní stát a byly tímto smluvním státem vyzvány k přístupu. Členský stát (depozitářský stát) vyzve tento žádající stát k přístupu, jestliže obdržel po doručení obsahu sdělení, která žádající stát podle čl. 63 předpokládá učinit, souhlas všech členských států stejně jako souhlas všech států uvedených v čl. 60 písm. a, b) (viz čl. 62 odst. 1 písm. p)).

Sdělení se týká výlučně národní příslušnosti (čl. 3), soudu či orgánu, na který je třeba se obrátit se žádostí o výkon rozhodnutí (čl. 32), soudu či orgánu, který rozhoduje o opravném prostředku proti nařízení výkonu rozhodnutí (čl. 37), soudu či jiného orgánu, který je příslušný rozhodnout o opravném prostředku proti zamítnutí návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí (čl. 40), druhu opravného prostředku, který je možno podat proti rozhodnutí kterým bylo rozhodnuto o opravném prostředku proti zamítnutí návrhu na nařízení rozhodnutí (čl. 41), a seznamu smluv, které budou nahrazeny Luganskou úmluvou v případě právoplatného přístupu (čl. 55).

Jestliže přistupující stát zamýšlí učinit prohlášení ve smyslu protokolu č. 1 k Luganské úmluvě, je třeba za tímto účelem zahájit jednání. Příslušnou konferenci svolává v tomto případě švýcarská vláda (spolková rada), jak to předvidá čl. 62 odst. 2 Luganské úmluvy. Pro každý přistoupivší stát, vstoupí úmluva v platnost první den třetího měsíce po uložení jeho listiny o přistoupení (čl. 62 odst. 3). Úmluva vstoupí v platnost, avšak jenom ve vztahu k smluvním státům, které před prvním dnem třetího měsíce po uložení listiny o přistoupení nevznesly proti přístupu námítky.

Je zřejmé, že pro evropské státy, nečleny EU, resp. EFTA se nabízí vstup do evropského systému civilního řízení prostřednictvím přístupu k Luganské úmluvě. Přístup k Luganské úmluvě je formálně neproblematický.

Materiálním předpokladem z hlediska členských států úmluv je existence záruky představující efektivní a nestranný systém soudnictví, předpokládající i rozsáhlé soudní a hospodářské reformy, zejména v bývalých socialistických státech. Předpokládá vybudování důvěry členských států ve spravedlivý proces. Takovýto předpoklad by neexistoval v případě administrativních, např. devizových bariér, resp. jiných omezení. Jestliže by tedy např. nemohl být vykonán z těchto důvodů platební rozkaz vydaný v některém z členských států, představovalo by to právě důvod k nepřijetí, neboť by to byl důkaz nefunkčnosti systému civilního řízení v případném novém členském státu.

4.4.2. NÁSLEDKY PŘÍSTUPU

V rámci své působnosti vytlačuje Luganská úmluva autonomní (národní) úpravy členských států. To zejména platí pro mezinárodní příslušnost (pravomoc), jak

to vyplývá z čl. 3 odst. 1 Úmluvy. Naproti tomu při uznávání a výkonu nevylučuje Luganská úmluva, aby se aplikovalo uznání příznivější národní (autonomní) právo členských států. Rozhodnutí o tom je přenecháno členským státům. Úmluva vychází ze zásady přednosti liberálnějšího a pro uznání příznivějšího práva.

4.4.3. POMĚR K JINÝM MEZINÁRODNÍM SMLOUVÁM

Ve vztahu k jiným úmluvám liší se řešení obsažené v LÚ od pojetí BÚ. Obecná úprava řešení možných konfliktů je obsažena v duchu platného obecného mezinárodního práva ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu z roku 1969. Pokud konflikt dvou či více úmluv nelze vyřešit harmonizujícím výkladem, nastupuje postup podle článku 30 Vídeňské úmluvy.

Úmluva však obsahuje konkrétní pravidla pro řešení poměru jednak k Bruselské úmluvě, jednak k jiným, zejména dvoustranným smlouvám.

Tato otázka je Luganskou úmluvou upravena poněkud rozdílně ve srovnání s Bruselskou úmluvou. Navíc ve vztahu k jiným mezinárodním právním úpravám stejné věcné působnosti je úmluva v poměru speciality.

Úmluva především výslovně upravuje poměr k Bruselské úmluvě (čl. 54b). Podle čl. 54b) odst. 1 má pro členské státy této Úmluvy Bruselská úmluva přednost. Výjimkou z tohoto zásadního pravidla je postup zakotvený v čl. 54b) odst. 2, stanovící bezvýjimečné použití ustanovení Luganské úmluvy. Bez čl. 54b) odst. 2 by mohly soudy EU např. v případě žalovaného se sídlem mimo EU použít čl. 4 Bruselské úmluvy. Toto ustanovení o bezpodmínečné prioritě je členěno podle základních předmětů úpravy Úmluvy: příslušnost, překážka věci zahájené, uznání a výkon rozhodnutí. Soustředíme-li se pouze na uznání, dává Luganská úmluva jednoznačně přednost vlastní úpravě před úpravou Bruselské úmluvy. To platí jak pro poměr států EFTA na straně jedné a EU na straně druhé, tak mezi státy EFTA navzájem. Mezi státy EU platí přirozeně Bruselská úmluva. Rozhodnutí soudů států EU se bude ve státech Luganské úmluvy uznávat podle odlišných pravidel.

Není zřejmé, zda tzv. nepřímá příslušnost při uznání spadá pod daný předpis anebo zda se na ní vztahuje ustanovení o příslušnosti (čl. 54b odst. 2 písm. a). Znění čl. 54 a) se vztahuje zřejmě na celou otázku příslušnosti a nerozlišuje mezi příslušností k rozhodování a uznání. Díkce tohoto článku však spíše svědčí o tom, že čl. 54b) odst. 1 písm. a) upravuje pouze přímou příslušnost a nepřímá příslušnost se řídí předpisem o uznání výkonu. To by mělo ten následek, že např. německé rozhodnutí vydané při nerespektování výlučné švýcarské příslušnosti by bylo např. v Itálii vykonatelné. Výkon by se totiž řídil podle Bruselské úmluvy. Podle čl. 28 odst. 1 čl. 16 čís. 1 Bruselské úmluvy je švýcarská výlučná příslušnost relevantní, protože Švýcarsko není členským státem Bruselské úmluvy. Jestliže nepřímá příslušnost jedné strany je součástí režimu uznání podle čl. 54b) odst. 2 písm. c), platí Luganská úmluva a výkon rozhodnutí by i v Itálii bylo třeba odmítnout.

4.4.4. POMĚR KE SPECIÁLNÍM ÚMLUVÁM

Vztah Luganské úmluvy k úmluvám pro „zvláštní právní odvětví“ (čl. 57 Úmluvy) je upraven obdobně jako tomu je v Bruselské úmluvě. Podle čl. 57 odst. 1 mají speci-

ální úmluvy přednost před Luganskou úmluvou. Čl. 57 odst. 2, 3, 5 BÚ jsou převzaty i když nepatrně modifikovány.

V případě čl. 57 chybí předpis srovnatelný s čl. 54b odst. 2BÚ, podle kterého pro některé situace by se aplikovala Luganská úmluva vždy. Ustanovení speciálních smluv se budou aplikovat na vztahy mezi smluvními státy úmluvy tehdy, jsou-li jejich principy slučitelné s úmluvou. Potud je Luganská úmluva nedotčena. Nový je čl. 57 odst. 4, který na rozdíl od čl. 57 odst. 3BÚ dává členským státům možnost zvláštního důvodu odepření uznání. Tento článek je věcnou normou práva uznání a nikoliv předpisem upravujícím vymezení působnosti úmluvy za účelem řešení konfliktu konvencí.

4.4.5. POMĚR K OBECNÝM ÚMLUVÁM O PŘÍSLUŠNOSTI (PRAVOMOCI) A VÝKONU ROZHODNUTÍ

Na rozdíl od speciálních smluv podle čl. 57 jsou obecné smlouvy o příslušnosti a výkonu rozhodnutí členských států plně nahrazeny Luganskou úmluvou. Zejména nelze aplikovat ty smlouvy, které jsou s Luganskou úmluvou v rozporu ohledně ustanovení o příslušnosti. Čl. 55 Úmluvy nezakotvuje pouze zásadu přednosti této úmluvy, nýbrž zrušuje všechny starší smlouvy. V tomto smyslu je třeba všech-ny obecné dosud platné smlouvy interpretovat.

V platnosti zůstávají ty úmluvy, které přesahují předmět působnosti Luganské úmluvy. Derogační klausulí jsou dotčeny především smlouvy mezi státy EU. Ty zde nejsou výslovně uvedeny všechny, neboť nebyly zrušeny podle jiných speciálních zrušovacích ustanovení, např. čl. 56 Bruselské úmluvy.

5. ZÁVĚRY

1. Zjistili jsme, že uznávací právo je relativně velmi starou oblastí právního života. Podléhá značným změnám a bývá závislé zejména na vztahu mezi státy. Ty především ovlivňovaly předpoklady a formu uznání.
2. Existence uznání je výrazem nutnosti respektovat projevy vůle státní moci a současně umožnit mezistátní resp. mezinárodní právní styk.
3. Vývoj podléhal změnám závislým na změnách mezinárodního práva veřejného, posunu v hodnotách, které sloužily k ochraně vlastních občanů, resp. veřejných zájmů. Určitý vliv měl vývoj v oblasti lidských práv znamenající značnou liberalizaci důvodů odepření uznání.
4. Obsah pojmu uznání se mění. K liberalizaci předpokladů uznání dochází i nezávisle na vztazích mezi státy, zejména v oblasti statusových rozhodnutí.
5. V oblasti statusových rozhodnutí však z hlediska ochrany občana a právní jistoty je třeba trvat na exequaturu, tedy formálním způsobu uznání.
6. Vrchol vývoje spočívá v mnohostranných úmluvách, které umožňují relativně bezsporné uznání při zachování základních standardů a předpokladů ochrany.

SUMMARY

This paper is primarily conceived as a theoretical basis for the law on the recognition of foreign court judgments – a field of law on the border between civil procedural law and international private law.

This paper attempts to use historical methods and, in particular, the comparative approach to find the basis of the concept of recognition. The purpose of this paper is to present an analysis of the requisites of the most significant provisions on recognition and their bases in the Act on International Private Law and the Brussels, or Lugano, Convention.

The basis of recognition is made up chiefly of two fundamental values: first, the value of legal relations, irrespective of their inner content and location, and second, the value of the protection (safety) of legal relations in a specific area. It is clear that, given a certain standard of the legal environment, a very liberal concept of recognition can be achieved. This liberal concept of recognition reflects the process of integration – particularly in Europe.

The recognition of a foreign legal act means the recognition of its positive or negative legal consequences. Foreign rulings are respected in the Czech Republic only if all preconditions for their recognition have been met and no obstacle of non-recognition blocks such rulings.

As defined elsewhere the term “recognition” is used in international procedural law in two different senses. First, this term can be used to describe a certain activity of the court or other authority comprising the review of the conditions for implementation of the potential effects of a foreign ruling. The second sense of the word “recognition” is a condition to be achieved through the process of recognizing. Thus, recognition of a foreign ruling in this second sense of the word means that certain legal effects of the foreign ruling are recognized as enforceable under domestic law.

The legal basis for the enforcement of a foreign ruling is for the same as the enforcement of a domestic ruling. The recognition of a foreign ruling is a typical institution of international procedural law. Permitting enforcement includes recognition of the foreign ruling. Under our legislation, before ordering enforcement, the judge takes account of a foreign ruling in property matters, thus recognizing it.

The development of law in the field of recognition, particularly international agreements, has significantly influenced the conditions for recognition. This concerns above all the requisite of guaranteeing reciprocity.

For states which have ensured recognition contractually, this problem does not exist. However, domestic legislation is among those which unilaterally waive the requisite of reciprocity in proceedings on the recognition of foreign rulings.

The requirement of reciprocity lacks full internal justification, as it does not relate to the content of the foreign ruling. Not even the historical link of reciprocity to international public law and foreign law is justified. The alleged waiver of sovereignty as a consequence of recognition is a false and unjustified conclusion, represented chiefly by opinion based on the theory of comity. Despite the non-existence of contractual codification, a foreigner should be guaranteed a certain standard of rights without regard to reciprocity.

As a consequence of the existing shift in basic approaches towards the issue of reciprocity, it is necessary to proceed to the necessity of offering friendlier and more favorable conditions for recognition. Recognition law is currently so differentiated that protected public interests, particularly in respect of the jurisdiction of courts and public order, may be promoted even if the requirements of reciprocity are not adhered to.

Finally, the existence of reciprocity is difficult to document. Only some states have such a well-organized judicature that it is possible to submit unambiguous proof. Uncertainty exists because decisions of supreme courts in this area are generally very rare.

Thus, there is justification for abandoning reciprocity as a prerequisite of recognition.

The development of recognition law is obvious in the very process (proceedings) of recognition, or in the manner of recognition.

Recognition law tends towards effectiveness. Therefore, while maintaining the essential restrictions following the basic requirement of legal certainty, the process of recognition is deformalized and accelerated.

This shift is obvious in the field of non-constitutive decisions, particularly in property matters. In this field, no formal proceedings are required, if claims pursuant to such decisions may be effected through their enforcement, which presumes a formalized process. In executory proceedings, recognition is a preliminary issue.

On the other hand, in the case of constitutive decisions (i.e., particularly in the realm of rulings in matters of personal status) it is necessary, particularly from the standpoint of legal certainty, to decide on recognitions in a certain form, which would be easily ascertainable and usable. Chiefly formal proceedings and rulings may meet this requirement.

It may also be deduced from reasoning to date that our law, among others, may admit a case for the determination of recognition, if legal interest exists.

On the basis of the foregoing arguments, certain critical findings may be made with respect to our current regulation of recognition and certain improvements may be proposed.

Our legislation's main shortcoming is its irregularity. The regulations contained in the Act on International Private Law do not imply that the informal method of recognition regulation in Section 65 has a general significance for all foreign rulings if there is no special regulation for them. As a result, there is uncertainty which may only be overcome with difficulty by broadening Section 65 to include practically all types of rulings not regulated in the provisions of Section 67 and 68.

It is not obvious whether the provisions of the Act on International Private Law govern other authorities of justice as well, if the recognition of foreign rulings does not have to be decided on before them.

The informal method of recognition, consisting of decision-making without a special statement, leads to uncertainty. The results of informal recognition have not been sufficiently determined, so the risk of an incorrect judgement arises, especially with respect to non-uniform decision-making.

The existing legislation may be improved by stipulating recognition for decisions on questions of personal status in a special decision, which, however, would not constitute decision-making in the sense of Section 67(1) of the Act on International Private Law. Instead, the method of decision-making would be less formalized. For instance, it could be stipulated that a regional court may decide on such issues in a special statement.

The law of recognition is a relatively old area of law. However, it is subject to significant changes and is particularly dependent on relations among states. These relations have influenced the requisites and form of recognition.

The existence of recognition is an expression of the necessity of respect for the expressions of the will of the state and, concurrently, permits interstate, or international, legal relations.

Developments in the law of recognition have been subject to changes dependent on changes in international public law, the shift in values which served to protect states' own citizens and other public interests. Developments in the realm of human rights law have also had a significant liberalizing impact with respect to the grounds for denying recognition.

The apex of development consists in multilateral conventions which allow for relatively conflict-free recognition while upholding standards and requisites of protection.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Werk "Grundlagen fremder gerichtlicher Entscheidungen" präsentiert sich als eine theoretische Basis des Anerkennungsrechts, eines Rechtsgebietes also, das an der Grenze zwischen Zivilverfahrensrecht und IPR liegt.

In seinem analytischen Teil liegen ihm die historische Methode und insbesondere die Rechtsvergleichung zugrunde. Es wurde der Versuch unternommen, die Hintergründe und das Fundament der Rechtsfigur der Anerkennung zu erforschen. Dies ist zweifellos das Produkt des Zusammenspiels von der Wechselwirkungen zwischen ganzen Reihe von Rechtsgebieten.

Im Grunde genommen basiert die Grundlage der Anerkennung auf zwei Grundwerten: dem Wert der Freiheit der Rechtssubjekte und Rechtsbeziehungen, gleichgültig, wo sie lokalisiert sind, und dem Wert der Sicherheit der Rechtsbeziehungen. Es ist jedoch offensichtlich, daß man einen bestimmten Standard des Rechtsverkehrs vorausgesetzt zu einer sehr liberalen Auffassung der Anerkennung, die den Integrationsprozess reflektiert, gelangen kann.

Ziel des Werkes ist auch eine Analyse des für die Tschechische Republik bedeutendsten Rechtssystems der Anerkennung und ihrer Hintergründe, nämlich des tschechischen IPR-Gesetzes sowie der in den Brüsseler und Lugano-Abkommen enthaltenen Bestimmungen.

Ein fremdes Handeln anerkennen heißt, ihm positive oder negative Rechtswirkungen zuzusp. Fremde Entscheidungen können in einem Staat nur dann respektiert werden, wenn alle Voraussetzungen für ihre Anerkennung erfüllt sind und gleichzeitig kein Hindernis für die Anerkennung besteht.

Das Wort Anerkennung genießt im Bereich des internationalen Verfahrensrechts zwei verschiedene Bedeutungen. Man kann es zunächst einmal für die Bezeichnung einer bestimmten Tätigkeit des Gerichts bzw. eines anderen Organs verwenden, im Hinblick auf die Überprüfung der Bedingungen für bestimmte Rechtsfolgen einer fremden Entscheidung im Inland. In einer anderen Sinn bedeutet die Anerkennung den Zustand, der durch einen Prozess oder eine Tätigkeit erreicht werden soll. Er stellt das Ziel, das Ergebnis der Anerkennung dar.

Die Zwangsvollstreckung einer fremden Entscheidung unterscheidet sich nicht grundsätzlich von dem inländischen Entscheidungsvollzug. Die Anerkennung ist eine Rechtsfigur des internationalen Verfahrensrechts. Die Vollstreckbarkeitserklärung bezieht die Anerkennung bereits ein. Auch nach dem tschechischen Recht wird vor der Vollstreckbarkeitserklärung in Vermögenssachen die ausländische Entscheidung berücksichtigt und dadurch anerkannt.

Die Entwicklung des Anerkennungsrechts und insbesondere die internationalen Abkommen in diesem Bereich haben die Anerkennungsbedingungen erheblich beeinflusst. Dies betrifft insbesondere die Voraussetzung der Reziprozität. Die Gesetzgebung gibt allmählich einseitig die Voraussetzung der Reziprozität im Anerkennungsverfahren auf. Die Reziprozität entbehrt der Genugtuung, denn diese Voraussetzung betrifft den Inhalt der ausländischen Entscheidung nicht. Weder der historische Zusammenhang mit dem Völkerrecht noch die Verbindung zum Fremdenrecht sind von Bedeutung. Eine Vervollkommnung der geltenden Regelung könnte darin bestehen, daß die Entscheidungen in Statussachen durch eine besondere Entscheidung anerkannt würden, die allerdings eine viel weniger formale Entscheidung als die gemäß § 67 Abs. 1 IPR darstellen würde. In diesen Sachen könnte das Kreisgericht (Landgericht) durch einen besonderen Tenor entscheiden.

Anhand der Analyse kann man darlegen, daß das Anerkennungsrecht ein relativ altes Rechtsgebiet darstellt. Im Laufe seiner Entwicklung wurde es bedeutungsvollen Veränderungen unterzogen und durch die Entwicklung der Beziehungen zwischen den Staaten beeinflusst. Sie haben vor allen Dingen die Voraussetzungen und die Form der Anerkennung mitgestaltet.

Die Existenz der Anerkennung ist auch Ausdruck der Beachtung der Willenserklärungen der Staatsmacht und der Ermöglichung des internationalen Rechtsverkehrs. Die Entwicklung wurde von den Veränderungen innerhalb des Völkerrechts und Änderungen in den Werten abhängig, die dem Schutz der eigenen Bürger bzw. öffentlichen Interessen dienen. Eine gewisse Rolle spielte auch die Entwicklung innerhalb der Grundrechte, was eine erhebliche Liberalisierung der Gründe für eine Verweigerung der Anerkennung zur Folge hatte.

Höhepunkt der bisherigen Entwicklung sind die internationalen Abkommen, die eine relativ reibungslose Anerkennung bei der Beachtung und Aufrechterhaltung der Grundnormen und Schutzmittel gewährleisten.

Der mutmaßliche Verzicht auf die Staatssouveränität infolge der Anerkennung ist falsch und grundlos. Es ist notwendig, dem Ausländer einen gewissen Rechtsstandard ohne Rücksicht auf die Reziprozität zu gewähren.

Infolge der existierenden Entwicklung der Grundauffassungen in der Reziprozitätsfrage ist es notwendig, freundlichere Voraussetzungen der Anerkennung anzubieten. Anerkennungsrecht ist heutzutage so differenziert, daß die öffentlichen Schutzinteressen auch bezüglich der Zuständigkeit der Gerichte und der öffentlichen Ordnung selbst ohne Beachtung der Reziprozität gewahrt werden. Die Reziprozität ist auch sehr schwierig feststellbar. Nur vereinzelte Staaten haben ihre Judikatur dermaßen übersichtlich strukturiert, daß sie einen eindeutigen Beleg vorlegen können. Die Lage ist insofern kompliziert, als die Judikatur der höchsten Gerichte sehr spärlich ist. Die Lösung besteht ganz eindeutig im Verzicht auf die Voraussetzung der Anerkennung.

Die Entwicklung des Anerkennungsrechts beeinflusst offensichtlich vor allem den Prozess der Anerkennung und die Art und Weise der Anerkennung. Die Anerkennung tendiert zur Effektivität. Daher wird bei Aufrechterhaltung der notwendigen Einschränkungen, die die Grundforderungen der Rechtssicherheit verfolgen, der Prozess deformalisiert und beschleunigt. Klar ist diese Tendenz im Bereich der nichtgestaltenden Entscheidungen, insbesondere in Vermögenssachen. In diesem Bereich wird kein formales Verfahren verlangt. Die Anerkennung stellt im Vollstreckungsverfahren eine Vorfrage dar. Andererseits ist es bei Gestaltungsentscheidungen, insbesondere in Statussachen, erforderlich, über die Anerkennung in einer bestimmten Form zu entscheiden, die allgemein leicht feststellbar und anwendbar wäre. Diese Forderung können nur das formale Verfahren und die formale Entscheidung erfüllen. Auch nach dem tschechischen Recht ist eine Feststellungsklage über die Anerkennung, vorausgesetzt – das Rechtsinteresse ist gegeben, zulässig.

Basierend auf diesen Folgerungen kann man zu einigen kritischen Kommentierungen bezüglich der geltenden Rechtslage gelangen und Korrekturen und Verbesserungen vorschlagen. Das Manko der tschechischen Legislative besteht zunächst in einer gewissen Lückenhaftigkeit. Das IPR-Gesetz regelt zwei Arten der Anerkennung. Die formlose Art (§ 65) bezieht sich auf Entscheidungen in Vermögenssachen, während in dem sehr formalen Prozess nur die Entscheidungen in Ehe- und Vaterschaftssachen durch das Oberste Gericht anerkannt werden (§ 67 und 68). Darüber hinaus gibt es Entscheidungen, die im Gesetz nicht geregelt sind, wobei die Lücke ohne weiteres durch die Anwendung der formlosen Anerkennung (§ 65) geschlossen werden kann. Aus dem IPRG geht nämlich nicht hervor, daß die formlose Art der Anerkennung eine allgemeine Bedeutung, die unregelte Entscheidungen umfaßt, genießen sollte. Daher gibt es eine gewisse Unsicherheit, die nur schwierig durch extensive Auslegung, um die unregelten Entscheidungstypen abzudecken, behoben werden kann.

Die formlose Art der Anerkennung, die in einem Vorgehen der Berücksichtigung ohne jegliche besondere Entscheidung besteht, mag zu einer gewissen Unsicherheit führen. Die Ergebnisse der formlosen Anerkennung sind nicht ausreichend feststellbar, so daß das Risiko einer uneinheitlichen Judikatur besteht.

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE

IURIDICA 1 - 2/1995

Luboš Tichý

ZÁKLADY UZNÁNÍ CIZÍCH SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ V ČESKÉM A EVROPSKÉM PRÁVU

Redakční rada: doc. JUDr. Vladimír Veverka, CSc. (předseda)
prof. JUDr. Stanislav Balík, CSc. (místopředseda)
doc. JUDr. Karel Václav Malý, CSc. (tajemník)
doc. JUDr. Taisia Čebišová, CSc., doc. JUDr. Jaroslav Drobník, CSc.,
prof. JUDr. Irena Pelikánová, CSc., prof. JUDr. Jiří Švestka, CSc.,
prof. JUDr. Ota Novotný, CSc., doc. JUDr. Petr Pithart

Vydala Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, Praha 1996

Prorektor-editor: prof. MUDr. Pavel Klener, DrSc.

Obálku navrhla Jarmila Lorencová

Graficky upravila Kareřina Řezáčová

Vytiskla Tiskárna KOČKA, Slaný

Vydání 1. Náklad 550 výtisků Brož. 60 Kčs ISSN 0323-0619